

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK
POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
TÜRK DIŞ POLİTİKASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

N.Deniz IŞIN

Kütahya- 2008

T. C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI
BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI**

Danışman

DOÇ. DR. HÜSAMETTİN İNAÇ

Hazırlayan

N.Deniz IŞIN

200691131013

Kütahya – 2008

Kabul ve Onay

N.Deniz IŞIN'ın hazırladığı “Avrupa Birliğinin Güvenlik Politikaları Bağlamında Türk Dış Politikası” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

...../...../2008

Tez Jürisi

Doç. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Muhittin DEMİRAY

Yrd. Doç. Dr. Hasan DURAN

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’nin Güvenlik Politikaları Bağlamında Türk Dış Politikası” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../ .../ 2008

N.Deniz IŞIN

ÖZGEÇMİŞ

N.Deniz IŞIN 27.01.1983 yılında Ankara'da doğdu. Lise eğitimini İzmir'de tamamladı. 2002 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü kazandı ve 2006 yılında bölümünden mezun oldu.

Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen eğitimine devam eden Işın, tez dönemindedir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası bağlamında Türk Dış Politikası'nı incelemektedir.

ÖZET

İnsanlığın varoluşundan bu yana varlığını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu güvenlik, bir değer olarak ele alındığında dış tehditlere karşı tehlikede olmama durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram tarihsel süreçte farklılaşmalar göstermekle birlikte, Soğuk Savaş döneminde tehdidin nereden gelebileceğinin tahmin edilebildiği zamanlarda güvenlik bu duruma göre inşa edilirken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte başlayan Yeni Dünya Düzeni'nde tehditlerin belirsizleşmesi ile güvenlik kavramı da değişim göstermiştir. Güvenlik aynı zamanda dış politika ile ilişki içerisindedir ve onun amaçlarından biridir. Dış politika, güvenliğin unsurları için bir çatı olmaktadır. Avrupa için ise Orta Çağ'dan beri kendini gösteren güvenlik kavramı, Soğuk Savaş döneminde NATO çatısı altında sürdürülmüş, Yeni Düzen'de ise Avrupa, kendi güvenliğini sağlama yönünde adımlar atmıştır. NATO, kurulduğu yıldan Yeni Düzen'e değin, Sovyetler'in yayılmacı politikasını önlemeyi hedeflemiştir. Yeni Düzen'de ise kendine uluslararası anlamda yeni bir stratejik misyon belirlemiştir. Türkiye de bu stratejilerin her zaman bir parçası olmayı amaçlamıştır.

Avrupa Birliği ise güvenlik politikalarını Yeni Dünya Düzeni ile birlikte ortaya koyduğu Güvenlik Strateji'sindeki üç hedef üzerine oturtmuştur. Bunlar; tehditlerin belirlenmesi ve ortaya konması, etkin çok taraflılığa dayanan uluslararası düzenin sağlanması ve komşu ülkelerde güvenliğin inşa edilmesi olmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı / Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği / Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası AB'nin güvenlik politikasının temellerini oluşturmaktadır.

Bu düzen içerisinde Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumunun yanı sıra, tarihten bir miras olarak taşıdığı tehditler karşısında kendi güvenliğini ve dış politikasını her zaman Batı ile eşgüdümlü bir şekilde sağlamayı amaçlamıştır. 1952 yılında NATO üyeliği ve günümüzde de AB'ye üye olma hedefi bu durumun başlı başına iki somut göstergesidir. Türkiye günümüzde AGSP'nin karar alma sürecinde bulunmayı hedeflemektedir. Ancak, Türkiye'nin AB üyesi olmaması bu hedefin önündeki en büyük engeldir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Dış Politika, Soğuk Savaş, Yeni Dünya Düzeni, NATO, AB, Türkiye

ABSTRACT

Security that people need for continue their existence from subsistence is situation which is lack of dangerous towards foreign threat as a value approach. This concept differentiated in historical continuum. In Cold War period that when threat is able to estimated, security built with respect to this situation. In a New World Order that started with end of the Cold War, security concept changed with uncertain threats. Security also has a relationship with foreign policy and aim for it. Foreign policy is a framework for element of security. Security for Europe which showed yourself from Middle Age was continued below NATO. In a New World Order, Europe took a step to provide its security. NATO aimed at hindrance imperialist policy of Soviet Union from its establish to New Order. In a New Order, it determined a new strategic mission as a international mean. Turkey always aimed to be part of these strategies, too.

European Union set its security policy on three strategic target of Security Strategy that produce with New World Order. These are; adressing the threats, an international order based on effective multilateralism and building security in our neighbourhood. European Security and Co-operation Conference / The Organization for Security and Co-operation in Europe, European Security and Defence Identity / European Security and Defence Policy (ESDP) and Common Foreign and Security Policy are base for EU's security policy

Turkey in this order, always aimed to provide its security and foreign policy coordination with West towards therats which carried from history as a heritage alongside its geopolitics and geostrategic position. Membership of NATO at 1952 and target for membership in EU in today are two tangible indicators for this situation. Turkey aims at exist in decision making process of ESDP in today. Barely, Turkey is not a membership of EU, and this situation is an obstacle for this aim.

Key Words: Security, Foreign Policy, Cold War, New World Order, NATO, EU, Turkey

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
TEZ HAKKINDA	X
TEZ METNİ	1
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMININ DIŞ POLİTİKA İLE İLİŞKİSİ VE AVRUPA BAĞLAMINDA GELİŞİMİ

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI	5
1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Güvenlik	9
1.1.2. Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Dünya Düzeni	12
1.1.2.1. Yeni Dünya Düzenine Genel Bir Bakış	13
1.1.2.2. Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik	15
1.2. GÜVENLİK - DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ	21
1.2.1. Genel Olarak Dış Politika	21
1.2.2. Güvenlik ve Dış Politika	24
1.3. AVRUPA GÜVENLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ	28
1.4. NATO'NUN KURULUŞU DEĞİŞİMİ VE GELİŞİMİ	32
1.4.1 NATO'nun Kuruluşu	32
1.4.2. NATO'nun Genişlemesi	34
1.4.2.1. Türkiye'nin NATO'ya Katılması	36
1.4.2.2. Londra Deklarasyonu	37
1.4.2.3. Roma Zirvesi	39
1.4.3. NATO'nun Dönüşümü	41
1.4.3.1. Brüksel Zirvesi Ve Washington Zirvesi	41
1.4.3.2. Barış İçin Ortaklık Projesi (BİO)	43
1.4.4. Türkiye'nin NATO İçindeki Rolü	45

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI

2.1. AB'NİN GÜVENLİK STRATEJİSİ	50
2.2. AB'NİN ASKERİ YAPISI	53
2.2.1. Avrupa Savunma Ajansı (EDA)	53
2.2.2. Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (ISS)	54
2.2.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji (ESDC)	55

2.2.4. AB'nin Güvenlik Politikası.....	56
(Eurojust ve Europol).....	56
2.3. BATI AVRUPA BİRLİĞİ (BAB)	58
2.3.1. Kurulştan Maastricht Antlaşması'na.....	58
2.3.2. Maastricht ve Sonrası.....	59
2.4. ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI.....	64
2.4.1. ODGP'de Karar Alma Süreci.....	71
2.4.2. ODGP'nin Aktörleri.....	72
2.5. AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA KİMLİĞİ (AGSK) – AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)	74
2.6. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)	78
2.6.2. AGSP'nin Askeri Yapısı.....	80
2.7. AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI/TEŞKİLATI SÜRECİ (AGİK/AGİT)	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI

3.1. GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI	88
3.1.1. Türk Dış Politikasını Etkileyen Temel Ögeler.....	88
3.1.2. Türk Dış Politikası'nda Güvenlik Sorunları	89
3.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve AB	94
3.3. TÜRKİYE ve AGSP	98
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	111
DİZİN	121

KISALTMALAR

AAOK	Avrupa Atlantik-Ortaklık Konseyi
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi
BAB	Batı Avrupa Birliği
BİO	Barış İçin Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşik Müşterek Görev Kuvveti
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
EDA	Avrupa Savunma Ajansı
ESDC	Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji
ISS	Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KİS	Kitle İmha Silahı
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
ODAÜ	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ÜEP	Üyelik Eylem Planı

TEZ HAKKINDA

Araştırmanın Problemi

Soğuk Savaş döneminden sonra ABD'nin dünyanın tek süper gücü haline gelmesi yeni bir dünya düzeni yaratmıştır. Ancak bu dünya düzeninde ABD tek oyuncu değildir. AB, ABD'nin karşısında Avrupa ülkeleriyle güçlü bir birlik kurmayı başarmıştır. Kendi yasalarını, paralarını, marşlarını ve ekonomik birliklerini iyi bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Ancak günümüz küresel dünyasının belki de en büyük sorunu olan terör, yadsınamaz bir gerçeklikte karşımızda bulunmaktadır. Bu sebeple de AB'nin düşüncesi; büyük, güçlü ve modern bir askeri güç oluşturmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için TSK gibi güçlü bir orduya sahip olan Türkiye'yi de bu işe dahil etmek istemektedir. Ancak Türkiye halen AB üyesi bir ülke değildir. Bu çalışmada "NATO'ya üye olup AB'ye üye olmayan Türkiye'nin, AB'nin oluşturmak istediği büyük askeri güce katılımının ne şekilde olacağı, bu aşamada ortaya çıkabilecek sorunlar ve AB'nin AGSP kavramı" konuları incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın ilk amacı; Soğuk Savaş döneminden sonra oluşan Yeni Dünya Düzeni'nde, değişen dengeler ve güvenlik kavramının günümüz dünyasındaki önemini açıklamak olacaktır.

İkinci amaç ise; AGSP kavramının ne olduğu ve Türkiye'nin bu kavrama ilişkin bakış açısı, katkıları ve NATO içindeki konumunu açıklamaktır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye, hem NATO ve hem de AB güvenlik sistemi içerisinde etkin rol oynayabildiği takdirde, Avrupa'nın kurumsal yapısında alması gereken rolü oynayabilecek, dış politikasını AB perspektifine göre şekillendirebilecektir. AB de kapsamlı ve küresel güç olmanın yolunu Türkiye'ye bu iki güvenlik şemsiyesinde yer vererek sağlayabilecektir. Bu araştırma sonucunda, hem AB'nin hem de NATO'nun Türkiye'ye güvenlik şemsiyesi içinde yer vermesinin getireceği sonuçların taraf ülkeler açısından toplu bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Araştırmanın Hipotezleri

1. Türkiye, Soğuk savaşın başından beri, NATO'ya üye olarak, Kore'ye asker göndererek ve çok partili sisteme geçişi, AET başvurusuyla taçlandırarak, AB'nin kurumsal yapısı içerisinde rol oynama arzusunu, samimi olarak ispat etmiştir.
2. AB'nin güvenlik şemsiyesi ve özelde AGSP, problem alanlarına odaklanmadan ve küresel bir aktör olma iddiasına sahip olmaksızın anlamlı olamaz.
3. Türkiye, NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip oluşu ve enerji havzalarına ve çatışma alanlarına komşuluğunu sağlayan jeopolitik konumuyla AB'nin güvenlik politikaları için kaçınılmaz ve olmazsa olmaz bir öneme sahiptir.
4. AB ve NATO güvenlik sistemleri birleştirilmeden ve bu çatlağın ortasında bulunan Türkiye, AB'ye eşit üye yapılmadan AB güvenlik sistemi, hedeflerine ulaşamayacaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

“AGSP ve AGSK bağlamında Türkiye'nin bu politikalara dahil edilmesi” problemi araştırılacaktır.

- Bu çalışmada Soğuk Savaş döneminden sonra ortaya çıkan yeni dünya düzeni ele alınacağı için, Soğuk Savaş dönemi milat olarak kabul edilecektir.
- NATO'nun kuruluşu, değişimi, AGSP kavramı ve bunun Türk Dış Politikasına etkisi, araştırmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır.
- Son olarak Türkiye'nin AGSP'le olan ilişkileri, sorunları ve çözümleriyle araştırma sonlandırılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Yapılan ön inceleme sonucunda konu ile ilgili olan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenecek olup, bunların yanı sıra yine konuyla ilgili kitapların okunmasının yanı sıra, çeşitli makalelere bakılacak, “2023 Dergisi”, “Avrasya Dosyası”, “NATO Dergisi”, “Jeopolitik Dergisi”, “Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi” incelemeye dahil

olacaktır ve bu bilgiler ışığında gerekli yorumlar yapılacak olup , kalitatif bir inceleme olacaktır.

TEZ METNİ

GİRİŞ

1980'den itibaren dünyada küreselleşme hareketlerinin başlaması ile birlikte ve 1990'larda SSCB'nin dağılması ile yeni bir ortam oluşmuştur. Bu yeni ortamda kendini dünyanın tek süper gücü ve hakimi olarak gören ABD'nin karşısında, AB her zaman NATO'nun desteğini alarak, kendi güvenliğini sağlamayı sürdürmüştür. Ancak bilindiği gibi NATO'nun da hakimi ABD'dir. AB her alanda ortak birlikteliği sağlamayı başardığı için, şimdiki birlikteliği salt bir Avrupa Ordusu oluşturma fikrine odaklanmıştır ve bunun yollarını aramaktadır. Ancak bu yollar aranırken AB'nin çok iyi bildiği konu, ABD'nin ve Türkiye'nin bu süreçte göz ardı edilemeyeceği gerçeğidir.

Bu araştırma üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde öncelikle güvenlik kavramının tanımı ile birlikte tarihsel süreçte nasıl bir gelişim gösterdiği ele alınacak, güvenlik ile dış politika ilişkisi işlenecektir. Avrupa güvenliğinin tarihsel boyutu göz önünde bulundurularak, tezin ana konusu olan AGSP'nin oluşmasını sağlayan NATO'nun nasıl ve ne şekilde kurulduğu, bünyesine hangi ülkeleri dahil ederek genişlediği incelenecektir. Son olarak NATO'nun değişimine değinilip, Türkiye'nin NATO içinde üstlendiği görevler değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, AB'nin güvenlik politikaları incelenirken, Birliğin askeri ve güvenlik yapısından başlanıp, BAB'ın kuruluşu, ODGP'nin ortaya çıkışı ve tarihsel süreçte nasıl AGSP'ye dönüştüğü, AGSP'nin askeri yapısı ve bununla beraber AGİT'in oluşumuna bakılacaktır.

Son bölümde ise, güvenlik bağlamında Türk dış politikası, bu bağlamdaki sorunları ve etkilendiği faktörler ile incelenecek, daha sonra Türkiye-AB ilişkileri ile Türkiye'nin AGSP'deki yeri ve katkıları ele alınacaktır.

Çalışmanın tamamında anlatılmak istenen, Avrupa Birliği'nin güvenliğini sağlamak için oluşturmaya çalıştığı güvenlik politikaları, ODGP, AGSP, AGİT kapsamında, AB'nin

ötekisi olma niteliği ile Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde ve NATO'nun en güçlü ikinci ordusu olması konumu ile bu oluşumlara yapacağı katkılar ve şimdiye kadar bazı AB polis misyonlarına yapmış olduğu katkılardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMININ DIŞ POLİTİKA İLE İLİŞKİSİ VE AVRUPA BAĞLAMINDA GELİŞİMİ

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI

İnsanlar tarih boyunca kendi yaşamsal güvenliklerini ve toplumsal değerlerini korumak için mücadele ederek güvenliğini tehdit altına alabilecek bütün tehlikelere karşı koymaya çalışmıştır. Geçmişte, çatışmalar, soygunlar, sürgünler ve savaşların yaşandığı zaman dilimlerinde toplumların tüm bu tehditlere karşı iç ve dış egemenliği koruması bağlamında anlaşılan güvenlik kavramı, günümüze gelinceye değin; temelde aynı dayanağa bağlı olarak, ancak bir yandan da dünyadaki konjoktüre göre sürekli değişim göstererek dinamik bir kavram olarak kalmıştır.

İnsanlığın varoluşundan bu yana toplumlar varlığını sürdürebilmek için güvenliğe ihtiyaç duymuşlardır. Immanuel Kant, insanların bir arada yaşamasını sağlayan barış halinin doğal durum olmadığını, doğal durumun, her zaman olmasa da tehditlerin var olduğu savaş durumu olduğunu söylemiştir. Thomas Hobbes ise insanların bu savaş halinde varlıklarını devam ettirebilmek için Leviathan adını verdikleri bir otoriteye ihtiyaç duyduklarını¹ ve bu amaçla da tüm haklarını bu otoriteye devrettiklerini kabul eder. Leviathan, insanlardan almış olduğu bu güç ile toplumdaki ilişkileri düzenlemiştir. İnsanların, böylesi bir otoriteye ihtiyaç duyma eylemi günümüze değin süregelmiştir. İmparatorluklardan ulus devletlere kadar, tüm toplumlarda güvenlik ihtiyacı üst otoriteye devredilmiştir.

Güvenlik kavramının ne anlama geldiği açısından, bir değer olarak bakıldığında, güvenlik, dış tehlikelere karşı tehlikede olmama durumu ve içsel olarak güvende hissetmenin birleşiminden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu kavram, modern toplumlarda güvende olma olanakları ile psikolojik güven şartlarını da göstermektedir.²

¹ Muhittin Demiray, "Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Stratejileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi**, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Y.2006, C.11, S.2, s.249.

² Demiray, **a.g.m.**, s. 250.

Güvenlik kavramı, devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyici unsurların başında gelmektedir. Devletlerin temel amacı güvenliğin sürekli olarak tesis edilmesi olmuştur. Güvenlik kavramından ne anlaşılacağı ve güvenliğin sınırlarının nerden başlayıp nerede bittiği konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. General Jacop L.Devers'e göre "Ulusal güvenlik sınırlandırılmayan bir durumdur ya güvenlikte olacağız ya da güvenlikte olmayacağız. Kısmen güvenliğe sahip olamayız. Eğer sadece yarı güvenlikteyse, hiç güvenlikte değilizdir."³ Uluslararası ilişkiler kapsamında ele alındığında güvenlik gücün bir uzantısı olarak konumlandırılmaktadır.⁴ Arnold Wolfer'a göre ise güvenlik "Elde edilen değerlere karşı tehdidin yok olduğu durum" olarak açıklanırken Baldwin bu tanımları genişletmiş ve güvenliğini "Sahip olunan değerlere karşı bir zararın en düşük olduğu hal" olarak tanımlamıştır.⁵

Geleneksel açıdan güvenlik askeri ve stratejik düzeyde, diğer bir deyişle dar bir kapsamda ele alınmaktadır. Ancak realistlere göre, güvenliğin güç ile ilişkilendirilmesiyle birlikte kavram kendi içinde çelişkiye düşmektedir. Bunun sebebi güç unsuru kullanılarak başkalarının aleyhine bir durum yaratılmasıdır. Başkalarının güvenliği tehlikeye düştüğünde güvenliğin varlığı da tartışmalı bir hal almaktadır. Burada "kimin güvenliği" ve "güvenliğin sınırı" konuları gündeme gelmektedir.⁶

Emma Rothschild, güvenlik kavramını uluslararası ilişkilerdeki yerini farklı bir yaklaşım ile ele almış ve "...güvenlik tanımları veya ilkeleri, uluslararası siyasetin iyi düzenlenmiş kurumlarıdır" demiştir. Güvenliğin ilke ve tanımları, hükümetlerin politika oluşturması ve

³ David A. Baldwin, Çev.Çiğdem Şahin, "Güvenlik Kavramı", Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt No: 9 , No:2, Yaz 2003, s.18

⁴ İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (Düz.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.85

⁵ David A. Baldwin, "The Concept of Security", **Review of International Studies**, Vol.23, No.1, 1997, s.5-26.

⁶ Diethrich Fischer, **Non-Military Aspect of Security: A Systems Approach**, UNIDIR and Dartmouth Publishing Company, Dartmouth, 1993, s.4.

uygulamasında, kamuoyunun yönlendirilmesinde ve güç ile paranın dağılımında başat rolü oynamaktadır.⁷

Buzan ve diğerlerine göre güvenlik, geleneksel askeri-politik açıdan hayatta kalmak ile ilgilidir. Geleneksel açıdan güvenlik dendiğinde devletlerin acil durumlarda tehditleri bloke etmeleri anlaşılmaktadır. Aynı zamanda güvenlik, gücün kullanımı anlamında da değerlendirilebilir. Yine Buzan'a göre güvenlik, beş farklı sektör düzeyinde ele alınmaktadır. Bunlar askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerdir.⁸

Askeri sektör açısından belirleyici obje genellikle devlet olmaktadır. Bu sektörden kasıt silahlı kuvvetlerin tehditlere karşı devletin hayatta kalmasını sağlamaktır. Birçok demokraside ülke savunması silahlı kuvvetlerin tek ve ana amacıdır. Ancak barışın korunması ve insani müdahale de silahlı kuvvetlerin alanına girmektedir. Politik sektörde, tehditler, egemenlik ve ideoloji gibi prensipler bağlamında açıklanmaktadır. Egemenlik; tanıma, meşruluk veya otorite gibi konulardan kaynaklanan tehditlerle gündeme gelebilmektedir. Ekonomik sektörde ise, belirleyici obje ve tehditlerin mecburi kılınması daha zordur. Firmalar için varolan tehditler iflas ve onları illegal veya geçersiz hale getiren kanun değişiklikleridir. Piyasada firmalar kendi güvenliklerini kendileri sağlama durumunda iken ulusal ekonomiler hayatta kalma tehdidi ile daha sınırlı olarak karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal sektörde referans obje uluslar ve inanışlar gibi devletin bağımsızlık fonksiyonunu sağlayan geniş ölçekli kolektif kimliklerdir. Bu sektörde tehditleri tanımlamak ve onları keskin sınırlar ile açıklamak diğer sektörlerle göre daha zordur. Çevresel sektörde referans obje alanı çok geniştir ve türlerin hayatta kalması, doğal ortam çeşitleri, insan ile diğer türlerin ilişkisi, medeniyet seviyesinin yıkılması ve evrenin biyolojik varlığının bozulması gibi göreceli konulardan oluşmaktadır.⁹

⁷ Emma Rothschild, "What is Security", **Deadolus**, 1995, s.53.

⁸ Barry Buzan, Ole Weaver, Joop de Wilde, **Security: A New Framework for Anlysis**, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s.21.

⁹ Buzan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.22-23

Baldwin güvenlik kavramını spordaki şampiyon kavramı ile benzeştirmiştir. bir şampiyonayı kazanmak nasıl tüm takımların amacı ise aynı şekilde güvenlik de bir devletin sahip olduğu en önemli amaçtır. Takımlar şampiyon olabilmek için rekabete girerken devletler de güvenlik için rekabet etmektedirler. Şampiyon, oyunu oynamada diğer takımlardan daha iyi iken, diğerlerinden daha fazla güvenliğe sahip devletler de uluslararası politika oyununu oynamada daha iyilerdir.¹⁰

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu, 1987’de yapmış olduğu konferansta güvenliğin, her ulus için bir öncelik olduğunu söylemiş ve güvenliğin hem silahsızlanma hem de kalkınma için temel teşkil ettiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak güvenliğin tek bir boyutunun olmadığını, askeri boyutunun yanında siyasal, ekonomik, insani ve çevresel boyutları da olduğunu dile getirmiştir.¹¹

Güvenlik önemlidir, çünkü insanlar, devletler ya da örgütler kendilerini güvende hissetmedikleri zaman kendilerine rahat bir yaşama ortamı sağlayamaz ve atılımlarını gerçekleştiremezler. Güvenlik denildiğinde, 1980’lerden itibaren akla ilk gelen uluslararası güvenlik olmuştur. Güvenlik, günümüz küresel dünyasında belki de ekonomiden sonra ülkeleri birbirine bağlayan önemli bir bağ olmaktadır. Bu sebeple günümüzde ülkelerin öncelikli amaçları kendi güvenliklerini sağlamaktır.

Güvenlik çalışmaları bilimsel alanda uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca güvenliği elde etmenin maliyeti her zaman yüksek olmuştur. Diğer bir deyişle, güvenlik için sarf edilen kaynaklarla ulaşılabilecek olan diğer hedeflerin feda edilmesi söz konusudur. Bu durum ortaya bir fırsat maliyeti çıkartmaktadır. Güvenliğe

¹⁰ Baldwin, 1997, **a.g.e.**, s.13

¹¹ United Nations, International Conference on the Relationship between Disarmament and Development: Final Document, 24 August-11 September, New York, 1987, s.3, <http://disarmament.un.org/CAB/docs/aconf13039.pdf> (04.03.2008)

zaman boyutundan bakmak gerekirse; uzun vadeli güvenlik politikaları ile kısa vadeli güvenlik politikaları birbirinden farklılaşabilmekte, hatta bazı durumlarda çatışabilmektedir.¹²

1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Güvenlik

Hayatta yaşanan her şey iki kavramın varoluşundan oluşmaktadır. Neden ve sonuç... Bilim buna “nedensellik” adını verir. Bir olayın sonucu başka bir olayın sebebi oluyorsa eğer, bu iki olay arasındaki ilişki determinist bir ilişkidir. Tıpkı İkinci Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş arasında olduğu gibi. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin aslında başka bir savaşa yol açacağı belli idi. Bu savaş, bilinen savaşlar gibi değildi. İşin içinde silahlar vardı ancak bu silahlar, teknolojinin gelişmesiyle birlikte gelişen nükleer silahlardı. Silahlar kullanıldığı takdirde, öyle büyük tahribatlara yol açma imkanına sahiplerdi ki bu durum rahatlıkla Üçüncü Dünya Savaşı olarak nitelendirilebilirdi.

Soğuk Savaş terimini ilk olarak 1945’te George Orwell farazi olarak kullanmışsa da, resmi olarak bu deyişi, Nisan 1947’de kongredeki konuşmasında kullanan Amerikan Maliye ve Başkanlık danışmanı Bernard Buruch’tır. Bu kongreden sonra bu deyişin benimsenmesi gazeteci Walter Lippman’ın Eylül 1947’de Amerika ve Sovyetler arasındaki gerginliği işlediği ‘Soğuk Savaş’ başlıklı bir dizi makalesiyle olmuştur.¹³

Soğuk Savaş’ın ne zaman başladığına dair çeşitli söylemler bulunmaktadır. Genelde başlama tarihi olarak Yalta Konferansı verildiği gibi G.Kennan’a göre ise başlangıç tarihi 1917 Bolşevik ihtilalidir.¹⁴ Ne zaman başlamış olursa olsun Soğuk Savaşın, 40 yılı aşkın bir süre devam

¹² Baldwin, 1997, a.g.e., ss. 20-22.

¹³ Ali Çimen , **Tarihi Değiştiren Olaylar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.166

¹⁴ Tuncer Topur , **Milli Güvenlik ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.64

ettiği bilinen bir gerçekliktir. Bu sebeple Tarihçi John Gaddis bu olguya “uzun barış” (the long peace) adını vermiştir.¹⁵ Soğuk Savaş aslında İkinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkan iki büyük gücün birbiriyle olan savaşı gibi lanse edilmiş olsa da, birbirine meşruluk kazandıran bu güçlerin danışıklı dövüşü olarak da düşünülebilir. Çünkü iki kampın birbirinden ayrıldığı tek nokta bu ihtilafın nedenidir. Batıya göre özgürlük ve totalitarizm arasında, Doğuya göre ise sosyalizm ve kapitalizm arasında bir ihtilaf vardır. Soğuk Savaş aslında bir ideolojik meşrulaştırma aracına dönüşmüştür. Bu sebeple, iki güç karşılıklı bir ihtilaftan çok birbirlerinin varlıklarına hem gereksinim duymuşlardır hem de birbirlerini bütünlemişlerdir.¹⁶

Bilindiği gibi bu iki süper güç Soğuk Savaş boyunca kendilerini dünyanın efendisi olarak görmüşlerdir.

1989’da Soğuk Savaş’ın bitmesi ve Sosyalist Bloğun çökmesiyle yeni bir evrenselleşme sürecine geçilmiştir. Batı Bloğu, Soğuk Savaş sürecinde Doğuya karşı ABD’nin nükleer koruması ve onun politik liderliği altında bir birlik oluşturmuştur. Örneğin, ABD’nin liderliğini destekleyen teknolojik ve ekonomik üstünlüğü 1970’lerde ve özellikle de 1980’lerde görece olarak Japonya ve Almanya karşısında gerilemiştir. Bunun yanında Doğu tehlikesi Batı Blok’unu oluşturan ülkelerin iç çelişkilerin gönüllü olarak ikinci plana atmalarını gerektirmiş ve bu durum ABD’nin liderliğinin kabulünü kolaylaştırmıştır. Soğuk Savaş’tan sonra ise bu ortam değişkenlik göstermiştir.¹⁷ Yani Soğuk Savaş’ın bitimiyle Sovyet Bloğu varlığını devam ettirememiş ve dağılma sürecine girmiştir.

Soğuk Savaş döneminde iki bloğun ilk sıcak çatışma denemesi Kore Savaşı ile olmuştur. 1950 Kore Savaşı iki kutuplu dünya düzeninin varlığını net bir şekilde gözler önüne sermiş aynı zamanda da Amerika’nın tarihinde bir ilk olarak barış zamanında milli güvenlik derdine düşmesine sebep

¹⁵ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Yayınevi, Ankara, 1999 ,s.255

¹⁶ Bostanoğlu , **a.g.e** , s. 256

¹⁷ Ergin Yıldızoğlu, **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 13

olmuş bu sebeple de Amerika'da Milli Güvenlik düşüncesini ön plana çıkarmıştır.¹⁸

Dönemin önemli olayları arasında 1962 Küba Füze Krizi de söylenebilir. Bu gelişme tüm dünyada yankı uyandırmıştır. Sovyetler Birliği Küba'ya füze gönderme çabası içinde bulunurken, Amerika ise bunu kendine yönelik büyük bir tehdit olarak algılamıştır. Sovyetler ise ancak iki şartla füzeyi göndermekten vazgeçeceğini söylemiştir. Bu şartlardan ilki Amerika'nın Küba'yı işgale yeltenmeyeceğine dair açık bir beyanda bulunması, ikincisi ise Türkiye'deki füzelerini geri çekilmesi olmuştur. Bu şartlara karşılık Amerika hem beyanda bulunmuş hem de füzelerini geri çekmiştir. Sovyet lider N.Khrushchev füze kriziyle ilgili yazdığı anılarında Küba'ya füze yerleştirme sebebi olarak Amerika'nın uzun menzilli nükleer füzeler alanında üstünlük sağlaması ve Küba'yı işgale yeltenmiş olmasını göstermiştir.¹⁹

Görüldüğü gibi Soğuk Savaş süresince iki büyük güç tarafından silahlanma yarışı inanılmaz bir boyuta ulaşmıştır. Nitekim, Kore savaşından önce ABD'nin yıllık savunma harcamaları 50 milyar dolar iken, 1970'lerin sonunda bu miktar iki katına ulaşmış ve 1980'lerin ortalarında ise yıllık 300 milyar dolarlık bir seviyeye ulaşmıştır. Bu miktarlar soğuk savaşın bitimiyle düşme göstermiştir.²⁰ Ancak Soğuk Savaş zamanında milli gelirden savunmaya ayrılan pay epey bir fazla olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki süper güç arasında başlayan Soğuk Savaş döneminde tehditler sabit olurken, söz konusu tehditlerin gelişim dinamikleri tahmin edilebilir nitelikte seyretmiştir. Dehşet Dengesi²¹ ise bu dönemde uluslararası ilişkilerde kendini gösteren bir yaklaşım halini

¹⁸ Topur , **a.g.e.**, s. 67

¹⁹ Topur , **a.g.e.**, s. 73

²⁰ Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Yinanç, Taşdemir, **a.g.e.**, s. 62

²¹ Dehşet Dengesi, Terör Dengesi ya da Karşılıklı Mahvolma Politikası: Nükleer güce sahip devletler arasında olası bir nükleer savaşta ortaya çıkacak topluca yok olma korkusu doğrultusunda doğan denge. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Deh%C5%9Fet_Dengesi (28.11.2008)

almıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından ABD'nin tek süper güç haline gelmesi dünyada güvenlik anlayışının da değişeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Bu dağılmanın yanında eski Doğu Bloku ülkelerinin de Avrupa sistemine dahil olmaya başlaması uluslararası ilişkilerde değişikliklere sebep olmuştur. XXI. yüzyılın eşiğinde tamamlanan sistem insanlık tarihinde tek olmuş ve bu sistem geç anlaşılan yeni tehditleri ortaya çıkarmaya başlamıştır. En azından içeride özgür olmayı koşul sayan bu sistem günden güne farklı kanallarla daha çok tehdit edilmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde belirgin olan dost-düşman kategorileri, saldırının kimden geleceğinin bilinmesi ve savunma stratejileri ve planlarının da buna göre belirlenebilir olmasını sağlamıştır. İki süper güç birbirleri ile savaşmak yerine nükleer silahların caydırıcılığını, güvenliklerini sağlayan bir şemsiye olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda bu nükleer silahların gölgesinde kırk yıl boyunca nispi bir barış dönemi yaşanmıştır.²²

1.1.2. Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Dünya Düzeni

Bu başlık altında öncelikle Yeni Dünya Düzeni'ne genel bir bakış yapıldıktan sonra, bu düzende güvenlik anlayışının nasıl şekillendiğine değinilecektir.

---

²² Demiray, a.g.m., s. 252.

1.1.2.1. Yeni Dünya Düzenine Genel Bir Bakış

“Tanıklık ettiğimiz şey, sadece Soğuk Savaş’ın bitmesi ya da savaş sonrası tarihin özel bir evresine geçilmesi değil, kelimenin tam anlamıyla tarihin sonudur; yani insanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaşması ve insanın insanı yönetmesinin nihai biçimi olarak Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesi.”

Francis FUKUYAMA*

“Yeni Dünya Düzeni” kavramı ilk kez 1990 yılında George Bush tarafından dile getirilmiştir.1990’ların başında hızlı bir şekilde tüm dünyada kullanılmaya başlanan kavramın ne anlama geldiği tartışma konusu haline gelmiştir. Genel olarak bu kavram; yeni ve farklı olarak kendini gösteren Soğuk Savaş sonrası güç dengesini, ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine olan bağımlılıklarını, parçalanmayı ve milliyetçiliğin yükselişi ile teknolojik gelişim ve bütünleşme anlamına gelmektedir.²³

Sönmezoğlu’na göre Soğuk Savaş sonrasındaki güç dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir; öncelikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ekonomik anlamda güç kaybederken, AT ve Japonya ekonomik açıdan yükselme göstermiştir. Almanya birleşmiştir ve AT içindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Pek çok üçüncü dünya ülkesiyle güneyin az gelişmiş ülkeleri arasındaki ekonomik, siyasal ve teknolojik uçurum artmıştır.

²³ Bart R. Kessler, “Bush’s New World Order: The Meaning Behind the Words”, **Air Command and Staff College Research Department**, 1997, s.1
<http://www.oldthinkernews.com/documents/Bush%27s%20New%20World%20Order%20-%20The%20Meaning%20Behind%20the%20Words.pdf> (29.11.2008)

Hepsinden önemlisi de nükleer silahların artması ülkelerin güvenliklerini tehdit etmeye başlamıştır.²⁴

1985 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri Mikhail Gorbaçov'un "Perestroyka" ve "Glasnost" politikaları²⁵ ile birlikte Sovyetler Birliği'nde reform ve liberalizasyon hareketleri ivme kazanırken, Doğu Avrupa demokratikleşme sürecine girmiştir. 1980'lerin sonunda Doğu Avrupa'daki ideolojik ve yapısal bunalımlar sonucunda 1989 yılından itibaren bölge ülkelerinin hemen hepsi serbest seçimlere giderek komünizmden uzaklaşmışlardır.²⁶

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan bu durum ve ideolojik kutupların ortadan kalkması Avrupa güvenliğini de etkilemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Paktı'nın ortadan kalkması ile birlikte, Sovyet Bloku'ndan kopan ve üzerindeki Rus baskısı ortadan kalkan Orta Avrupa ülkeleri, Batı ile birleşme arzusu göstermeye başlamış, siyasal, ekonomik, sosyal, savunma ve güvenlik konularında Avrupa sistemine yeniden dönüşü benimsemişlerdir.²⁷ Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın en büyük kazancı olarak görülen bu durum, aynı zamanda beraberinde getirdiği eski Varşova Paktı ülkelerinin iç ve dış güvenlik sorunları nedeniyle bu ülkelerin bölge istikrarını bozma olasılıklarını da beraberinde taşımıştır.

²⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996, s. 8

*Bkz. Benita Ferrero-Waldner, **EU/Central Asia: a Partnership on Security Issues**, EU/Central Asia Security Forum, Paris, Eylül 2008, s.2, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/dcas20081104_05/dcas20081104_05_en.pdf (06.03.2008)

²⁵ *Perestroyka*, kelime anlamı olarak yeniden yapılanma anlamına gelmektedir ve ilk amacı psikolojik başarı olmuştur. *Glasnost* ise kelime anlamı olarak açıklık manasına gelmektedir. Bu politikanın amacı bürokratik hegemonyayı azaltarak ekonomide yeniden yapılanmanın önünü açabilmek olmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Baskın Oran (Düz.), **Türk Dış Politikası Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 159-160.

²⁶ Nurgül Bekar, "Avrupa Güvenlik Sistemi ve Bu Sistem İçinde Türkiye'nin Yeri", **Ankara Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s.37.

²⁷ Özay Şahin, "Soğuk Savaş Sonrasında Değişen Avrupa Güvenlik Mimarisinde NATO ve Kolektif Güvenlik", **İstanbul Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.47.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Amerika açısından, Doğu bir nükleer tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu yeni dünya düzeninde silahlanma yarışının ortadan kalkması ve ortak tavır alınacak bir düşmanın bulunmayışı güvenliğe yönelen tehditlerin de belirsizleşmesine sebep olmuştur.

1989 yılındaki bu değişimlerin ardından ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni'nde Avrupa, bir yandan toparlanmaya çalışan Rusya, Orta ve Doğu Avrupa'daki karışık güvenlik yapısı, diğer yandan ise bu süreçte tek süper güç olarak sivrilen ABD ile karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin mevcut ekonomik ve askeri potansiyeli ile dünya sahnesinde başat güç olarak bulunmasına karşın, gelişen ekonomisiyle Çin Halk Cumhuriyeti ve bütünleşmesini devam ettiren Avrupa, ona karşı ciddi rakipler haline gelmektedir.²⁸

Soğuk Savaşın bitişiyle beraber Amerika daha fazla hareket serbestisi kazanırken Avrupa, Amerikan gücü ve stratejilerinin bir bakıma nesnesi durumuna gelmiştir. Bu süreçte genişleyen ve derinleşen Avrupa, tek süper güç olan Amerika karşısında kendine özgü bir nitelik kazanmaya ve milletler arası meşruiyeti referans alma yolunu seçmiştir.²⁹

1.1.2.2. Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik

Uluslararası sistemin değişiminde iki temel etken bulunmaktadır. Bunlardan biri Yeni Dünya Düzeni'ni getiren Soğuk Savaş'ın bitişi ve bu dönemde kendini gösteren küreselleşme sürecidir.

Varşova Paktı'nın 1989 yılında dağılması ile Soğuk Savaş'ın sona ermesi başlı başına uluslararası ilişkilerde bir devrim olmuştur. Soğuk Savaş

²⁸ Mustafa Pulat, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Türkiye'nin Avrupa Savunmasındaki Geleceği", **Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.12

²⁹ Topur, **a.g.e.**, s.98.

döneminde büyük devletler arasındaki askeri rekabet uluslararası sistemin temel belirleyicisi olduğu için güvenlik de bu parametre çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu durum geleneksel güvenlik perspektifini yansıtmaktadır. Buna göre güvenlik devletler arasındaki güç ve çekişme ile ilgili olup ana konuları askeri tehditler ve düşman olmuştur. İki kutuplu sistemin yıkılmasının ardından Yeni Dünya Düzeni ile birlikte güvenlik kavramının anlamı ve kapsamı küresel düzeydeki gelişmelerle değişikliğe uğramıştır. Soğuk Savaş döneminde güvenlik, uluslararası politikanın stratejik sorunları arasında “birinci derece politika” (high politics) konusu olarak ele alınmakta ve sadece askeri-stratejik çerçevede yani dar anlamıyla değerlendirilmiştir. Oysa günümüzde “ikinci derece politika” (low politics) konuları uluslararası politikanın kapsamına girmeye başlamıştır. Güvenlik kavramı da bu değişime paralel olarak gelişim göstermiştir. Artık kalabalık okul sınıfları, gelir dağılımı bozukluğu, işsizlik ve enerji kaynaklarının yetersizliği gibi olgular bir ülkenin güvenliğini ve aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği de tehdit eden faktörler olmuşlardır.³⁰

Doğu-batı çekişmesinin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlaması ile uluslararası güvenlik yeni tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Yeni dönemde ekonomik, siyasi, toplumsal sorunlar ve çevreyi de güvenlik kavramı içinde değerlendiren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Tehdidin boyutlarının genişlemesi ile birlikte güvenlikten ne anlaşılması gerektiği yeniden tanımlanmıştır. Bu evrede “ortak güvenlik” veya “kapsamlı güvenlik” kavramları öne çıkmıştır. Buna göre, hiçbir ülke kendi güvenliğini aynı zamanda başkalarının güvenliğini arttırmadan sağlayamaz. Bir başka ifadeyle, bir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliği için tehdit olarak gördüğü sürece güvenlikte değildir.³¹

Bazı görüşlere göre ise güvenliğin boyutları, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle değişmemiştir, fakat bu boyutların Soğuk Savaş dönemine ait

³⁰ Ülger, a.g.e., s.87

³¹ Barry Buzan ve diğerleri, **The European Security Order Recast**, Pinters Publishers, London, 1991, s. 12.

ayrıntıları 1990'lar için uygun olanlardan farklılık göstermiştir. Ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, kimlik güvenliği, sosyal güvenlik ve askeri güvenlik tamamen farklı kavramlar değil güvenliğin farklı türleridir.

1990'lardan itibaren uluslararası güvenlik ortamı değişken bir hal almıştır. Ülkelerin tehdit algılamaları Soğuk Savaş dönemine göre farklılık göstermeye başlamıştır. Güvenlik algılamalarında meydana gelen bu değişimin en önemli sebeplerinden biri tehdidin devletten devlete –tek boyutlu- olmaktan çıkarak asimetrik ve çok boyutlu hale gelmiş olmasıdır. Tehditlerin bu şekilde değişmesi onlarla mücadelenin de klasik anlayışın tamamen yitirilmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin aksine risk ve tehditlerin kaynak, zaman ve şeklinin önceden tahmin edilemez hale gelmesi bu yitirilişin en büyük sebebi olmuştur.

Yeni Dünya Düzeni ile birlikte çatışmalara katılan taraflar daha karmaşık bir çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Bu durum güvenlik kavramını da daha karmaşık hale getirmiştir. Örneğin, Somali'deki aşiretler arası savaş ve Afganistan'da etnik gruplar ile devletlerin saflaştığı karmaşık ve sürekli çatışma, güvenlik kavramına bu döneme kadar yüklenenden daha farklı bir anlam katmıştır.

Güvenliğin doğasının değişmesinde küreselleşmenin de etkisi vardır. Küreselleşme sadece uluslararası ekonomik liberalizasyon ile ticaret ve finansal akımları artırmamış, aynı zamanda uyuşturucu akışı, yasadışı göçler ve çevresel konularda da etkili olmuştur. Küreselleşme, güvenliğe, geleneksel olmayan güvenlik (non-traditional security) yapısında yeni bir boyut kazandırmıştır. Geleneksel olmayan güvenlik, devletler arası çatışmalar ve jeopolitik bağlantıların ötesindedir. Odaklandığı nokta askeri olmayan güvenlik konuları ve devlet dışı aktörlerdir.

Dar anlamda ekonomik liberalizmi tüm dünyaya yayılması anlamına gelen küreselleşme, üretim ve sermaye birikiminin bir özel biçimi olarak

uluslararası sistemin güvenliği için gerekli hale gelmiştir. Güvenlik bu şekilde de yeni bir anlam kazanmıştır.³² Böylece Doğu-Batı arasında etkili olan siyasi/askeri güvenlik kavramı yerini Merkez ile Çevre arasında bu etkenin yanında ekonomik etkeni de içeren bir güvenlik iklimine bırakmaktadır.

Küreselleşme çağında, siyasi toplulukların güvenliği sadece askeri güçlerle ilintilendirilemez, aynı zamanda askeri olmayan faktörlere de bağlıdır. Günümüzde güvenlik kavramı bu bağlamda, devlet boyutundan bireysel boyuta taşınmıştır. Geleneksel olmayan güvenlik konuları ulus ötesi suçlar veya ulus içi çatışmalardır. Yeni düzende güvenlik, sadece bir devletin dış ilişkileri ve askeri gücünün sonuçları olmayıp, aynı zamanda yaşam standardı ve her hangi bir tehditten uzak yaşamaya da bağlıdır.³³

“İnsan güvenliği” kavramı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında yayımlanan 1994 İnsani Kalkınma Raporu ile birlikte uluslararası güvenlik disiplinine girmiştir. Rapor insan güvenliğini yedi farklı alana ayırmıştır. Bu alanlar, ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, topluluk güvenliği ve siyasi güvenlidir. Bu rapor ile birlikte Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramının değişmekte olduğu meşruluk kazanmaya başlamıştır.

Yeni güvenlik anlayışı ile birlikte güvenlik algılamasına yönelik olan tehditler; *terör, kaynaklar arası dengesizlik, silahlanma, başarısız devlet yönetimleri, uluslararası örgütler-ülkeler-güvenlik üçlemesinin etkileşimi* olmuştur.³⁴

³² Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.258

³³ Agus Widjojo, “Democracy, National Security and Foreign Policy”, NDU/PACOM Symposium: Asia-Pacific Democracies: Advancing Prosperity and Security in Honolulu, Hawaii, June 2005, s.4, www.ndu.edu/inss/symposia/Pacific2005/widjojo.pdf (07.03.2008)

³⁴ Yaşar Büyükanıt, “Soğuk Savaş Yerini Karanlık Savaşlara mı Bırakmıştır?”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Temmuz 2007, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1807> (07.03.2008)

Söz konusu tehditlerden terör konusunda uluslararası alanda kabul görmüş ortak bir tanım söz konusu değildir. Kimi ülkeler terörü 11 Eylül saldırılarının ardından sadece radikal din unsuruna bağlamaktadırlar. Ancak terörün daha geniş anlamda etnik milliyetçilik unsuruna da dayandığı söylenebilir. Ülkelerin kendi sınırları içerisindeki etnik farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan silahlı çatışmalar da terör kapsamına girebilmektedir. Bu konuya daha ileride değinilecektir.

Kaynaklar arası dengesizlik tehdidi ise yer altı ve yer üstü kaynakların kullanımı ve paylaşımı bağlamında ortaya çıkmaktadır. Burada en dikkat çeken öge enerji kaynaklarıdır. Bu kaynakların kontrol ve kullanımı güvenlik sorunlarına yol açabilmektedir. Bu kaynaklara sahip olan ülkeler jeopolitik ve jeostratejik anlamda öneme sahiptir.

Silahlanma tehdidi ülkelerin kendi aralarında silahlanma yarışının yanı sıra, bu silahların kullanılması halinde tüm insanlığa vereceği zarar boyutunda ele alınabilmektedir. Soğuk Savaş yıllarında ilk durumu gösteren bu tehdit, günümüzde kitle imha silahlarına sahip olan ülkelerin dünyayı bu silahları kullanmakla tehdit etmeleri ile birlikte ikinci durumu ortaya çıkartmıştır.

Başarısız devlet yönetimleri tehdidinin anlamı ise, devletlerin, başarısız yönetilmeleri sonucunda küresel güvenlik bakımından tehdit yaratır hale gelmeleridir. Yeni düzen ile birlikte özellikle Orta Doğu ülkeleri bu tehdit unsurunun kapsamına girmektedirler.

Uluslararası örgütler-ülkeler-güvenlik üçlemesinin etkileşimi ise tehditten daha çok çözüm yolu olarak kendini göstermektedir. Bu etkileşim dengeli olup olumlu sonuç verdiğinde tehditlere çözüm yolu üretilebilirken, olumlu sonuçlara ulaşamadığında söz konusu çözümlere ulaşmak mümkün olamamaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi terörizm son dönemde hem ülkelerin güvenliğini hem de uluslararası güvenliği tehdit eden en önemli unsurlardan biridir. Terörizm tanım olarak, korku ve panik havası oluşturmak amacı ile bir veya birden fazla kişi tarafından şiddete başvurma eylemi anlamına gelmektedir. Terörizmde amaç ise devletlerin ve halkların üzerinde korku salarak rasyonel düşüncelerini engellemektir. Modern anlamda terörizmin temel özelliği sık ve sürekli olmasıdır. 1970’lerden beri kendini gösteren modern terörizm eylemlerinde hazırlık ve uygulama aşamalarında yüksek miktarda para, silah ve patlayıcı kullanımı yaygındır.

Dünya terör tarihi açısından yeni bir evreyi gösteren 11 Eylül saldırıları terör örgütlerinin teknolojiyi de kullanarak çok daha fazla zarar verme ihtimallerinin bulunduğunu göstermiştir. Devletlerin güvenlik algılamalarında ve saldırı tanımlamalarında terörizmin önemi çok daha yüksek bir hale gelmiştir. Ayrıca, klasik askeri saldırılarda öncelikli hedefler askeri hedefler olurken terörist saldırılar sivilleri de hedef almaktadır. Bu sebeple tüm devletler saldırıya açık bir konumda bulunmaktadır. Bu durum dünyada kolektif güvenlik kavramının daha sık kullanımına yol açmaktadır. Teröre karşı özellikle son yıllarda ülkeler birlik halinde hareket etmektedirler.

Yeni düzenle birlikte evrim geçiren ve güvenliği tehdit eden yeni tehdit biçimi “Asimetrik Tehdit” olarak adlandırılmaktadır. Asimetrik tehdit, Batı tarafından “güçsüzün güçlüye yönelttiği tehdit” olarak tanımlanmaktadır. Bu ortamda tehdidin yönü ve düşman belirsizken kaos ortamı mevcuttur ve uluslararası sistemde karmaşıklık, değişkenlik ve risk artarak çeşitlenmiştir. Bu tehdide neden olan unsurlar ise yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışı, eski ulus-devlet yönetimlerinin çöküşü gibi nedenlerle ortaya çıkan bölgesel çatışmalar, örgütlü suç, küresel terörizm ve kitle imha silahları olmuştur.³⁵ Asimetrik tehdidin önceden belirlenemez

³⁵ Faruk Köksal, “Risk ve Tehdit Kavramında Yeni Paradigmalar ile Asimetrik Tehdit Analizi”, içinde Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, **Türkiye’ye**

olması nedeni ile bu tehdide karşı kesin bir güvenlik önlemi almak da bir hayli zor olmaktadır. Çünkü, güvenlik anlayışının temeli tehdidin belirlenmesine, tehdidin belirlenmesi ise algılamaya dayanmaktadır. Bu dönemde riskin tehdide dönüşmeden algılanarak ortadan kaldırılması önlemi daha geçerli bir güvenlik tedbiri olmaktadır. Bunu sağlamak için de elde edilen bilgilerin zamanında istihbarata dönüştürülmesi gerekmektedir ve bu durum yukarıda da belirtildiği gibi kolektif güvenlik ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Güvenlik kavramı dış politika açısından değerlendirildiğinde özellikle son yıllarda devletlerin dış politikalarının en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Güvenlik dış politikanın önemli bir elementi olmanın yanı sıra, dış politika da güvenlik için bir araç durumundadır. Diğer bir deyişle dış politika günümüzde güvenlik temelinde şekillenmektedir. Uluslararası sistemde temel gündem konusu ise güvenliğin nasıl sağlanacağı üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda güvenliğin alt konuları olan silahlanma, silahsızlanma ve terörizm konuları uluslararası ilişkilerde temel inceleme konuları haline gelmektedir.

Bu noktada bir sonraki başlık altında dış politika kavramı incelenerek güvenlik ile ilişkisine değinilecektir.

1.2. GÜVENLİK - DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ

1.2.1. Genel Olarak Dış Politika

Dış politika kavramının ciddi anlamda gündeme gelmesi I. Dünya Savaşı'nın bitimi ile başlamıştır. Ondan önce hükümdarların tekelinde bulunan dış politika tabu niteliğindedir. İlk olarak ABD'de devlet hukukçuları dış politikayı hukuki bir yaklaşımla incelemeye başladılar.

Zamanla kavram, siyaset bilimcilerinin ilgi alanına girerek ve tabu olmaktan çıkmaya başladı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası ilişkiler disiplini ile birlikte dış politika kavramı da hızlı bir gelişim göstermiştir.³⁶

Günlük hayatta ve literatürde, sık kullanılan bir kavram olan dış politika buna rağmen tek bir tanımla açıklanamayan bir unsurdur. Günlük hayatta genellikle “uluslararası ilişkiler” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak, dış politika uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt dalı olup bir devletin diğer bir devlet ya da devletler grubuna veya genel olarak uluslararası sisteme dönük eğilimleri ile ilgilidir. Fakat bu tanımlama da dış politika kavramını açıklama yeterliliğine sahip değildir. Dış politika kavramı üzerindeki bu anlaşmazlıkların iki temel nedeni vardır. Bunlardan ilki “dış” denilen alanın neresi olduğu ve politikanın nasıl oluştuğu olurken diğer neden ise, metodolojik anlaşmazlıklardır.³⁷

Dış politikanın çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Örneğin genel bir tanıma göre dış politika; Uluslararası ilişkilerde bağımsız aktörler tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin sonucudur. Suat Bilge'ye göre dış politika; “Bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı usuller”dir. Joseph Frankel ise dış politikayı “bir devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından aldığı karar ve giriştiği çabalar” olarak açıklamaktadır.³⁸ Daha bir çok farklı tanımı bulunan dış politika aynı zamanda dinamik bir kavram olma özelliğindedir. İçinde bulunulan zaman ve mekana göre farklılık gösterebilmektedir.

³⁶ Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’de Dünü ve Bugünü”, s.310, www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/35/1/16_omer_kurkcuoglu.pdf (08.03.2008)

³⁷ Ramazan Gözen, “Dış Politika Nedir?”, İdris Bal(düz.), **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 3.

³⁸ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.149

Dış politikada kararlar karmaşık bir ekonomik, sosyal ve siyasi işlemler zincirinin ürünü olmaktadır. Bu ürünün üretim aşamasında ise baskı gruplarının ve toplumun bütün örgütlü yapılarının etkisi söz konusudur.³⁹

Dış politikayı etkileyen temel faktörler ise genel ortam, içsel ortam ve dışsal ortamdır. Genel ortamın içinde fiziki çevre(coğrafi/topografik yapı,denizler,mevki ve jeopolitik, doğal kaynaklar) ve beşeri çevre (nüfus ve nüfus hareketleri, etnik ve dini farklılaşmalar) bulunmaktadır. İçsel ortam ise sosyo-politik yapı (siyasal rejim, kamu oyu) ve karar alma sürecinden (karar alma zemini, karar alıcılar) oluşmaktadır. Dışsal ortamın kapsamında uluslararası sistem (güç dengesi, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler) bulunmaktadır.⁴⁰

Devletlerin dış politika amaçlarından bahsetmek gerekirse; bu amaçların en başında varlığını sürdürmek gelmektedir. Bu amaçlardan bir diğeri ise güvenliği sağlamak, stratejik önemi olan yerleri elinde bulundurmak ve din, dil ve etnik bakımdan özdeş olan halkı kendi sınırları içinde tutmaktır. Devletlerin dış politika alanındaki üçüncü amaçları ise, halkının genel ve özel gereksinimlerini karşılamak için gerekleri dış tedbirleri almasıdır. Uluslararası alandaki bir diğer amaç da, dünya sistemi içindeki prestiji artırma çabasıdır. Devletlerin sayılan amaçları göreceli olarak kısa süreli amaçlar olarak nitelendirilmektedir. Bunların yanı sıra uluslararası sistemin siyasal ve ideolojik yapısının bütün olarak değiştirilmesi anlamına gelen uzun süreli amaçlar da bulunmaktadır.⁴¹

Dış politika araçlarından ilki siyasal etki araçlarıdır. bu aracın kapsamına diplomasi ve propaganda girmektedir. Diplomasi, dış politikadan farklı olarak onun yürütülme biçimi anlamında kullanılmaktadır. Bir başka deyişle diplomasi, bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerinin diğer devletlerin karar vericilerine iletilmesi sürecidir. Aynı zamanda devletlerarası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi de diplomasi olarak

³⁹ Selahaddin Bakan, "Teoriler Işığında Politika", Bal, a.g.e., s. 11.

⁴⁰ Sönmezoğlu, a.g.e., s.151

⁴¹ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, ss. 87-91.

algılanmaktadır. Propaganda ise bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların görüş ve davranışlarını iletişim araçlarında kullanarak etkileme, değiştirme veya kontrol ortamında tutmaya yönelik bir davranıştır.⁴²

Dış politikanın amaçlarına ulaşma yolundaki bir diğer aracı ise ekonomik önlemlerdir. Ekonomik önlemler, ticaretin bir dış politika aracı olarak kullanılması anlamına gelmektedir. bu da üç biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki bir devletin çeşitli mallara karşı gereksinme durumunu kullanarak bu devlete ekonomik açıdan ödüllendirme veya cezalandırması, ikincisi dışarıda kendisine bağlı ekonomik uydular meydana getirmesi veya ekonomik bağımlılık ilişkileri kurarak etki alanları yaratılması ve son olarak da devletin ekonomik olanaklarını arttırmak veya diğer ülkeleri ekonomik potansiyelden yoksun bırakmaya çalışılmasıdır.⁴³

Dış politikanın diğer bir aracı ise askeri etki araçlarıdır. Söz konusu araçlar silahlar ve savaştır. Savaşın bir dış politika aracı olarak başarılı olup olmadığı ve etkinliği bir tartışma konusudur. Amaç yönünden bakıldığında savaş bir fayda/maliyet analizi olarak görülürken pasifist düşünce ise savaşın maddi ve manevi kayıplarına dikkat çekmektedirler. Devletlerin, silahı bir dış politika aracı olarak kullanmaları yaygın bir durum iken silahsızlanma çabaları da zaman zaman bir araç halini alabilmektedir. Örneğin Avrupa Füze Krizi ve INF Antlaşması, START ve SALT gibi.

Dış politikanın stratejileri ise, tarafsızlık, izolasyonizm, bağlantısızlık ve ittifak oluşturma stratejileridir.⁴⁴

1.2.2. Güvenlik ve Dış Politika

Dış politika ile güvenlik ilişkisi dış politikanın amaçlarından biri olan güvenliğin sağlanması boyutunda devreye girmektedir. Güvenlik

⁴² Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, ss .262-297

⁴³ Gönlübol, **a.g.e.**, ss. 112 -140

⁴⁴ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika Dersleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s.23.

konusu, dış politikanın başlıca amaçlarından birisidir. Güvenlik amacı dar anlamıyla var olma amacı ile yakından ilgilidir ve anavatanın savunulmasına gerek bırakılmayacak tedbirlerin alınması anlamına gelmektedir. Bir ülkenin güvenlik tedbirleri, kendi siyasal sınırlarını aşarak diğer ülkelere doğru da yayılmaktadır. Sonuçta da bu sınırların nerede bittiği belirli değildir.

Devletler dış politika amaçlarına ulaşmak, sahip oldukları değerleri korumak veya hayata geçirmek, çıkarlarını savunmak ve tüm bunları gerçekleştirirken diğer devletleri belli davranışlara yönelterek olası eylemlerden caydırmak için çeşitli araçlar kullanmaktadırlar.

Devletlerin dış politikalarını oluşturmalarında etkili olan unsurlar, ekonomik ihtiyaçlar, siyasal tercihler, tarihi miras ve etnik boyuttur. Güvenlik, tüm bu unsurlara çatı olmaktadır.⁴⁵

Ekonomik ihtiyaçlar açısından bakıldığında, devletler gereksinimlerini karşılamak için diğer ülkelerle ticari ilişkilerde bulunmaktadır. Güçlü ve istikrarlı bir ekonomiye sahip ülkeler dış politikalarını bağımsız bir şekilde belirleyebilmektedirler. Bu ekonomik yetiye sahip olmayan ülkeler ise dış politikada belirleyici olma konusunda yetkin değildirler. Dış politikaları kendi haricindeki faktörlere bağlıdır. Güvenlik konusunda bu sebepten sorunlar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla ekonomik durum bir ülkenin güvenlik politikalarında da temel belirleyici faktörlerden biri olmaktadır. Özellikle son yıllarda küreselleşme ile birlikte ekonomik liberalizm çağında bu faktör, ülkelerin güvenliğini sağlamaları için daha da önemli bir hale gelmiştir.

İkinci unsur olarak, devletlerin siyasal tercihte bulunurken hangi ülkelerle ne boyutta bir ilişki dahilinde dış politikalarını yürütmesinde güvenliğin payı yadsınamayacak kadar büyük olmaktadır. Söz konusu

⁴⁵ Muhittin Ataman, “ Türkiye'nin Orta Doğu'daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, **Stradigma**, Sayı.11, Aralık 2003, s.1-2, www.stradigma.com/turkce/aralik2003/12_2003_09.pdf (13.03.2008)

tercihler devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir. Ulusal çıkarların belirlenmesinde ise ilk unsur güvenlik ve hayatta kalma olduğundan devletlerin siyasal tercihleri güvenlik boyutunda oluşmaktadır. uluslararası güvenlik açısından bakıldığında, bir ülkenin hangi ülkelerle daha yakın, hangileriyle daha uzak ilişkilerde bulunacağı o ülkenin siyasal tercihi ile ilgilidir.

Ülkeler kendilerine bırakılan tarihi mirası göz ardı ederek dış politikalarını belirleyemezler. Tarihi miras jeopolitik ve jeostratejik konumun belirleyicisi olduğundan güvenlik için de önemli bir unsurdur. Bunun yanında, ülkeler kendi tarihi miraslarını belirleyemedikleri için bu unsur dış politika ve güvenlik için otonom bir etken olmaktadır.

Son unsur olan etnik boyut devletlerin ve toplumların birbirlerine bakışını, tehdit algılamalarını ve çıkarlarını etkilemektedir. Etnik boyut ülkeleri dışında yaşayan vatandaşları için devletlere güvenlik açısından olumlu bir etkide bulunurken, ülke sınırları içinde yaşayan ve bu vatandaşların diğer etnik sınıflarla ihtilaf halinde bulunmaları halinde olumsuz etkide bulunabilmektedir. Güvenlik açısından buna en önemli örnek ülkelerde çıkan etnik krizlerdir. Bu krizler ülkelerin güvenliğini tehdit etmektedir.

Güvenlik - dış politika ilişkisi ve güvenliğin, dış politikanın amaçlarından biri olduğu gerçeği, Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun, Yeni Dünya Düzeni ile birlikte kendine yeni bir strateji ve misyon aramasında kendini göstermiştir.

NATO 50. kuruluş yıldönümündeki Washington Zirvesi'nde yeni ülkeleri bünyesine katmakla beraber, yeni bir stratejik misyon tanımlamasına gitmeyi hedeflemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Varşova Paketi'nin dağılması, varolma sebebini bu paktın Avrupa'daki

muhtemel yayılmasını önleme üzerine kurmuş olan NATO için bir kimlik ve misyon tanımlaması sorununu ortaya çıkartmıştır. Yeni Dünya Düzeni, NATO'nun misyonunun askeri nitelik taşımayan tehditlere de cevap verecek şekilde genişlemesinin kaçınılmaz olmasının yanı sıra, örgütün Avrupa eksenli caydırıcı niteliğinden küresel misyonlara sahip aktif bir güç haline gelmesinin önünü açmıştır.⁴⁶

1991 yılındaki Roma Zirvesi'nde belirlenen yeni stratejik konsept ile birlikte NATO'nun yeni misyonu dört ana noktaya indirgenmiştir:⁴⁷

- Avrupa'da demokratik kurumların gelişmesi ve anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözülmesini sağlayacak istikrarlı bir güvenlik ortamının yaratılması,
- Üyelerin güvenliği açısından muhtemel riskler konusunda koordinasyonu sağlayacak Atlantik ötesi bir forum niteliği kazanması,
- Üye devletlere yönelik bir saldırı tehdidine karşı ortak savunma ve caydırıcılık görevinin yerine getirilmesi,
- Avrupa'daki stratejik dengenin muhafazası.

Görüldüğü gibi değişen dış politika dinamikleri NATO'nun da yeni stratejiler belirlemesine neden olmuştur. Yeni Dünya Düzeni'nde NATO, eskiye göre daha farklı güvenlik hedefleri belirlemektedir. Bu durum güvenlik ile dış politika ilişkisinin NATO boyutunu ortaya koymaktadır.

---

⁴⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 225-229.

⁴⁷ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 230

1.3. AVRUPA GÜVENLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Avrupa'da güvenlik düşüncesi ortaçağdan beri varolmuştur. Hatta bunun için Avrupa Federasyonu ya da Birleşik Avrupa modeli önerilmiştir. Gerçek anlamda ilk atılımlar I. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmıştır, savaşların getirdiği olumsuzluklardan çekinen devletler, çıkış yolu olarak tüm Avrupa devletleri arasında bir birlik oluşturulmasını istemişlerdir. Bu amaçla birbiri ardına örgütler kurulmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Kont-Richard Coudenhove-Kalergi tarafından 1923 yılında Pan Avrupa Hareketi adıyla kurulmuştur. Hemen ardından 1926 yılında Cenevre'de Avrupa İşbirliği Derneği adıyla kurulan bir diğer örgüt de Birleşik Avrupa düşüncesinin yayılmasını sağlamıştır.⁴⁸

İki savaş arası dönemde 1929 yılında Aristide Briad, Milletler Cemiyeti içinde “Avrupa Federal Birliği” adıyla bir birim kurulması fikrini öne sürerken, bu düşünceleri destekleyen Churchill ise 1930 ve 1938'de iki makale yazarak, Avrupa'da ABD benzeri bir devlet yapılanması oluşturulması ve bunun adının “Avrupa Birleşik Devletleri” olması görüşünü ortaya atmıştır.⁴⁹ Bunu gerçekleştirecek olan ülkeler olarak da Almanya ve Fransa'yı adres göstermiştir.

Yeryüzünün en çok savaş görmüş bölgesi olan Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kalıcı bir barış süreci arayışına girmiştir. İki savaş arasında dile getirilen düşünceler ile birlikte ve savaşın yıkıcılığının da etkisi ile Avrupa'da federal bir yapı oluşturma düşüncesi kıta genelinde yaygın bir fikir halini almıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sında savunma konusunda yapılan ilk antlaşma, İngiltere ile Fransa arasında, 4

⁴⁸ Ülger, **a.g.m.**, Yinanç, Taşdemir, **a.g.e.**, s. 90.

⁴⁹ Abdülbaki Kavun, “Avrupa Birliği'nde Esnek Bütünleşme Modeli ve Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Boyutundan İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 59.

Mart 1947 tarihinde imzalanan Dunkerque Antlaşması'dır ve Alman tehdidine karşı 50 yıl süreli olarak hazırlanmıştır.⁵⁰

Savaş sonrası süreçte Avrupa, karşısında yayılcı politikasıyla Sovyetler Birliği'ni bulmuştur. Bu tehlide karşı sınırlı bir güvenlik anlayışı ile **Batı Avrupa Birliği (BAB)** kurulmuştur. BAB'ın başlangıcı İngiltere ve Fransa ile Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkelerinin 1948 yılında Brüksel'de imzaladıkları Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması'na kadar uzanmaktadır. Brüksel Antlaşması ile oluşturulan Batı Birliği, 1954 Ekim'inde yapılan değişiklikler ile birlikte Almanya Federal Cumhuriyeti ve İtalya'yı da içine alacak şekilde genişleyip Batı Avrupa Birliği adını almıştır.⁵¹ BAB, kağıt üzerinde ortak bir savunma taahhüdünde bulunmuş olsa da⁵² NATO gibi bir bütünleşmiş askeri kumanda ve karargahını oluşturmadığı için ortak savunma ittifakı olma konusunda inandırıcılığı çok yüksek olmamıştır. Ayrıca birlik, ilerleyen yıllar boyunca beklenen caydırıcılıktan ve katılımdan uzak bir görüntü sergilemiştir.

Diğer yandan 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Paketi (NATO) imzalanarak, Avrupa'nın güvenliği Amerika ve Kanada'nın da varlığıyla Atlantik'in ötesine taşınmıştır. BAB'ın 1980'lerde yeniden faaliyete geçişine kadar örgüt bir anlamda rafa kaldırılmış, Soğuk Savaş yılları boyunca Batı Avrupalıların, Atlantik ötesinde bulunan müttefikleriyle işbirliği halinde kendi savunma çabalarını örgütledikleri temel çerçeve

⁵⁰ Zeki Mesud Alsan, "Müşterek Emniyetin Tesisi Bakımından Atlantik Camiasının Rolü", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, s. 21.

⁵¹ Desmond Dinan (Düz.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Birinci Cilt**, Kitap Yayınevi, İstanbul,2005, s. 242.

⁵² 5.madde: Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırının ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html> (30.03.2008)

NATO olmuştur. NATO güvenliğinin altında uzun yıllar geçiren Avrupa, bu süreçte ender de olsa bir takım huzursuzluklar yaşamıştır. Bu sorunlar temelde, Amerika'nın varlığı ile bağlantılı olarak NATO'nun salt bir Avrupa kuruluşu olmamasından kaynaklanmıştır. Ancak, yaşanmış olan tüm uyumsuzluklara rağmen, Sovyetler'in dağılmasından sonra yapılan Londra Zirvesi'nde (1990) NATO'nun Avrupa için vazgeçilmez bir ittifak olduğunun üzerinde durulmuştur.⁵³ Uzun yıllar boyunca bir "uyuyan güzel" olarak duran BAB, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması, ABA) ile ve NATO'nun yeniden yapılması ile birlikte bu uykudan uyanmıştır. ABA ile birlikte Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) temelleri atılmıştır.

Yeni dünya düzeninin ortaya çıkışı anlamına gelen Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Avrupa için yeni bir güvenlik tehdidi gün ışığına çıkmıştır. Artık NATO, Sovyetler'e karşı Avrupa'nın savunma ve güvenliğinin sigortası olmak yerine -Çünkü 1993 yılında Rusya Federasyonu yeni askeri doktrin olarak hiçbir ülke veya ülke grubunu düşman olarak görmeme üzerine kurulmuştur- bağımsızlığını kazanmış olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine karşı izlenecek stratejinin çatısı haline gelmiştir. ABD'nin de bu ülkelerin kendi başlarına bırakılmasının savunma ve güvenlik açısından Avrupa ve kendisine karşı bir tehdit olarak sivrilebileceği düşüncesi Avrupa'nın bu ülkelere karşı yeni bir tutum belirlemesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Yeni Dünya Düzeni'nin hemen başlarında Avrupa için en büyük güvenlik tehdidi bu yeni bağımsızlık kazanan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (ODAÜ) olmuştur.

Maastricht Antlaşması ile üç topluluğunu birleştirip Birlik halini alan Avrupa Birliği, sınırdaş hale geldiği ODAÜ'ne karşı yeni bir strateji oluşturma arayışına girmiştir. Soğuk Savaş düzeninin sona ermesi ile AB öncelikle bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkelerde planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ve komünist rejimden çoğulcu demokrasiye

---

⁵³ Dinan, a.g.e., s.244.

geçişlerini sağlayabilme yönünde destek olmuştur. ODAÜ'lere yönelik ilk önemli karar 1989 Temmuz'unda alınmıştır. Komisyon, bu tarihte ilk olarak Polonya ve Macaristan'ı içine alan mali destek programını uygulamaya koymuştur. AB'nin yapmış olduğu bu uygulamaların asıl amacı ODAÜ'nin AB dışında bir "üçüncü yola" yönelmenin bölgede daha büyük istikrarsızlıklar yaratabileceği endişesi olmuştur.⁵⁴

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg ve Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirveleri, AB'nin savunma ve güvenliği için büyük önem taşıyan ODAÜ genişlemesinin (Beşinci Genişleme) sistematüğını ve katılım öncesi süreç ile müzakere sürecine ilişkin çerçeveyi de ortaya koymuştur. Lüksemburg Zirvesi'nde, bu genişlemenin, geçmişin bölünmüş Avrupası'na son verecek yeni bir dönemin başlangıcı olacağı, Avrupa bütünleşme modelinin bütün Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde genişlemesinin gelecekteki istikrar, güvenlik ve ilerlemenin teminatı olacağı ifadeleriyle Birliğin bu sürece verdiği önem vurgulanmıştır. Bu genişleme Avrupa'nın yüzyıllar öncesindeki "Kıta Avrupa" düşüncesini de yeniden canlandırmıştır. Avrupa güvenliğinin gelişimi ve 2000'li yıllarda nasıl bir hal aldığı İkinci Bölüm'de daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Bir sonraki başlıkta ise Avrupa güvenliğe uzun yıllar boyunca çatı görevi yapan NATO'nun genel yapısına ve Avrupa için önemine değinilecektir.

---

⁵⁴ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliğı ve Türkiye**, Beta Basım, İstanbul, 2005, s. 32-33.

1.4. NATO'NUN KURULUŞU DEĞİŞİMİ VE GELİŞİMİ

1.4.1 NATO'nun Kuruluşu

NATO'nun kuruluşundan önce, dünyadaki genel konjonktüre bakıldığında aslında ABD'siz bir savunma düşünülemezdi, çünkü ABD pek çok açıdan Avrupa'dan üstün konumda olmuştur. NATO'nun kurulmasının temelinde Avrupa savunması yatıyordu. Ancak Avrupa savunması, Amerika olmadan tamamlanmış sayılmazdı. Nitekim öyle de olmuştur. Bu görüşü İngilizler ve Fransızlar da desteklemişlerdir.

NATO, üyelerinin herhangi birinde güvenliğe yönelik bir tehdit unsuru olduğu anda kolektif bir savunmayı öngörmektedir. Bu durum da NATO Anlaşmasının 5. maddesinde açıkça belirtilmiştir:

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerler ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.

Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.”⁵⁵

⁵⁵“Kuzey Atlantik Antlaşması”, Belge Net, 2004,

<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html> (14.03.2008)

NATO'nun kurulması 17 Mart 1948 Brüksel Anlaşması'na dayanmaktadır. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanan anlaşmada, batının savunması gereken temel hak ve özgürlüklerden, demokratik ilkelerden, Avrupa ekonomisinin yeniden düzenlenmesinden ve güvenliğinin sağlanmasından bahsedilmiştir. Anlaşma, imzacı beş devletin hava güçlerinin birleşmesini, askeri araçların ortak üretimini ve Ruhr bölgesinin kolektif savunulmasını içermektedir. Bu amaçla komiteler oluşturuldu ancak arzu edilen başarıya ulaşılamamıştır. O dönemde Berlin'in SSCB tarafından ablukaya alınması Amerika'yı endişelendirmiş ve 11 Haziran 1948'de ABD Senatosu tarafından imzalanan Vanderberg kararı ile hükümete, barış zamanında Amerika kıtası dışındaki askeri ittifakları imzalama yetkisi verilmiştir. Böylece Brüksel Anlaşmasına taraf olan devletlerle, ABD ve Kanada arasındaki görüşmeler sonucunda, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Anlaşması'nı (NATO) kuran Washington Anlaşması imzalanmıştır.⁵⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrası genel duruma bakıldığında aslında, NATO'nun kurulması pek de şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü, Avrupa o dönemde SSCB'ye karşı ne kadar belini doğrultmaya çalışsa da bunu ABD gibi güçlü bir devleti arkasına almadan yapamazdı. Buna karşın, Sovyetler'in kıtalararası füze yapımında üstün hale gelmesi ABD'nin orta menzilli güdümlü füzelerini Sovyetler'e yakın bulunan müttefik ülkelere yerleştirmesini gündeme getirmiştir. 1957'deki NATO Bakanlar Konsey'i toplantısında Avrupalı müttefiklerin bu durumu kabul etmeleri gelecek bir nükleer savaşın Amerika topraklarından çok Avrupa topraklarında yapılması olasılığını doğurmuştur. Bunun sonucunda NATO içindeki denge Avrupa lehine değişim göstermeye başlamıştır.⁵⁷

NATO askeri gücünü, Kore savaşıyla birlikte meşru hale getirmiştir. Kore savaşındaki pek çok taahhüt ve maliyetler ABD tarafından

⁵⁶ Yinanç, Taşdemir, **a.g.e.**, s. 91.

⁵⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s.338.

karşılanmıştır. Bu durum da ABD'yi, NATO'da hakim güç konumuna getirmiştir.⁵⁸

1.4.2. NATO'nun Genişlemesi

NATO'nun kuruluş amacı, bünyesinde bulunan devletler başta olmak suretiyle, Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarı sağlamak olmuştur. Üyelik koşullarını savunabilecek ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek Avrupa ülkelerinin hepsinin katılımına açıktır. 4 Nisan 1949'dan günümüze kadar, toplam 24 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'yı da bünyesine almıştır. Kurulduğu günden bu yana NATO'ya üye olan devletler sırasıyla:⁵⁹

1949 – Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD, Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz

1952 – Yunanistan ve Türkiye

1955 – Federal Almanya Cumhuriyeti

1982 – İspanya

1999 – Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya

2004 – Bulgaristan, Romanya, Letonya, Estonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya'nın da katılımıyla üye sayısı yirmi altıya ulaşmıştır.

NATO'nun genişlemesi temelde üç sacayağına dayandırılmıştır. Bunlar sırasıyla;

⁵⁸ Yavuz Pehlivan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Yapılanması ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.34

⁵⁹ Enver Bozkurt, "NATO'nun Geleceği", **USAK Stratejik Gündem**, Cilt.3, Sayı.9, 2007, s.186
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJmXLMLqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf> (14.03.2008)

(I) NATO'nun Doğu'ya İstikrar ulaştırması: Bu genişleme stratejisi bağlamında, ABD Savunma Bakanı Holbrooke'un ortaya attığı ikili yaklaşım modeline göre NATO'nun genişlemesinin yolları araştırılırken diğer yandan da Rusya Federasyonu'nun taleplerini karşılayabilecek bir yolun izlenmesi söz konusudur.⁶⁰ Eylül 1995'teki NATO Konseyi'nde, eski Doğu Bloku ülkelerinin ittifak içine alınmasının neden, şekil ve boyutlarını belirleyen belge, 16 NATO üyesi tarafından onaylanmıştır. Bu belgede, ittifaka tam üyelik kriterleri demokrasiye, insan haklarına ve pazar ekonomisine uyum sağlamaları olarak belirlenmiştir. Ancak, bu genişlemenin Rusya'nın da çıkarlarına uygun olması açısından ne zaman gerçekleştirileceği konusu, 1996 yılında Rusya Federasyonu'nda yapılacak olan seçimlere kadar ertelenmiştir.⁶¹

(II) Barış İçin Ortaklık Projesi (BİO): Bu strateji, asıl olarak Rusya Federasyonu'nun NATO'nun genişlemesine karşı duyduğu endişeleri ortadan kaldırmak ve bu süreçte zaman kazanmak amacı ile oluşturulmuştur.⁶²

(III) NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişki. NATO yetkilileri genişleme sürecinin temel amacının Doğu Avrupa'ya istikrar götürmekle birlikte, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin komünizmden demokrasiye geçişlerini kolaylaştırmak olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber yine bu genişleme ile birlikte, Rusya etkenini de kontrol altında tutmak da yine genişlemenin amaçlarından biri olmuştur.

⁶⁰ Richard Holbrooke, "America, A European Power", Foreign Affairs, Vol,74, No.1, January/February 1995, ss.26-43.

⁶¹ Esra Çayhan, Nurşin Ateşoğlu Güney, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 51.

⁶² Çayhan, Güney, **a.g.e.**, s.53.

1.4.2.1. Türkiye'nin NATO'ya Katılması

Osmanlı Devleti'nin özellikle yüzyıllar boyunca Avrupa Devletleri politikalarına adapte olma çabaları, 19. yüzyılda imparatorluğun yıkılması ile yerine kurulan Türkiye'nin Batı Avrupa'ya uyumunu zorlaştırmıştır. İki tarafın ilişkilerinin tarihçesi “uyumsuzluk ve anlaşılammama” şeklinde açıklanabilmektedir. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk önderliğinde batılılaşma süreci 1950'lerde çok partili demokratik hayata geçişle birlikte güçlü bir dış politika halini almıştır.⁶³

Batılı devletlerin olası bir Sovyet tehdidine karşı, 1949 yılında oluşturdukları NATO Sovyetler'in Türkiye üzerindeki emellerinden halen endişe duyan ve 1947'den beri ABD'den yardım almakta olan Türkiye'de de ilgi uyandırmıştır.⁶⁴ NATO'nun kurulması ile birlikte Türkiye'nin örgüt dışı kalmasından duyulan endişeler iki noktada toplanmıştır:

- Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin güvenliği nasıl korunacaktır?
- Atlantik Paktı'na üye olan ülkelere yapılan Amerikan yardımı, Türkiye'ye de yapılmakta olan bu yardımın azalmasına sebep olacak mıdır?

Türkiye'nin bu endişeleri bertaraf etmek ve güvenliğini batılı devletlerle birleştirmesi için önünde izleyeceği tek yol olarak NATO kalmıştır.⁶⁵ Türkiye, NATO'ya ilk katılma müracaatını Mayıs 1950'de

⁶³ Mark Smith, **NATO Enlargement During the Cold War**, Palgrave Macmillan, New York, 2000, s.64.

⁶⁴ Mehmet Gönlübol, A.Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:279, Ankara, 1969, s. 240.

⁶⁵ İngiltere'nin Türkiye'yi de içinde düşündüğü Akdeniz Paktı, bölgedeki İngiliz üslerinin geleceğinin güvenliği amacını taşımaktaydı. Ancak böyle bir Akdeniz ittifakının Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki gerilim nedeniyle gerçekleşmeyeceği ortadaydı. Bu nedenledir ki yukarıda bahsedildiği gibi Türkiye'nin güvenliğini batı ülkeleriyle birleştirmesi için tek seçenek NATO olmuştur.

gerçekleştirmiştir. Hemen ardından ikinci müracaat ise -Kore Savaşı'nın tüm dünyada yarattığı güvensizlik ortamında- 1 Ağustos 1950 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu müracaatı güçlendiren unsur Türkiye'nin Kore'ye 4500 Türk askeri gönderme kararı alması olmuştur.⁶⁶ Türkiye'nin bu hamlesi hem ABD hem de Avrupa'ya yükümlülüklerini üstlenmeye hazır olduğunun mesajını vermiştir. Ancak Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte bu müracaatı 1950 Eylül'ünde, NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmemiştir. Amerika'nın 1951 yılından itibaren Türkiye'nin NATO'ya alınmasına ilişkin politika değişikliğine gitmesi Türkiye'nin lehine bir gelişme olmuştur. Amerika'nın bu politika değişiminin temel nedeni Balkan ülkelerinin hızla silahlanması olmuştur. İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO'ya katılımına karşı tutumu nedeniyle bir süre askıda kalan üyelik sorunu 18 Şubat 1952'de sona ermiş ve Türkiye, Kuzey Atlantik Konseyi'nin 20-25 Şubat 1952'de düzenlediği Lizbon Toplantısı'nda tam üye niteliği kazanmıştır.⁶⁷ Bu üyeliğin temelinde yatan asıl faktör ise Amerika'nın desteğinin yanında Türkiye'nin Kore'ye kendi askerini göndermesi olmuştur.

1.4.2.2. Londra Deklarasyonu

Avrupa'da 1990'lı yıllarda yoğunlaşan siyasi değişiklikler NATO'nun 1967'den beri süregelen stratejisini yeniden inşa etmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paktı'nın dağılması ile Orta ve Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin ardından durum değerlendirmesi amacıyla yapılmış olan 1990 tarihli NATO Zirvesi'nde, teşkilatın yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir.⁶⁸ Yapılan toplantıda NATO'nun temel ilkeleri ve amaçları

⁶⁶ Smith, a.g.e., s.68.

⁶⁷ Gönübol, Ülman, a.g.e., ss. 248-252.

⁶⁸ Hikmet Erdoğan, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi NATO İttifakı*, IQ Yayınları, İstanbul, 2004, s.90.

tekrar vurgulanmış ve Avrupa’da meydana gelen değişmelerin NATO örgütünün hedeflerine ulaşmada etkileri olabileceği görüşüne varılmıştır. 22-23 Mayıs 1990 tarihlerinde yapılan NATO Savunma Planlama Komitesi Toplantısı’nın hemen ardından 6 Temmuz 1990 tarihinde Londra Deklarasyonu yayımlanmıştır. Deklarasyonun başlığı, “Londra Deklarasyonu: Değişen Kuzey Atlantik İttifakı” olmuştur.⁶⁹

Yayımlanan bu deklarasyon zirveye katılan liderlerin büyük çapta değişiklikler getirmeyi ve yeni bir yapılanmayı kararlılıkla ortaya koyduklarını göstermektedir. Gösterilen bu kararlılık dış çevreye de yansımıştır. İttifak ülkelerinin yanı sıra, demokratikleşme sürecine giren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine olan etki bu yansımanın bir göstergesidir.⁷⁰ Bu deklarasyonla birlikte, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve NATO arasındaki ilişkiler üzerinde durulmuş, bu ülkeler arasında, siyasi ve askeri alanda işbirliğinin geliştirilmesine yönelik öneriler belirtilmiştir. NATO’nun geçmişteki bütün başarılarına rağmen, değişen siyasi konjonktürle birlikte Avrupa’daki güvenlik ve istikrarı tek başına sağlayamayacağı vurgulanmış ve bunun ancak NATO ile kurumsallaşmış bir AGİK (AGİT) tarafından sağlanabileceği belirtilmiştir.

“NATO Zirvesi’nde kararlaştırılan unsurlar: ⁷¹

- Eskiden NATO’nun karşısında yer alan Varşova Paktı üyesi ülkeler ile yeni ilişkiler kurulmasını sağlamak,
- NATO’nun günümüzde tek bir büyük tehlike ile karşı karşıya olmadığını yansıtan ve gelecekte çıkabilecek olan sorun ve krizler ile başa çıkabilmesini sağlayacak yeni bir askeri strateji oluşturmak,

⁶⁹ Erdoğan, a.g.e, s. 92.

⁷⁰ Şahin, a.g.m, s. 59.

⁷¹ Hasret Çomak, *Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 16.

- AGİK(AGİT)'i güçlendirmek ve işbirliği sağlamak, krizlerle başa çıkmayı ve anlaşmazlıkları barışçı biçimde çözmeyi sağlayacak bir Avrupa forumuna dönüştürmek için yeni kurumlarla takviye etmek,
- Silahlı kuvvetlerin taarruz potansiyelinin, sürpriz bir taarruz ve çapta bir saldırıyı olanaksız kılacak kadar sınırlanması amacıyla, silahların denetimi sürecini Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'dan(AKKA) ileriye götürme yükümlülüğü ve buna bağlı olarak bütün AGİK(AGİT) devletlerinin askeri faaliyetlerine ilişkin olarak saydamlığı ve güveni tesis etmek,
- Eşitler arasında dengeli ve olgun bir Atlantik ötesi ortaklığın kurulması için NATO içinde Avrupa ayağını güçlendirmek ve gerçekleşecek bu oluşumda AGSK' yı teşvik etmek.”

1.4.2.3. Roma Zirvesi

Roma Zirvesi'nden önce, 1990 yılında Paris'te AGİK Zirvesi'nde “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı” yayımlanmıştır. Paris Şartı, Birleşik Avrupa'nın temellerini atmıştır. Bu belge savaşı önlemeyi, etkin bir savunma için kuvvet bulundurmamayı, silahların denetimini ve Avrupa'daki güveni arttırıcı önlemleri geliştirmeyi amaçlamıştır. Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nı ihlal eden devletlere karşı oybirliğiyle önlemler alınması kuralının kaldırılmasına ilişkin NATO önerisi de önemlidir. Çünkü, bu öneri ile AGİK, kendi kararlarını uygulayabilecek bir güvenlik formuna dönüşmüştür. Roma Zirvesi'nde ayrıca, kısa zamanda AKKA'nın hayata geçirilmesinin önemi de vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Zirve'de, Avrupa için tarihsel önem arz eden yeni bir sürecin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu süreç iki aşamalıdır. Birincisi, Avrupa'nın birleşmesine yönelik ortak dış ve savunma politikasına sahip bir Avrupa Birliği'dir. Diğeri ise, NATO'nun

değişen düzenle birlikte geçireceği değişim sürecidir. AB'nin AGSK ve NATO arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmasını sağlayacak ilkeler belirlenmiştir.⁷²

Kasım 1991 yılında, Roma'da yapılan görüşmelerde, devlet ve hükümet başkanları tarafından kabul edilmiş olan stratejik kavramda, karşılıklı işbirliği ve ortak savunma yeteneğinin korunmasına dayalı bir güvenlik yaklaşımından bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra bu kavram, NATO'nun askeri komuta yapısının değişmesi ve ittifakın savunma planlamaları, gelecekte ortaya çıkabilecek krizlerdeki yönetim ve barışı sağlamaya yönelik operasyonlara uygun önlemleri de beraberinde getirmiştir. Roma Zirvesi'nde müttefikler ayrıca NATO'nun gelecekteki politika ve görevlerine ilişkin bir Barış ve İşbirliği Bildirisi de yayınlamışlardır. Bu bildiriye, ittifakın Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki reform çalışmalarına verdiği desteğin altı çizilmiş ve bu ülkelere her türlü politik, askeri, ekonomik ve bilimsel yardım sunulmuştur. Bu amaçla yine aynı Zirve'de, bu ortaklığın gelecekteki gelişmelerine katkı sağlayacak bir Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur. KAİK'in rolü, güvenlikle ilgili konularda işbirliği için, katılımcı ülkeler arasındaki bağların sağlamlaştırılmasını gerçekleştirmek olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturan 11 devlet Mart 1992'de, Gürcistan, Nisan 1992'de ve Arnavutluk, Haziran 1992'de bu sürece katılmışlardır. 1997 yılında KAİK'in yerine geçen Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi(AAOK)'nde 22 KAİK İşbirliği Ortağı bulunuyordu. KAİK işbirliği, iki yıllık çalışma planlarıyla yürütülüyordu. Daha sonra Ortaklık Konseyi işi bir adım daha ileri taşıyarak AAOK Eylem Planını (1998-2000) yıllarında gerçekleştirmiştir.⁷³

Londra Deklarasyonu ve Roma Zirvesi için, NATO'nun kuruluş amaçları doğrultusunda çok büyük adımlar attığını ve Orta ve Doğu Avrupa

---

⁷² Çomak, a.g.e., s. 17.

⁷³ NATO El Kitabı, s. 17.

ülkelerini, güvenlik unsuru kavramında tek bir paydada birleştirdiğini ve ODGP' nin altyapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

1.4.3. NATO'nun Dönüşümü

NATO'nun kurulma amacı Avrupa'yı savunma temeline dayansa da değişen dünya konjonktürü ile birlikte NATO sadece Avrupa'nın korunmasını üstlenmekle kalmayıp, kuruluşunun temelindeki gayeleri sağlayacak olan üyeleri bünyesine dahil ederek, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları'nı geliştirme kararı almış, bununla birlikte Barış İçin Ortaklık Projesi'ni bir an önce başlatma gereğini duymuştur. Ayrıca kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konusunda da Washington Zirvesi'nde kesin tavrını belirtmiştir.

1.4.3.1. Brüksel Zirvesi Ve Washington Zirvesi

Brüksel Zirvesi ve Washington Zirvesi, zamanla değişen düzenle birlikte, NATO'nun gelişmelere ayak uydurması, ortak savunmaya yönelik yeni kararlarının alınmasını ve yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ocak 1994'te yapılan Brüksel Zirvesi, Roma'da yapılan görüşmeler sonucunda alınan kararların teyit edilmesi ve alınan kararların uygulamalarının değerlendirilmesi amacıyla yapılmış olan bir zirvedir. Bu zirveyle birlikte bazı yeni kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlar:⁷⁴

-Barış İçin Ortaklık Projesini(BİO) başlatmak

---

⁷⁴ Erdoğan, a.g.e., s. 141.

-İttifakın politik ve askeri yapılarını doğmakta olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğine(AGSK) göre adapte etmek ve Birleşik Müşterek Görev Kuvvetini(BMGK) benimsemek

-Kitle imha silahlarının yayılmasına karşın çabaları arttırmak

-İttifakın üye olmak isteyen ülkelere katılımının açık olduğunu teyit etmek.

Mayıs 1997’de yapılmış olan toplantı ile birlikte KAIK yerini AAOK’ya bırakmıştır. AAOK, kurulduğu zamanki 44 katılımcı üyesi ile beraber, bu ülkeler arasındaki politik ve askeri işbirliğini belirli bir seviyeye çıkarmayı amaçlamış bununla birlikte üye ülkelerin Avrupa-Atlantik sahasında ortak savunma ve barışın korunması yönündeki girişimlerini taahhüt etmiştir.⁷⁵

NATO, kuruluşunun 50. yılında (Nisan 1999) yılında yapmış olduğu Washington Zirvesi’nde, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin üyeliklerini kabul etmesiyle birlikte üye sayısını 19’a çıkarmıştır. Bununla beraber Zirve’de, NATO’ya dahil olmak isteyen dokuz ülkenin (Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Makedonya, Slovenya, Arnavutluk, Litvanya, Letonya, Estonya) şimdiye kadar kaydettikleri gelişmeler görüşülmüş ve NATO’ya üye olmak isteyen tüm ülkeleri yönlendirmeye yönelik olarak Üyelik Eylem Planı (ÜEP) önerilmiştir. Bu eylem planında, üye olmak isteyen ülkelerin yapması gereken işlemlere yönelik tavsiyeler bulunmaktadır. Bu plan örgüte katılmanın bir garantisi olmamakla birlikte BİO yerine düşünülmüş bir plan da değildir. Bu eylem planı Washington Zirvesi’nde açıklanmıştır. Üyelik için, aday ülkelerin gerekli olan beş alanda belirli standartlara ulaşmaları gerekmektedir. Bu alanlar:⁷⁶

⁷⁵ NATO El Kitabı, s. 19.

⁷⁶ Erdoğan, a.g.e., s. 240-241.

-Siyasi ve ekonomik konular,

-Savunma ve askeri konular,

-Kaynak konular

-Güvenlik konuları

-Yasal konular

Washington Zirvesi'nde görüşülen bir diğer önemli konu, "Stratejik Kavram"ın onaylanması olmuştur. Bu kavram, NATO'nun varlık sebebini, yapısını ve temel güvenlik görevlerini yinelemekle beraber, varolan yeni güvenlik ortamının temel özelliklerini de ortaya koymuştur. Ayrıca, ittifakın son on yıl boyunca karşı karşıya kaldığı bazı tehditler belirtilmiştir. Bunlar, baskıcı rejimler, ekonomik bunalım ve kitle imha silahlarının kullanılmasına yönelik tehditlerdir.⁷⁷

Washington Zirve Bildirisi ayrıca Kitle İmha Silahları (KİS) konusunu da ele almıştır. NATO'nun bu konuyla ilgili temel hedefi: *bu silahların yayılmasını önlemek, önlenemediği takdirde, durumu diplomatik yollarla düzeltmektir.*⁷⁸

1.4.3.2. Barış İçin Ortaklık Projesi(BİO)

Barış İçin Ortaklık Projesi'nden ilk defa Ekim 1993'te Travemünde'de yapılan NATO Savunma Bakanları toplantısında söz edilmiştir. ABD'nin ortaya atmış olduğu bu önerinin temel amacı,

---

⁷⁷ Mustafa Pulat, **a.g.e.**, s.36.

⁷⁸ NATO El Kitabı, s. 21.

NATO'ya katılmak isteyen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu gereksinimlerini karşılamaktır.⁷⁹

BİO'daki temel çalışma grubu, Politik-Askeri Yönetim Komitesi'dir (PMSC). Bu grup, ittifak düzeyinde ya da ortaklarla ittifak düzeyinde toplanabilir ve bu toplantıların başında NATO Genel Sekreter Vekili bulunur. PMSC'nin temel görevi, konseye BİO ile ilgili önerilerde bulunmak, ortak çalışma programının genel koordinasyonundan sorumlu olmak, politik ve askeri rehberler geliştirmek, Bireysel Ortaklık Projesi'nin (BOP) hazırlanması ve onaylanması için konseye sunulmasında gerekli rehberin hazırlanmasını sağlamaktır.⁸⁰

BİO üyeleri aynı zamanda NATO ve AAOK'ya da üyedirler. Çerçeve dokümanında, programın hedeflerini gerçekleştirmek için her katılımcının üstleneceği sorumluluklar belirtilmiştir.⁸¹

-Ulusal savunma planlaması ve bütçelerinde açıklığı sağlama

-Savunma kuvvetlerinin demokratik bir şekilde kontrolünü garantilemek

-BM yetkisinde veya AGİT sorumluluğundaki herhangi bir operasyona katkıda bulunabilecek durumda olmak

-Katılımcıların barışı koruma, insanı yardım vs. konularda ortak planlama, eğitim ve tatbikatlar için NATO ile askeri bir işbirliği ilişkisi geliştirme

-Katılımcıların, kuvvetlerini Kuzey Atlantik İttifakı üyelerinin kuvvetleriyle çalışabilecek şekilde geliştirmek.

⁷⁹ A.Joulwan, George, "NATO'nun Barış İçin Ortaklığa Katkısı Kaydedilen İlerlemeler ve Sorunlar", NATO Dergisi, No.1 , Mart 1995, s. 3.

⁸⁰ Şahin, a.g.e., s. 77.

⁸¹ NATO El Kitabı, s. 66.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, BİO kolektif güvenliği sağlama yönünde atılmış önemli bir adım olmuştur.

1.4.4. Türkiye'nin NATO İçindeki Rolü

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği II. Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. Türkiye NATO'ya ilk defa Mayıs 1950'de müracaat etmiş, ancak bu ilk müracaatında reddedilmiştir. Bu reddedilme her şeyden önce, Doğu Akdeniz savunmasının Kuzey Atlantik'ten ayrı bir pakt içinde düzenlenmesi düşüncesinden kaynaklanmıştır. Diğer yandan, Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğe kabul edilmesi durumunda, NATO'nun savunması gereken alanın genişlemesi ve bu durumun da savunmayı güçleştireceği fikri bu reddedilmede etkili olmuştur. Son olarak ise üye ülkelerin, aralarına yeni katılacak olan ülkelere dolaylı kendi paylarına düşecek olan yardım miktarlarının azalacağı konusunda duydukları endişe de gündeme gelmiştir. Tüm bu endişeleri gidermek için Türkiye, Kore Savaşı'na asker yollamış ve bu şekilde gerektiğinde üstüne düşen görevi yerine getireceği izlenimini Batı'ya ve tüm dünyaya vermiştir. Türkiye'nin ödediği bu bedel Batı'nın fikrini değiştirmiş ve Türkiye, Yunanistan ile birlikte 1952 yılında NATO'nun üyesi olmuştur. Türkiye haklı olarak kendi güvenliğini sağlamak, Sovyet yayılcılığına karşı bir güvence sağlamak ve Batı ile olan ilişkilerini geliştirme amacı ile bu örgüte katılmayı istemiştir. Batı'nın Türkiye'yi kabul etme sebebi ise Sovyet yayılcılığına karşı Ortadoğu'da dengeleri sağlayacak, jeopolitik açıdan mükemmel bir konumda bulunan ve NATO'nun desteğini alan güçlü Türkiye'yi görmeyi istemeleri olmuştur. Tabii bu düşüncelerinin yanında Türkiye'nin askeri açıdan yapacağı yardım da müttefikler tarafından hesaplanmıştır.⁸²

---

⁸² Erdoğan, a.g.e., s. 190-191.

Türkiye'nin NATO'ya girmeden önceki asıl amacı, 1939 yılındaki İngiliz – Fransız – Türk ittifakına, ABD'nin de dahil olmasını istediği bir Akdeniz Paketi oluşturulması olmuştur. Ancak Türkiye'nin İsrail'e karşı dostane yaklaşımı ve ilişkileri Arap ülkelerinin böyle bir pakitin oluşmasına rıza göstermemeleri sonucunu doğurmuş ve bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin ABD ile daha sıkı bir ittifaka girmek istemesi, kendi güvenliğini batılı ülkeler ile birleştirmesinde tek çıkış yolu olarak NATO'ya üye olması seçeneğini ortaya çıkartmıştır.⁸³

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye, Şubat 1952'de NATO'ya resmen üye olmuştur. Türkiye bu üyeliğin ardından güvenlik stratejisini “Ortak savunma” söylemi ile birlikte örgüt içerisinde yapılan işbirliğine bağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye ile ABD arasında çok sayıda ikili anlaşmalar imzalanmıştır. 1962 Küba Krizi'ne kadar Türkiye'de kurulu olarak kalmış olan füze üsleri de bu anlaşmalar dahilinde oluşturulmuştur.⁸⁴

Soğuk Savaş süresince Batı ülkeleri Türkiye'nin Avrupa güvenliği için taşıdığı stratejik önemin bilinci ile hareket ederken, Türkiye de söz konusu Batı ittifakına önemli katkılarda bulunmuştur. ABD ordusundan sonra NATO içerisindeki en büyük orduya sahip olan Türkiye, ittifakın oluşturulmasının nedeni olan ülkenin hemen güney batısında birçok zırhlı tümen bulundurulmasını sağlayarak, Batı Avrupa üzerindeki Sovyet askeri tehdidinin düşük seviyede kalmasına katkıda bulunmuştur.⁸⁵

1985 yılında Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un iktidara gelmesi ile Sovyet politikalarının yumuşaması sonucunda Doğu Avrupa ülkelerinden Sovyet askeri varlığının çekilmesi, Varşova Paketi'nin sona ermesi ve ardından 1991 yılında Sovyetlerin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş sona ermiştir. Böylece Avrupa güvenliğinde önemli değişiklikler yaşanmıştır.

⁸³ Erdoğan, a.g.e., s. 60.

⁸⁴ Gürkan Doğan, “Güvenlik ve Savunma Açısından NATO, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s. 144.

⁸⁵ Pulat, a.g.e., s. 117.

Ayrıca 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı da, tüm bu gelişmelerin ardından Türkiye'nin NATO içindeki konumunun hafiflemeyerek tam tersine daha güçlü bir hal aldığı ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmış olan Türkiye, Körfez Savaşı sonrasında ise güney ve doğu komşuları kaynaklı tehditlerle mücadele etmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu endişelerini haklı gösteren unsurlardan en açık olanı İran – Irak savaşının ortaya koymuş olduğu her iki ülkenin de ellerinde Türkiye'nin önemli şehirlerini vurabilecek menzile sahip füzelerin bulunduğu olmuştur.⁸⁶

Diğer yandan, Sovyetlerin çökmesi ile beraber dünyadaki yeni tehdit algılama bölgeleri Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu olmuştur. Türkiye, bu ülkelerin tam merkezinde bulunması itibarı ile bu tehdiye maruz kalmakta olan en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir. Ancak Türkiye'nin etrafını sarmış olan bu tehditler aynı zamanda Avrupa ve dünya güvenliği açısından da önemli hale gelmiştir. Bugün Türkiye'nin, NATO üyeliğinin yanı sıra AB üyeliği için de çaba sarf eder olması söz konusu tehditlerin boyutunu da ortaya dökmektedir. Bugünün Türkiye'si bölgesindeki diğer ülkelerin hepsinden fazla ve çeşitli ilişkilere sahip olma özelliğini taşımaktadır.⁸⁷

Soğuk Savaş'ın sonuna kadar 40 yıl boyunca Türkiye, NATO'nun sadık bir kanat cephesi olmuştur. Türkiye bu süreçte 1974 Kıbrıs Barış Harekatı haricinde tüm askeri ilişkilerini ve güvenlik politikalarını NATO'nun yani ABD ve Batı ülkelerinin politikaları çerçevesinde yürütmüştür. Kuzey Atlantik İttifakı hem geçmişte hem de bugün Türkiye'nin savunmasının temel unsuru olmuştur. Türkiye'nin günümüzde de karşılaştığı bölgesel tehditlere karşı halen vazgeçilmez bir örgüttür.

Günümüzde AB'nin katılım müzakerelerini yürüttüğü Türkiye, Birlik üyeliğine aday olması ile birlikte Batı'nın, dünyanın en sorunlu bölgesi olan Ortadoğu ile sınırdaş hale gelmesi açısından savunma

⁸⁶ Pulat, **a.g.e.**, s. 119.

⁸⁷ Bekar, **a.g.e.**, s. 103.

konusunda stratejik önemini artırarak korumaktadır. Öte yandan 2003 yılında başlayan ve günümüzde de kaos halini almış olan Irak Savaşı'nın hemen yanı başında bulunan Türkiye'nin, ABD'nin güvenliği açısından da bölgedeki en önemli stratejik ortaklardan biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca Balkanlar'daki bitmeyen karışıklık ve Rusya'nın komşu ülkeleri ile yaşadığı sorunlar da göz önüne alındığı zaman Türkiye'nin bu yeni düzende NATO içindeki önemi açık bir şekilde kendini göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI

Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder - ABD İmparatorluğu

İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU*

2.1. AB’NİN GÜVENLİK STRATEJİSİ

27 üyesi ve 500 milyona yakın nüfusu ile dünya gayri safi hasılasının dörtte birini üreten AB’nin küresel bir güç olması kaçınılmazdır. Bu pencereden bakılınca, Avrupa küresel güvenlik ve daha iyi bir dünyanın inşa edilmesi için gereken sorumluluğa katılmaya hazır olmalıdır. Dünya’daki güvenlik sorunlarına bakıldığında en çok göze çarpanı 1990 yılından beri yüzde 90’ı sivil olan dört milyon kişinin savaşlarda ölmesidir. On sekiz milyondan fazla insan ise dünya çapında yaşanan çatışmalar nedeniyle evlerinden olmuşlardır. Gelişen dünyada yoksulluk ve hastalık tarifsiz acılara neden olmakta ve güvenlik endişeleri üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Her yıl 45 milyon insan açlık ve beslenme bozukluğu nedeniyle hayatını kaybetmektedir.⁸⁸ Bu olumsuz olayların çoğu ekonomik problemlerin siyasi sorunlara ve şiddetli çatışmalara neden olduğunu göstermektedir. Tüm bu sorunlar güvenliğin kalkınma için ön koşul olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda; Aralık 2003’te Brüksel’de, AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa - Avrupa Güvenlik Stratejisi (A Secure Europe in a Better World- European Security Strategy) belgesi yayımlanmıştır. Bu belgede AB’nin amacının

* Kur.Bnb.İlhami Binali DEĞİRMENCİOĞLU, SKA Müdavimi.

⁸⁸ European Council, **A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy**, Brussels, Aralık 2003, s. 1 <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (10.06.2008)

Birliğin doğusunda ve Akdeniz Havzası'nda yakın ve işbirliğine dayalı iyi ilişkilerin geliştirilebileceği bir iyi yönetilen ilkeler halkası oluşturulmasına katkı sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bu belgede AB'nin maruz kaldığı tehditler sıralanmıştır. Söz konusu tehditler; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve organize suçlardır. Avrupa karşı karşıya olduğu tüm bu tehditlere karşı kendi güvenliğini korumak için üç stratejik hedef belirlemiştir.

Bu stratejik hedeflerin ilki tehditlerin belirlenmesi ve ortaya konmasıdır.⁸⁹ 11 Eylül'den sonra küresel tehditlere karşı önlemler alınmış ve bu konuda ABD ile işbirliği yoluna gidilmiştir. Söz konusu hedefin gerçekleştirilebilmesi için tehditlerin konularına ve bölgelerine göre ayırımının yapılması gerekmektedir. Ancak terörist saldırıların günümüzde dünya genelinde gerçekleşmesi ve yeni tehditlerin dinamik bir yapıya sahip olması bu hedefin gerçekleştirilmesinin önündeki engeller olarak ortaya çıkmaktadır.⁹⁰

Asimetrik tehdit unsuru ile birlikte, tehdidin önceden belirlenemezliğini bertaraf edebilmek için benimsenen bu stratejik hedef Avrupa için büyük önem taşımaktadır. Son onbeş yılda dünya üzerinde gerçekleşmiş ve tarafları belli olan savaşlarda ortak bir duruş belirleyemeyerek pasif ve hareketsiz kalan Avrupa, günümüzde hangi ülkeden geleceği ve ne zaman gerçekleşeceği belirsiz olan yeni tehdit unsurları karşısında etkin olabilme konusunda endişe yaşamaktadır. Bu endişelerin haklı oldukları ise, Londra ve Madrid'de yaşanan terör olayları ile ortaya çıkmıştır. Birleşme hedefini koyduğu ilk yıllardan beri en büyük amacı güvenli topraklarda yaşamak olan Avrupa devletleri, Soğuk Savaş sürecini ABD ve NATO'nun şemsiyesi altında geçirdikten sonra yeni

⁸⁹ Cathleen Kantner, Angela Liberatore, Raffella Del Sarto, "Security and Democracy in the European Union", **Robert Schuman Centre**, Florence, Haziran 2005, s. 2, www.eui.eu/RSCAS/e-texts/200506-SecurityProgr.pdf. (10.06.2008)

⁹⁰ Institute for Security Studies, EU Security and Defence Policy, Paris, 2004, s. 22, www.iss-eu.org/books/5esdpen.pdf. (10.06.2008)

düzende yeni güvenlik tehditleri karşısında, bu tehditlere daha etkin cevaplar verebilmeyi hedeflemektedir.

Tehditlerle mücadele etmek için ortaya konan ikinci strateji ise etkin çok taraflılığa dayanan uluslararası düzenin sağlanmasıdır. Günümüzde güvenlik tehditlerinin dünya genelinde ortaya çıkması bu stratejinin geliştirilmesine neden olmuştur. Dünyada güvenlik ve refahın sağlanması etkin çok taraflı sistemin oluşturulmasına önemli ölçüde bağlıdır. Bu stratejik hedefin gerçekleştirilmesi için, uluslararası kanunların geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, AB bu hedefi belirlerken uluslararası ilişkilerde temel çerçeve olarak BM sözleşmelerini kaynak göstermiştir.⁹¹

Bu strateji özellikle Yeni Dünya Düzeni'nin en önemli unsuru olan küreselleşme ile kendini göstermiştir denilebilir. Günümüzde özellikle ekonomik bağlamda sınırların tamamen ortadan kalkması –liberalizmin dünya genelinde egemen olması- güvenlik konusunda da uluslararası işbirliğine gitmeyi beraberinde getirmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanacak güvenliği ve refahı bozacak eylem, terör veya savaş gibi bir tehdit, diğer tüm ülkeleri derinden etkileyecektir. Bunun bilincinde olan AB, bu tehditle mücadele edebilmek için ikinci stratejisini belirlemiştir.

Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı tehditlere karşı oluşturulan üçüncü ve en önemli stratejik hedef ise komşu ülkelerde güvenliğin inşa edilmesidir.⁹² Komşu ülkelerin iyi yönetilmesi Avrupa'nın çıkarları için önemlidir. Zayıf devlet yönetimi ve şiddetli çatışmaların yaşandığı komşu ülkelerde organize suçların gelişmesi, toplumdaki fonksiyonel bozulmanın artması ve sınırlarının ötesinde çok yüksek oranda nüfus artışının yaşanması Avrupa için önemli sorun arz etmektedir.

Komşu ülkelerde güvenliğin inşa edilmesi stratejik hedefi AB'nin son genişleme sonrası oluşturduğu Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında

⁹¹ A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy, s. 9.

⁹² Dinan, a.g.e, s. 129.

ortaya konulmuştur. AB, son genişlemenin ortaya çıkardığı yeni tehdit olan komşu ülkelerden gelebilecek tehditler karşısında güvenliğini sağlam temellere dayandırmak istemektedir. Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar ile sınırdaş hale gelen AB, bu bölgelerdeki karışıklık ve çatışmalardan en az şekilde etkilenen için bu stratejiyi geliştirmiştir. Burada da yeni düzendeki küreselleşme etkisini göstermektedir. Avrupa topraklarında meydana gelmeyecek olan bir çatışmanın Avrupa'yı büyük ölçekte etkileyecek olması, bunun en büyük göstergesidir.

Aynı zamanda komşu ülkelerde güvenliğin inşa edilmesi, bu ülkelerden gelebilecek yasadışı göçleri de engelleme hedefini içinde barındırmaktadır. Komşu ülkelere yapılacak ekonomik yardımlar ile, bu ülkelerin refahını artırmayı hedefleyen AB, böylece komşu ülke vatandaşlarının ülkelerini daha az terk edeceği öngörüsündedir. Ancak ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları, bu hedefin gerçekleştirilmesinin karşısında önemli engeller teşkil etmektedir.

2.2. AB'NİN ASKERİ YAPISI

2.2.1. Avrupa Savunma Ajansı(EDA)

Avrupa Savunma Ajansı, üye ülkelerin ve konseyin kriz yönetimi alanlarında savunma kapasitesini yükseltme ve ASGP'nin bugünkü durumunun ve gelecekte sağlanacak gelişiminin kalıcı olmasını desteklemek için Bakanlar Konseyi'nin Ortak Eylemi altında 12 Temmuz 2004 tarihinde kurulmuştur. EDA, AB'nin bir ajansıdır. Bu ajansın başında ise AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana bulunmaktadır. Karar mekanizması 26 üye ülkenin savunma bakanları (Danimarka hariç) ve Avrupa Komisyonu'ndan oluşmaktadır. EDA, aşağıda belirtilen dört fonksiyona sahiptir:

Savunma kapasitesini geliştirmek,
 Savunma araştırma ve teknolojisini ilerletmek,
 Silahsızlanma işbirliğini ilerletmek,
 Rekabetçi bir Avrupa Savunma Araç Piyasası yaratmak ve Avrupa
 Savunma, Teknolojik ve Endüstriyel temelini güçlendirmek.⁹³

Tüm bu fonksiyonlar uyumu ilerleterek Avrupa savunma performansını geliştirmeye yöneliktir. Ajansın görevleri ise şunlardır:

AGSP'nin ihtiyaçlarını belirleme ve karşılamak için daha kapsamlı ve sistematik çalışma yaklaşımı sergilemek,

Sağlıklı bir savunma teknolojisi ve endüstriyel temel ile gelecekteki araçların kapasitesini belirlemek ve karşılamak için araştırma ve teknoloji ile bağlantılı olarak Avrupa savunmasını güçlendirmek,

Savunma araçlarında Avrupa işbirliğini geliştirmek,

Avrupa'nın savunma araçları için uluslararası rekabetçi bir piyasa yaratma amacı ile Komisyon ile yakın işbirliği içinde çalışmak.⁹⁴

2.2.2. Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (ISS)

Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (ISS), Konsey'in 20 Temmuz 2001 tarihindeki Ortak Eylemi ile 2002 tarihinde oluşturulmuştur. Amacı, ortak bir Avrupa güvenliği kültürü yaratmak ve Avrupa karar alıcıları arasında en olası ara yüzü yaratarak stratejik müzakereyi desteklemek olarak belirlenmiştir. Enstitünün aktivitesi ise veri analizleri yaparak AB karar alıcılarına gerekli önerilerde bulunmaktır. Görevleri ise şunlardır:

⁹³ European Defence Agency official website, 2007, <http://www.eda.europa.eu/Default.aspx> (10.06.2008)

⁹⁴ <http://www.eda.europa.eu/Default.aspx>. (10.06.2008)

AB açısından önemli olan güvenlik ve savunma konularında araştırma ve müzakereleri organize etmek,

AB'nin Bakanlar Konseyi ve ODGP Yüksek Temsilciliği'ne savunma konularında ileriye dönük analizleri sağlamak için akademisyenler, kamu görevlileri, AB üye ülkelerinin uzman ve karar vericileri, diğer Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada'yı bir araya getirmek,

Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada arasında tüm güvenlik konularında transatlantik diyalogunu geliştirmek.⁹⁵

2.2.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji (ESDC)

19-20 Haziran 2003 Selanik Zirvesi'nde Avrupa Konseyi AGSP bağlamında koordine edilmiş AB eğitimini geliştirmek amacıyla bir ortak eylem belirlemiştir. Bu ortak eylem ile birlikte AGSP alanının önemli bir aktörü olan ve hem sivil hem de askeri alanda eğitimi kapsayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji'nin (ESDC) temeli atılmıştır. 18 Temmuz 2005 tarihinde ise Konsey'in Ortak Eylemi ile ESDC oluşturulmuştur. Temel amacı AGSP alanında yüksek seviyede eğitim sağlamak olan ESDC'nin diğer hedefleri ise şunlardır:

AGSP kapsamında Avrupa güvenlik kültürünü ilerletmek,

AGSP'nin daha iyi kavranabilmesini sağlamak,

Bu alanda AB'ye ve üye ülkelere nitelikli personel sağlamak,

Eğitime katılanların arasında profesyonel ilişkileri ve bağlantıların gelişmesine yardımcı olmak.⁹⁶

⁹⁵ European Union Institute for Security Studies (ISS) official website, 2007, http://europa.eu/agencies/security_agencies/iss/index_en.htm (10.06.2008)

2.2.4. AB'nin Güvenlik Politikası (Eurojust ve Europol)

1991 yılında AB'nin yapmış olduğu hükümetler arası konferans sırasında Almanya, Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında, ülkeler arasında yasa dışı yollardan sınır ihlali yapıldığını dile getirmiş ve örgütlü suçların önlenmesine yönelik bir girişimde bulunulmasını istemiştir. Bu ısrarlı istek sonucunda, Avrupa Birliği Antlaşmasının (ABA), Adalet ve İçişleri sütununda “Bir Avrupa polis ofisi bünyesinde daha fazla bilgi alışverişinde bulunulmasını sağlamak üzere birlik çapında bir sistem kurulması” hükmünün yer almasını sağlamıştır.⁹⁷ Örgütün temelini, asıl amacı Avrupa'daki terör hareketlerini önlemek olan TREVI Grubu (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, Internationalism) oluşturmaktadır. Tüm bu düşünceler sonucunda Lüksemburg'taki toplantıda uluslararası organize suçlar, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi ciddi nitelikteki suçlara yönelik olarak yeni ortak bir savunma biriminin kurulması üzerine karar verilmiştir. Bu amaçla, EUROPOL üzerine Ad Hoc Çalışma Grubu (Ad Hoc Working Group on EUROPOL-AHWGE) kurulmuştur.⁹⁸ Bu birim Europol Uyuşturucu Birimi (Europol Drug Unit-EDU) kurulması yönünde faaliyette bulunmayı amaçlamıştır. 1-2 Temmuz 1993 tarihinde EDU Antlaşması imzalanmıştır. Birimin kuruluş amacı, Avrupa'daki uyuşturucu kaçakçılığıyla kolektif biçimde mücadele etmektir.

Europol, 1992 yılında Alman Polis memuru Jurgen Storbeck öncülüğünde enstitü şeklinde kurulmuştur. Ancak birimin faaliyete geçmesi

⁹⁶ European Security and Defence College (ESDC) official website, 2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s05001.htm> (10.06.2008)

⁹⁷ Dinan, **a.g.e.**, s. 170.

⁹⁸ Michael Santiano, **Europol And Police Cooperation In Europe** , The Edwin Mellen Pres, New york, 2000, s. 45.

1 Temmuz 1999'dur. Kurumun bugünkü amacı, yasadışı göç ve bu amaçla kurulan örgütleri çökertmektir.⁹⁹

6 Aralık 2001 tarihli Konsey kararı ve 1 Ocak 2002 tarihi ile Europol'ün yetki alanı genişletilmiştir. Çevre suçları, organize soygunlar, kültür eserleri, yasadışı ticaret ve telif hakları ihlali konular da Europol'ün kapsamına dahil olmuştur.¹⁰⁰

Europol'ün finansmanı üye devletler tarafından karşılanmaktadır. Yıllık hesapları ise, Avrupa Toplulukları Sayıştay'ı tarafından atanan "Karma Denetim Komitesi" tarafından denetlenmektedir. Europol, Interpol, ABD, Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya Norveç, İzlanda, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa uyuşturucu ve uyuşturucu bağımlılığı Gözetim Merkezi ile yakın ilişki içinde olmuş ve ikili antlaşmalar yapmıştır.¹⁰¹

AB Konseyi, 1999 yılındaki Tampere Zirvesi'nde, ciddi örgütlü suçlara yönelik mücadele için ulusal savcı, yargıç ve polis memurlarından oluşan ve Eurojust denilen bir birimin kurulmasına karar vermiştir. Eurojust daha çok cezai soruşturmaları desteklemek ve Avrupa Adalet Ağı ile yakın işbirliği içinde olmakla görevlidir.¹⁰²

Eurojust'a üye devletlerin temsilcileri üst düzey hakim ve savcılardır. 2002 sonuna kadar geçici olarak Brüksel'de faaliyetlerini göstermiş olan Europol, günümüzde Lahey'de faaliyetlerine devam etmektedir. Eurojust, Europol'ün yetki alanlarına giren faaliyetlerle de ilgilenmektedir. Eurojust'ın faaliyetleri Avrupa Adalet Divanı tarafından incelenmektedir. Eurojust için hazırlanan Anayasa Antlaşması, örgütün görev alanlarını yeniden tanımlamak ve kriminal soruşturmalar için girişimde bulunabilmesinin önünü açmıştır. Ayrıca Anayasa Antlaşması'yla

⁹⁹ İbrahim Kemal Soyoğlu, "Avrupa Güvenliği ve Terörizm", **Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 79.

¹⁰⁰ Sinem Şahinoğlu, "Avrupa Birliği Güvenlik ve Terör", **Başkent Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 90.

¹⁰¹ Şahinoğlu, **a.g.e.**, s. 91

¹⁰² Soyoğlu, **a.g.e.**, s. 76.

beraber Eurojust'ın, Bakanlar Konseyi'nin çıkaracağı bir Avrupa yasasıyla Avrupa savcılığına dönüştürülebileceğini öngörmüştür.¹⁰³

Eurojust, belirlenmiş temel hedeflerini gerçekleştirmeye çalışsa da veriler onu gösteriyor ki, AB ülkeleri bu kuruma karşı pek fazla ilgi göstermemektedir. Örneğin:¹⁰⁴ Almanya 2003 yılında sadece bir kez, 2004'te ise üç kez başvuru yapmıştır.

2.3. BATI AVRUPA BİRLİĞİ (BAB)

2.3.1. Kuruluştan Maastricht Antlaşması'na

Batı Avrupa Birliği(BAB), Paris Antlaşmaları'nın¹⁰⁵ tüm üye devletlerin meclisleri tarafından kabulünü takiben, 6 Mayıs 1955 tarihinde; barışı ve güvenliği güçlendirmek, Avrupa entegrasyonunu ve diğer Avrupa örgütleriyle ilişkilerini geliştirmek üye devletler arasında savunma ve dış politika alanında işbirliğini sağlamak ve üyelerini her türlü saldırgan tutuma karşı korumak amaçları ile faaliyetine başlamıştır. 5 Mayıs 1955 tarihinde, Batı Almanya'nın NATO'ya üye olması sebebiyle BAB kontrolünde silahlanmasına müsaade edilmiştir. BAB, ekonomik bir entegrasyondan siyasi bir birliğe doğru gitme çabaları gösteren Avrupa Toplulukları'nın faaliyetleri çerçevesinde bile 1980'li yılların ortalarına kadar savunma ve

¹⁰³ Dinan, **a.g.e.**, s. 424.

¹⁰⁴ “AB Ülkeleri Eurojust'a Başvurmuyor”, AB Haber, 2004,

<http://www.abhaber.com/yazdir.php?id=1880> (12.06.2008)

¹⁰⁵ 23 Ekim 1954 tarihinde düzenlenen Paris Konferansı'nda üç yeni antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan ilki Almanya'nın egemenlik haklarını iade etmiş ve ülke üzerindeki işgal statüsünü sona erdirmiştir. İkinci antlaşma ile ise Almanya'nın NATO'ya katılması kabul edilmiştir. Üçüncü ve son antlaşma ile ise 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması değiştirilerek, İtalya ve Almanya'nın da katılımı ile BAB kurulmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rafet Yinanç, Hakan Taşdemir (Düz.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002.

güvenlik konularına NATO'nun sorumluluk alanına bırakarak, bu konuların dışında kalmıştır.¹⁰⁶

1980'lerde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği(AGSK), hakkındaki tartışmalar Avrupa Siyasi İşbirliği'nin(ASİ) de gelişimi ile birlikte yeniden canlanmıştır. Ekim 1985'te Roma'da yapılan toplantıda BAB dışişleri ve savunma bakanları, "BAB'ın sadece Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için değil aynı zamanda Atlantik İttifakı içindeki tüm ülkelerin ortak savunma gücünü geliştirmek amacı ile de kullanılacağını" açıklayarak BAB'ın yeniden hayata geçirilmesine karar vermişlerdir.¹⁰⁷ Bunu takiben, Ekim 1987'de Lahey'de oluşturulan Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu, Avrupa'nın BAB kapsamında Atlantik İttifakı ve Doğu-Batı ilişkilerinde daha fazla söz sahibi olma amacını gütmüştür. Bununla birlikte, Lahey'de BAB'ın genişletilmesi yönünde karar alınmıştır. Bu karara uygun olarak Kasım 1988'de imzalanan katılım antlaşmalarının onaylanmasına müteakip 1990'da İspanya, Portekiz BAB'a üye olmuşlardır.

2.3.2. Maastricht ve Sonrası

9-10 Aralık 1991 tarihlerinde gerçekleştirilen Maastricht Zirvesi'nde AT üyesi ülkelerin devlet ya da hükümet başkanları Avrupa'nın güvenliği konusunu ele almışlardır. Zirve sonucunda yayımlanan Avrupa Birliği Antlaşması'nın (ABA), Topluluğun Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile ilgili kısmında BAB 'ın Avrupa bütünleşmesi hareketinin ayrılmaz ve ayrılmaz bir parçası olduğunun üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin savunmayı ilgilendiren konularla ilgili alacağı kararların geliştirilip uygulanması konularında BAB yetkili kılınmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Erdoğan, a.g.e., s. 72.

¹⁰⁷ Dinan, a.g.e., s. 243.

¹⁰⁸ Filiz Erdem, "Batı Avrupa Birliği'nin Avrupa'nın Yeni Güvenlik Yapısındaki Rolü ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 33.

Maastricht Antlaşması ile birlikte Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kurumsallaşmıştır. Buradaki amaç, güvenlik ve savunma işbirliğini genişletmek ve kurumsal yapının bir parçası haline getirmek olmuştur. Bu nedendir ki Antlaşma ile birlikte ODGP birliğin üç direğinden biri haline gelmiştir.

Maastricht'te alınmış olunan kararlar 19 Aralık 1991 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nin bakanlar toplantısında memnuniyetle karşılanmıştır. Bu kararlardan bazıları şöyledir:¹⁰⁹

“ - AB üyelerinin BAB'a katılmaya veya gözlemci statüsü talep etmeye davet etmeleri,

- NATO'nun Avrupalı üyelerinin de ortak üyeliğe davet edilmeleri,

- BAB'ın AB'nin savunma unsuru olarak kademeli şekilde genişletilmesi,

- Birliğin savunma içerikli karar ve hareketlerinin genişletilip uygulanması konularında fikir birliği,

- Atlantik İttifakı'nın Avrupa ayağının ve BAB üyesi devletlerin İttifak içindeki rol, katkı ve sorumluluklarının güçlendirilmesi konusunda fikir birliği,

- BAB'ın İttifak'ın benimsediği tutumlara uygun biçimde hareket etmekteki kararlılığının teyidi,

- BAB'ın operasyonel rolünün güçlendirilmesi ve

---

¹⁰⁹ NATO El Kitabı, s. 350.

- BAB'ın konsey ve sekretaryasının Londra'dan Brüksel'e taşınması.”

19 Haziran 1992 tarihinde Maastricht kararlarına dayanarak örgütün gelecekteki gelişmesiyle ilgili ana hatları belirleyen ve BAB'ın rolünü daha da kuvvetlendirmek amacıyla BAB üyesi ülkelerin Dışişleri ve Savunma Bakanları bir araya gelerek Petersberg Bildirgesi'ni yayımlamışlardır. BAB'ın işlevsel rolünü güçlendirmek üzere, BAB Planlama Hücresi oluşturulmuş aynı zamanda AGİT ve BM Güvenlik Konseyi ile işbirliği içinde çatışma önleme ve barışı koruma çabalarını da destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Bildirideki diğer bir karar ise üye devletlerden örgütün kullanımına sunulmak üzere askeri birlik talep edilmesi olmuştur.¹¹⁰

Petersberg Bildirgesi'nin ardından BAB, hızlı bir şekilde genişlemeye başlamıştır. Norveç, İzlanda ve Türkiye ortak üye olmuşlar, Avusturya, Danimarka, İrlanda, Finlandiya ve İsveç gözlemci ve o sırada AB ile Avrupa Antlaşması imzalamış olmaları nedeniyle gelecekte AB üyeleri olmaları ihtimali bulunan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri katılımcı üye statüsünü almışlardır. Son olarak da 1995 yılında Yunanistan BAB üyesi olmuştur. Genişlemesiyle birlikte Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) oluşturulmasıyla ilgili tüm ülkelerin düzenli olarak bir araya gelmeleri avantajını sağlayan BAB, dezavantajı olarak ise eskiye oranla hızlı ve kesin kararlar almakta zorlanmaya başlamıştır.¹¹¹

Ocak 1994'te gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde, Avrupa'nın, ABD'nin güvenlik politikasını kapsamı içinde kalmasının yanı sıra BAB ile birlikte Avrupa bütünleşmesi içinde bulunmasının gerekliliği ortaya konmuştur. BAB'ın değişimden geçen NATO'nun Avrupa'daki güçlü sacayağı olması yönündeki eğilim NATO'nun 1996 Haziran'ındaki toplantısında daha da güç kazanmıştır.

¹¹⁰ Erdem, **a.g.e.**, s. 34.

¹¹¹ Dinan, **a.g.e.**, s. 244.

Maastricht Antlaşması'nın BAB ile ilgili şartlarının ilk uygulaması Kasım 1996'da gerçekleşmiştir. Söz konusu uygulama Afrika'nın büyük göller bölgesindeki göçmenlere ve yurtlarından olmuş kişilere götürülen insani yardıma verilecek katkı noktasında olmuştur.¹¹²

1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda, "Barış, güvenlik ve gelişimi sağlamak amacıyla Avrupalı kimliği ve özgürlüğü korumak ile halk için özgürlük, güvenlik ve adaleti sağlamak" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Amaç, adalet ve işlerini halkın düzeyine indirmektir. Ayrıca, 1992'de Petersberg görevleri olarak tanımlanan görevler Amsterdam Antlaşması'na dahil edilmiştir. Antlaşmada, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP), savunma boyutunun oluşturulmasında BAB'ın AB'ye yardımcı olması kararlaştırılmıştır. BAB Bakanları tarafından 22 Temmuz 1997 tarihinde "BAB'ın rolü ve AB-Atlantik İttifakı ile ilişkileri hakkındaki bildiri" ile Amsterdam Antlaşması'nın BAB ile ilgili kısımları ele alınmıştır.¹¹³

BAB Konseyi'nin Eylül ve Kasım 1997'de, gerçekleştirdiği toplantılarda Amsterdam Antlaşması kapsamında birliğin faaliyetlerinde üyeler arasında uyum sağlanması görüşülmüştür.

15-16 Ekim 1996 tarihlerinde, Adalet ve İşleri konularında yapılan önemli atılımlardan biri olarak Tampere Zirvesi yapılmıştır. Bu zirvede özgürlük, güvenlik ve adaletin sağlanması ifadelerine değinilmiş, bu amaçla AGSP'nin oluşturulmasına karar verilmiştir.

1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde güvenlik alanında AB'ye yeni sorumluluklar verilmesi nedeniyle 2000 yılının Mayıs ayında BAB Dışişleri ve Savunma Bakanları Porto'da toplanmışlardır. Bu toplantıda BAB Daimi Konseyi'ne bu yeni sorumluluklar karşısında alınacak tedbirlere ilişkin bir inceleme yapılması görevi verilmiştir.

---

¹¹² NATO El Kitabı, s. 350.

¹¹³ NATO El Kitabı, s. 351.

Bu düzenlemeler çerçevesinde, BAB, AB'nin talebi üzerine 1999 yılında Hırvatistan'a Mayınların Temizlenmesine Destek Misyonu'nu göndermiştir. Bu görevlendirme 2001 yılının Mayıs ayına kadar devam etmiştir. BAB'ın AB'nin talebi üzerine üstlenmiş olduğu bir diğer görev ise Kosova'da yerlerinden edilen kişiler, mülteciler ve altyapı konularında çalışan Kosova Barış Gücü'nün misyonu olmuştur.¹¹⁴

Tampere Zirvesi'ni takiben 19 Ekim 2001 tarihinde Ghent Zirvesi toplanmıştır. Bu zirvede, 11 Eylül'ün hemen ertesinde gerçekleştirilmiş olması sebebiyle terör konusu en çok üzerinde durulan konu olmuştur. Zirvede birtakım önemli kararlar alınmıştır. Bunlar:¹¹⁵

- Avrupa Konseyi'nin uluslararası düzeyde terörle mücadeleyi sağlamlaştırması ve terörle mücadele kapsamında bir eylem planı geliştirmesi,
- Europol ve Eurojust istihbarat servisleri, polis güçleri ve yargı arasında işbirliği güçlendirilmesi,
- Terörizme finansal kaynak sağlama ile ilgili bir direktif oluşturması ve
- Afganistan halkına yapılacak insani yardımın belirlenmesi.

BAB'ın günümüzde 28 üyesi bulunmaktadır. Bunlar:¹¹⁶

Üye Devletler (Değişen Brüksel Anlaşması-1954):

Belçika – Fransa – Almanya- Yunanistan(1995)- İtalya

¹¹⁴ Dinan, **a.g.e.**, s. 247.

¹¹⁵ Şahinoğlu, **a.g.e.**, s. 83.

¹¹⁶ Western European Union, **WEU Today**, WEU Secretariat-General, Brussels, Belgium, 2000, s. 27, http://www.weu.int/WEU_Today.pdf (14.06.2008)

Lüksemburg – Hollanda –Portekiz(1990)- İspanya(1990)
Birleşik Krallık

Ortak Üyeler (Roma- 1992) :

Çek Cumhuriyeti(1999) – Macaristan(1999)- İzlanda –
Norveç – Polonya(1999) – Türkiye

Gözlemci Ülkeler (Roma- 1992):

Avusturya(1995) - Danimarka- Finlandiya (1995) –
İrlanda – İsveç(1995)

Ortak Üyeler (Kirchberg-1994):

Bulgaristan – Estonya – Letonya – Litvanya – Romanya-
Slovakya – Slovenya (1996)

2.4. ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

II. Dünya Savaşı'nın ardından AB'ye öncülük eden Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) kurulurken dönemin şartları dolayısıyla ortak dış ve güvenlik politikaları arka planda kalmıştır. Ancak, Avrupa'nın bütünleşme çabaları yalnızca ekonomik bütünleşmeyle sınırlı kalmamıştır. Siyasal bütünleşme Avrupalı liderlerin Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan (AKÇT) itibaren hedefledikleri bir düşünce olmuştur. Bu düşünceyi mantıklı kılan sebep ise II. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa ile Almanya arasındaki ihtilafa son vererek kıtada güvenliğin sağlanması amacının Avrupa bütünleşmesinin altında yatan güç olmasıdır. Bu düşüncenin somut yansıması, henüz AET'nin kurulmasından önce ortak

komuta altında bir *Avrupa Ordusu* kurma girişimi olan Pleven Planı olmuştur.¹¹⁷

1948 yılında Berlin'in abluka altına alınması ve 1950 yılının Haziran'ında Kore Savaşı'nın patlak vermesi Avrupa kıtasının güvenliğinin NATO'ya rağmen gerçekleştirilecek bir savaş karşısında zayıf konumda olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki gelişme Avrupa'da bir savunma topluluğu oluşturulması gerekliliği üzerine tartışmalar başlatmıştır. 24 Ekim 1950 tarihinde dönemin Fransa başbakanı René Pleven tarafından Avrupa Savunma Topluluğu(AST) adında uluslar üstü nitelikte bir örgüt kurulmasını amaçlayan Pleven Planı açıklanmıştır. Planda sadece bir tanesi Almanya tarafından oluşturulacak biner kişilik altı tümen oluşturulması, bu ordunun yönetimi için ortak bir Genelkurmay oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, AKÇT kapsamında sorumlu bir Savunma Bakanı atanması tavsiye edilmiştir.¹¹⁸

Plan'da taraf devletlerin ortak komutanlığı altında görev yapacağı bir "Avrupa Ordusu" kurularak tarafların deniz ötesi birlikler dışında kalan tüm kara, hava ve deniz kuvvetlerinin kurulacak olan AST'ye bağlı olması öngörülmüştür. Ancak, AST Kurucu Antlaşması Fransa tarafından 30 Ağustos 1954 tarihinde reddedilmiştir. Bu red kararı sonucunda, AST son bularak Avrupa'da Siyasi Birlik kurulması girişimi de üye devletlerin onayına sunulmadan sona ermiştir.¹¹⁹

Avrupa'da siyasi işbirliğinin gerçekleştirilmesi, Fransa'da De Gaulle'ün iktidara gelmesiyle birlikte yeniden tartışılmaya başlanmıştır. De Gaulle'ün, Avrupa'da Fransa öncülüğünde ABD'ye daha az bağımlı bir birlik oluşturulması fikri 18 Temmuz 1961 tarihinde Bonn Zirvesi'nde üye

¹¹⁷ Mehmet Özcan, "AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.fhp?id=18> (09.05.2008)

¹¹⁸ Barış Özdal, Mehmet Genç, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 78-79.

¹¹⁹ Haluk Günüşur, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)", **Avrupa Birliği El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1995, s.16.

devletlerin kabul ettiği “ Bonn Beyanati” ile siyasi birlik için uygun ortam yaratılması görüşü ile desteklenmiştir. Beyanatta ayrıca, Fransa’nın Danimarka Büyükelçisi olan Christian Fouchet’e kendi halklarının birliğine yönelik siyasi bir antlaşma için öneri hazırlama talimatı verilmiştir. Fouchet’in başkanlığındaki komite 19 Ekim 1961’de Komisyona I. Fouchet Planı olarak adlandırılan raporunu sunmuştur. Ancak, söz konusu plan tartışmalar sonucunda Avrupa Parlamentosu ve AET tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 18 Ocak 1962’de Fouchet başkanlığında II. Fouchet Planı olarak bilinen taslak komisyona sunulmuştur. İki plan arasındaki en büyük fark, meclisin dış politika ve savunma konularında daha geniş yetkiye sahip olması ve NATO’ya yapılan bütün atıfların kaldırılması olmuştur. Ancak, Fransa ile diğer Avrupa Toplulukları üyesi ülkeler arasındaki fikir ayrılıkları nedeni ile ikinci Plan da hayata geçirilememiştir.¹²⁰

27 Ekim 1970 tarihinde, Belçika Dışişleri Bakanlığı’nın siyasi direktörü Vikont Etienne Davignon üye devletlerin dış politikalarının koordinasyonu hakkında ve Avrupa Siyasi İşbirliği’nin temel ilkelerini belirleyen Lümsemburg Raporu’nu hazırlamıştır. Bu raporda, Fouchet Planları’ndan farklı olarak ortak savunma ve kültür alanları kapsamı alınmamış ve ABD’nin dışarıda bırakılacağı bir Avrupa savunması fikrinin terk edildiği görülmüştür.¹²¹

1975 yılında ortak dış politika hakkında bir dizi öneri de bulunan ve Belçika Başbakanı Leo Tindemans tarafından hazırlanan rapor da somut bir eylem üretememiştir. 13 Ekim 1981 tarihinde ilk kez topluluk Dışişleri Bakanları güvenliğinin siyasi yönleri bağlamında işbirliği gerçekleştirebileceklerini belirttikleri Genscher-Colombo Senedi’nin ardından AT içerisinde işbirliğinin güçlendirilmesi konusundaki Stuttgart Bildirgesi yayımlanmıştır. Bu gelişmelerin ardından 1 Temmuz 1987 tarihli

¹²⁰ Özdal, Genç, **a.g.e.**, ss. 83-90.

¹²¹ Dinan, **a.g.e.**, s. 330.

Avrupa Tek Senedi(ATS) yürürlüğe girmiştir. ATS’de Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile ilgili olarak “Dış politika alanında Avrupa İşbirliği” ile ilgili hükümler yer almıştır. Buna karşın 1989 yılında Doğu Avrupa’da meydana gelen olaylar ve Almanya’nın birleşmesi süreci ile 1991 yılı sonunda SSCB’nin çökmesi bu sistemi de yetersiz kılmış, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusunda yeni girişimlerin yapılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.¹²²

ATS ile birlikte tek Pazar haline gelerek ekonomik alanda önemli gelişme kaydederek bir dev olma yolunda ilerleyen Avrupa Topluluğu siyasi güç olarak yukarıdaki tehditler karşısında pek fazla etkili olamamıştır. Bu durumu kırmak için, değişen güç dengeleri karşısında, yaratılan ekonomik konumun kazandırdığı güç ile orantılı olarak siyasi bir güç olma hedefi 1993 sonunda yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile daha da kuvvetlenmiştir. Bu antlaşma ile birlikte gelecekte ortak bir savunma politikasını da içine alacak Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturulması konusunda esaslar tespit edilmiştir. Demirperde’nin kalkması ile iki Almanya’nın birleşmesi, Yugoslavya’nın savaşa sürüklenmesi ve başlayan Körfez Savaşı ortamında AB’de “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”nın geliştirilmesini hayati bir konu olarak ortaya çıkmıştır.¹²³

Dönemin siyasi durumu karşısında onikiler Ortak Dış ve Güvenlik Politikası geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Topluluktan Birliğe giden süreci tamamlayan Maastricht Antlaşması ile ekonomik bütünleşme tamamlanırken, siyasal bütünleşme somutlaşmaya başlamıştır. Bu somutlaşmanın önde gelen konusu ise AB’yi tek ses haline getirecek Ortak Dış ve Güvenlik Politikası olmuştur. Bu politikaya olan gereksinimin

¹²² Mustafa Şahin, **Avrupa Birliği’nin Self –Determinasyon Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000, s. 59.

¹²³ Elvira Borombaeva, “Maastricht Antlaşması, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve AGSK AB’nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci”, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html> (10.05.2008)

sonucu olarak Avrupa Birliği Antlaşması'nın(ABA) II. Sütunu¹²⁴ olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası(ODGP) adında yeni bir bölüm eklenmiştir. ABA'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte ODGP, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin(ASİ) yerini almıştır.¹²⁵

ABA, AB'ye Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları konusunda yeni yükümlölükler getirmiştir. Maastricht Antlaşması'nda Başlık V'in altında Madde 11 ile 28 arasındaki hükümler ile düzenlenmiştir. Antlaşma'nın 11. maddesinde ODGP'nin hedefleri şu şekilde sıralanmıştır:

“1) Ortak Dış Politika ve Güvenliğin esasları şunlardır:

Birliğin ortak değerlerini, temel menfaatlerini ve bağımsızlığını korumak,

Birliğin ve üye devletlerin güvenliğini tüm yollarla güçlendirmek,

BM Anayasası, Paris şartı ve Helsinki Nihai Senedi hedefleri doğrultusunda barışı korumak ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,

Uluslararası işbirliğini geliştirmek,

Demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarına saygıyı ve temel hürriyetleri geliştirmek ve pekiştirmek.¹²⁶

2) AB'nin üye devletleri, kendi aralarında Birliğin dış ve güvenlik politikasını aktif olarak ve itaat ruhuyla herhangi bir çekince olmaksızın ve karşılıklı dayanışma halinde destekleyecek ve AB'nin çıkarlarına aykırı

¹²⁴ Aralık 1991'de Maastricht'te onaylanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması Birlik için üç sütun oluşturmuştur; Avrupa Toplulukları (AKÇT,AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu), ODGP ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği.

¹²⁵ Özcan, a.g.s.

¹²⁶ şahin, a.g.e., s. 62.

veya uluslararası ilişkilerde tutarlı bir güç olarak etkinliğini yaralayacak herhangi bir eylemden kaçınacaklardır.

3) Üye devletler, birbirlerine yakın eylemlerinin daha etkili olması için birleşik nüfuzlarını sağlamak bakımından, genel bir çıkar arz eden güvenlik ve dış politika sorunlarında Konsey içinde karşılıklı olarak birbirlerini haberdar eder ve hareket için danışırlar.

4) Başkanlık, ortak güvenlik ve dış politika konularında birliği temsil eder. Başkanlık, ortak eylemleri uygulamaktan sorumludur. Bu maksat ile uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda Birliğin durumunu ilke olarak ifade eder.

5) BM Güvenlik Konseyi'nin de üyesi olan devletler, öteki üye devletlerle istişare ederler ve öteki üye devletleri tamamen haberdar ederler. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan üye devletler, görevlerinin icrası sırasında BM Antlaşması'nın hükümleri içinde kendilerine düşen sorumluluklarına hanel getirmeden Birliğin çıkarını ve tutumlarını savunmaya özen gösterirler.

6) Başkanlık, ortak güvenlik ve dış politikanın ana görüşleri ve temel esasları hakkında Avrupa Parlamentosu'na danışır ve Parlamento'nun görüşlerinin tam olarak dikkate alınmasına özen gösterir. Başkanlık ve Komisyon, Avrupa Parlamentosu'nu, Birliğin güvenlik ve dış politikasının gelişmesinden düzenli olarak haberdar ederler.

7) Avrupa Birliği Konseyi, ortak güvenlik ve dış politikanın genel yönelimlerini ve ilkelerini saptar.

8) AB, Konseyi tarafından kararlaştırılmış olan genel yönelimlere ve esaslara dayanarak ortak savunma ve dış politikanın tanımlanmasında ve yürütülmesinde gerekli kararları alır.”¹²⁷

---

¹²⁷ Bekar, a.g.e., s. 49-50.

ASİ'nin yerine geçmiş olan ODGP yeni AB'nin kilit unsuru olmuş, aynı zamanda daha açık tanımlanmış siyasi amaçları ve tutumları destekleyecek ortak eylemlerle yeni bir politika aracı sağlayarak dış ilişkilerdeki girişim ve sorumlulukları arttırmıştır.¹²⁸

Maastricht Antlaşması ile ODGP'ye getirilen temel yenilikler Avrupa Toplulukları için hayati öneme sahip alanlarda ve konularda ortak eylem mekanizmasının oluşturulması ve BAB'ın canlandırılmasıdır. Böylece BAB, AB'nin savunma boyutu görevini yerine getirmekte ve NATO'nun Avrupa ayağını güçlendiren bir örgüt olmuştur.¹²⁹

17 Haziran 1999 tarihinde, yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilmesi kapsamında ODGP'de birtakım yenilikler yapmıştır. Yapılan değişikliklerin başında nitelikli çoğunlukla karar alınabilme olanağı ön plana çıkmıştır. Konsey daha önce ODGP alanında ortak eylem yapılması konusunda oy birliği ile karar vermekte iken Antlaşma ile birlikte artık bir ülkenin Konsey'de temsil edilmemesi kararın kabulünü engellemez hale gelmiştir. Yeni durumda da kararlar oy birli ile alınmakta ancak, karara katılmak istemeyen üye devlet çekimser kalabilmektedir. Bu çekimserlik, kararın alınmasına engel olamamaktadır. (Yapıcı Çekimserlik)¹³⁰

Bir diğer önemli değişikliğe göre ise Konsey Genel Sekreteri, dönem Başkanlığına Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları'nda Yüksek Temsilci sıfatı ile yardım edecektir. (ABA 26. Madde) Bu kişi, Birliğin bir nevi Dışişleri Bakanı olmuştur. Göreve atanan ilk kişi ise NATO Genel Sekreteri Javier Solana olmuştur.¹³¹

¹²⁸ Dinan, **a.g.e.**, s. 110.

¹²⁹ Özdal, Genç, **a.g.e.**, s. 128.

¹³⁰ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 280.

¹³¹ Bozkurt ve diğerleri, **.a.g.e.**, s. 280

1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması ODGP ile ilgili birtakım düzenlemeler getirmiştir. En büyük değişiklik 3 Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesi kararları doğrultusunda Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nı bağımsız bir AB Projesi haline getirmesidir. Antlaşma ortak bir tutum veya eylem uygulaması için ODGP alanında güçlendirilmiş işbirliği kurma olanağını sağlamıştır. Bu işbirliği askeri işler veya savunma işlerini ilgilendiren konular için ise kullanılmayacaktır. Nice Zirvesi'nde dönem başkanlığının AB'nin askeri kapasitesinin geliştirilmesini ve BAB'ın kriz yönetimi işlevlerinin AB içine alınmasını öngören AGSP Raporu kabul edilmiştir.¹³²

ODGP özellikle Avrupa'da meydana gelen çatışmalarda gösterdiği performans sebebi ile ciddi eleştirilere maruz kalarak etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. AB, eski Yugoslavya topraklarında ortaya çıkan çatışmalarda –Hırvatistan'ın Almanya tarafından tanınması, Yunanistan'ın Makedonya'yı ülke isminden dolayı tanımaması, Bosna'da meydana gelen soykırıma göz yumması ve Kosova'daki tutumu- ortak bir tutum sergileyememiş, üye devletler bu konularda kendi dış politikalarını sürdürmüşlerdir. Aynı durum I. Körfez Savaşı sırasında da ortaya çıkmıştır. Yapılan değişikliklerin ardından II. Körfez Savaşı'nda ABD'nin Irak'taki militarist çözüm önerilerine karşı alternatif ve dengeleyici politikalar üretmesi beklenen AB, ODGP'nin etkin olamayışı nedeni ile bu fırsatı yitirmiş ve üye devletler yine kendi dış politikalarını uygulamışlardır.

2.4.1. ODGP'de Karar Alma Süreci

ODGP ile ilgili konularda alınacak kararlar, hükümetler arası bir düzlemde gerçekleşmektedir. Bu durumun doğal sonucu, oy çokluğu yerine ODGP ile ilgili konularda kararın oybirliği ile alınmasıdır. Ancak çekimser

¹³² Desmond Dinan (Düz.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, İkinci Cilt**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 220.

oylar karar alma sürecini etkilemektedir. Bu süreçte, oy birliğine birtakım istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar:¹³³

Ortak eylem ve ortak tutumların kabulü ve ortak stratejiler temelinde diğer kararların alınmasında,

Ortak eylem ve ortak tutumun uygulanmasına ilişkin alınan kararların uygulanmasında

AB Antlaşması'nın 18 (5). maddesi uyarınca özel temsilci atanmasına oy birliği yerine nitelikli çoğunluk ilkesi uygulanır.

Üye devletlerden herhangi biri önemli ulusal çıkarları açısından nitelikli çoğunlukla alınacak bir karara, karşı çıkacağını belirtirse oylama yapılamamaktadır. Konsey bu gibi durumlarda konunun karara bağlanması için AB Konseyi'ne başvurabilmektedir. Konsey'in ODGP ile ilgili çalışmaları ise büyükelçiler düzeyindeki Daimi Temsilciler Konseyi tarafından hazırlanmaktadır.

2.4.2. ODGP'nin Aktörleri

Avrupa Konseyi (Zirve)

Konsey, üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları ve Avrupa Konseyi Başkanı'ndan oluşmaktadır, yılda en az iki kere toplanmakta olan Avrupa Konseyi, savunma politikası ile ilgili konular da dahil olmak üzere genel esasları belirlemektedir. ODGP de bu alana girdiği için Konsey'in sorumluluk alanında bulunmaktadır.¹³⁴

¹³³ Bozkurt ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 286.

¹³⁴ İbrahim Kemal Soyoğlu, **a.g.e.**, s. 102.

Avrupa Birliği Komisyonu

AB Komisyonu, üye devletlerin bakanları düzeyinde oluşturulmaktadır. ODGP sorunları, Komisyon'da bir araya gelen dışışleri bakanları tarafından görüşülür. Komisyon'un görevi, Avrupa Konseyi tarafından belirlenen ortak stratejiler temelinde ODGP'nin belirlenmesi ve uygulamasını konusunda gerekli kararları almaktır.¹³⁵

Askeri Komisyon

Askeri Komisyon Birlik çerçevesinde bütün askeri aktivitelerin yönetimini üstlenmektedir. Komisyon'un Başkanı, üye devlet askeri kuvvetlerinin genelkurmay başkanları arasından seçilen bir generaldir ve Komisyon tarafından üç yıl için atanmaktadır.¹³⁶

Avrupa Parlamentosu

ODGP konusunda Avrupa Parlamentosu'nun görüşleri usulüne uygun olarak dikkate alındığı için ODGP'nin demokratik kontrolü olarak adlandırılrsa da sadece görüş olarak danışılan bir kurum olmaktan öteye gidememektedir.¹³⁷

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

AB Bakanlar Konseyi, her üye devletin bakan düzeyinde temsilcilerden oluşur ve ODGP konuları Genel İşler Konseyi'nde Dışışleri Bakanlığı'nca ele alınmaktadır.¹³⁸

¹³⁵ Bozkurt ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 292.

¹³⁶ Soyoglu, **a.g.e.**, s. 103.

¹³⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu**, İKM Yayınları, İstanbul, 2002, s. 25.

¹³⁸ Bozkurt ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 290.

Komisyon Genel Sekreteri/ ODGP Yüksek Temsilcisi

Komisyon Genel Sekreteri aynı zamanda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'dir. Yüksek Temsilci, siyasi kararların düzenlenmesi, hazırlanması ve uygulanması konularında Komisyon'u destekler ve gerektiği zaman Başkanlık talebi üzerine Komisyon adına üçüncü ülkelerle siyasi diyalogu yürütür. Bu göreve Javier Solana getirilmiştir.¹³⁹

Yukarıdaki aktörlerin haricinde Başkanlık, Genel Sekreter Yardımcısı ve Konsey Genel Sekreterliği, Üye Devletler ve Özel Temsilciler de ODGP'nin diğer aktörleridirler.

2.5. AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA KİMLİĞİ (AGSK) – AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)

10-11 Ocak 1994 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO Zirvesi'nde, AB'nin içerisinde kolektif bir savunma politikası oluşturulacağından söz edilmiş ve bu sebeple Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) ortaya çıkmasının, Atlantik ötesi bağı kuvvetlendireceği gibi aynı zamanda NATO'nun Avrupa ayağını da sağlamlaştıracağı ve AB'nin de kendi güvenliği ve savunması açısından üzerine düşen sorumluluklarını üstelenmesine fırsat sağlayacağı belirtilmiştir. Bu fikrin temelinde, AB'nin kendi savunmasını ve güvenliğini geliştirmesine imkan yaratmanın altında aslında ABD'nin Avrupa ayağını güçlendirmek istemesi düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenle, NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde, NATO'nun BAB ile ilişkilerinin geliştirilmesi ve bununla beraber NATO'nun Avrupa'nın güvenliği konusunda hakimiyetinin devam ettirilmesi gereği vurgulanmıştır. Brüksel Zirvesi'nde ayrıca, Birleşik Müşterek Görev Gücü (Combined Joint

---

¹³⁹ Soyoğlu, a.g.e., s. 104.

Task Force- BMGG/CJTF) fikri de onaylanmıştır. 3 Haziran 1996 tarihinde Berlin’de toplanan NATO Dışışleri ve Savunma Bakanları Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği’nin (AGSK/ESDI) NATO’nun bünyesinde geliştirilmesi kararına varmışlardır. Bu kararla birlikte, Avrupalı müttefiklerin NATO’nun misyon ve faaliyetlerine daha etkili katkılar yapacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca yine bu toplantı sonucunda, BMGG/CJTF konseptinin avantajlarından yararlanan AGSK, uygun askeri planlama ve sağlam askeri ilkelere dayanarak BAB’ın kontrolü ve yönetimi altında çalışan etkin kuvvetler oluşturulmasına imkan tanınacağı kararına varılmıştır.¹⁴⁰

Soğuk Savaş’ın bitiminin ardından, Avrupa’da güvenlik ve savunma konusu ön plana çıkmış ve AB üye devletleri özellikle savunma konusunda ortak bir zeminde bir araya gelememişlerdir. AB devletleri ya birbirinden farklı görüşler üretmiş ya da düşünceleri taban tabana zıt olmuştur. Örneğin; İngiltere liderliğindeki ‘Atlantikçiler’ grubuna göre, savunma tamamen NATO’nun işidir ve bu nedenle de ABD ile işbirliği içinde olmak gerekir fikri ön planda olmuştur. Diğer AB üyeleri içinse siyasal ‘Birlik’ projesine bağlı kaldığı için ayrı bir savunma bileşeni içermelidir. Bu nedenle Fransa tarafından yönlendirilen ‘Avrupacılar’, böyle bir bileşenin NATO’dan ne kadar ayrı olacağı konusundaki farklılıklar üzerinde durmuştur. Pek çok yönden üye devletler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin nükleer güce sahip olan devletlerle olmayan devletler, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olanlar ve olmayanlar gibi... Bu temeldeki farklılıklar sonucu iç anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. AGSP bünyesinde hala bu ihtilaflar varlığını sürdürmektedir. AGSP, uzlaşmaya dayalı bir hükümetler arası politikadır. Oybirliği zorunludur, nitelikli çoğunluk için asla tolerans yoktur, üye devletler istemedikleri operasyonlar için masrafları karşılamakta zorlanmazlar. Eğer uzlaşma yok ise ortak bir politika da olamaz. Bir operasyonun olabilmesi için, üyelerin kendi imkanlarını sunması gerekmektedir. AGSP ile ilgili hükümlerin hukuksal olarak bir bağlayıcılığı

---

¹⁴⁰ Çomak, a.g.e., s.43-44.

yoktur ve varolan anlaşmalara da dahil değildir. Bununla ilgili bir *müktesebat* da bulunmamaktadır. Kaynakların hepsi üye devletler tarafından karşılanır ve yine onların kontrolü altındadır. Ayrıca, AGSP'nin Savunma Bakanları Konseyi bulunmamaktadır.¹⁴¹

AGSK ile AGSP arasındaki temel farklılık; AGSK daha teorik bir kavram iken, AGSP daha pratik bir kavramdır. NATO kendi bünyesinde AGSK'yi geliştirmeyi amaçlarken AB ayrı bir AGSP oluşturulması için çaba göstermektedir.¹⁴²

AGSK'nin oluşum sürecinde dönüm noktası İngiltere ve Fransa liderliğinde 4 Aralık 1998 tarihinde yapılan zirve olmuştur. İngiltere başbakanı Tony Blair ile Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac arasındaki görüşmeler sonucunda alınan kararlar:

“ – Amsterdam Antlaşması'nda yer alan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) süratle uygulamaya aktarılması,

- AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek, müstakil hareket yapabilecek kapasiteye sahip olması ve bunun için yeterli askeri güç ile desteklenmesi,

- NATO'nun bir bütün olarak müdahil olmadığı yerlerde, AB'nin karar alması için, AB'nin uygun bir yapıya ve askeri kapasiteye kavuşturulması,

- Avrupa'nın güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere ihtiyacı bulunduğu ve bunun da rekabetçi bir Avrupa savunma sanayi ile desteklenmesi gerektiği konularında görüş birliği sağlamışlardır.”¹⁴³

¹⁴¹ Antonio Missiroli, **AB Güvenlik ve Savunma Politikası- AGSP Nasıl İşler?**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005,ss. 57-59.

¹⁴² Kenan Aşkın, “Turkey's Foreign Policy In The Context Of The Rift Between The EU And The USA”, **Marmara Üniversitesi**, Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 48.

¹⁴³ Yinanç, Taşdemir, **a.g.e.**, s. 106.

NATO ve ABD ile yakın bir tutum içinde olan İngiltere, bu görüşmenin ardından AB yanlısı bir tutum içine girmiştir.

Atlantik ötesi ilişkilerin güçlendirilmesi İttifak devlet ve hükümet başkanları Nisan 1999'da AGSK'nın daha da geliştirilmesi için toplanmışlardır. Bu toplantıda üzerinde durulan konular:¹⁴⁴

- İttifak ve AB arasındaki karşılıklı işbirliği ve şeffaflığı geliştirmek için NATO ve BAB arasındaki mevcut işbirliği mekanizmaları kurmak,
- AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin katılımını sağlamak,
- AB'nin NATO planlama yeteneklerinden yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapması

Washington Zirvesi'nde, AGSK ile ilgili çalışmaların temelini oluşturan ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır:¹⁴⁵

- AB'nin, İttifak'ın bir bütün olarak yer almadığı durumlarda karar verebilmek ve askeri eylemleri onaylayabilmek için hareket etme özgürlüğü İttifak tarafından kabul edilmiştir.
- NATO ve AB, NATO ve BAB arasındaki karşılıklı danışmalar işbirliği ve şeffaflığı geliştirmeyi süreç boyunca garanti etmelidir.
- AB üyeleri ve diğer Avrupalı müttefiklerin savunma yeteneklerini geliştirecek adımları atma yönündeki kararlılıkları ittifak liderleri tarafından takdir edilmektedir.

¹⁴⁴ NATO El Kitabı, a.g.e., s. 95.

¹⁴⁵ NATO El Kitabı, a.g.e., s. 96.

- AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AB başkanlığında yürütülecek krizle mücadele operasyonlarına en üst düzeyde katılımları ittifak liderleri tarafından önem verilen diğer bir konudur.

- İttifak liderleri, 1996 yılında Berlin’de alınan kararların BAB başkanlığındaki operasyonlar için ayrılabilir ama ayrı olmayan varlıkların kullanılması kavramı dahil ileriye taşınmasına kararlıdırlar.

Haziran 1999’daki Köln Zirvesi’nde, AB’nin uluslararası arenada kendinden beklenenleri yerine getirmek için AGSP’yi uygulama kararlılığı belirtilmiştir. Haziran 1999’daki Helsinki Zirvesi’nde AGSP’nin amacının, kendi başına karar alabilme ve NATO’nun yardımı olmadan uluslararası krize müdahale edebilme kapasitesi oluşturmak olduğu söylenmiştir.¹⁴⁶

2.6. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI (AGSP)

2.6.1. AGSP’nin Oluşumu

AGSP’nin oluşumu açısından İngiltere’de Tony Blair önderliğinde İşçi Partisinin iktidara gelmesi önem taşımaktadır. Ekim 1998’de Pörschach’ta yapılan AB Zirvesi’nde Tony Blair’in “...AB’nin güçlü bir ortak ve dış güvenlik politikası olması yönündeki arzuyu İngiltere’nin de paylaştığı..” şeklindeki söylemi İngiltere’nin savunma alanında politikasını değiştirdiğini göstermektedir. Bu değişikliği gören AB ülkeleri 3-4 Kasım 1998 tarihinde Viyana’da tarihte ilk kez AB Savunma Bakanları boyutunda toplanarak Avrupa Ortak Savunma Politikası konusunda önemli adımlar atmışlardır. 16-17 Kasım 1998 tarihinde gerçekleştirilen BAB Roma Bakanlar Konseyi toplantısında 1991’de oluşturulan AGSK’nın yerini

---

¹⁴⁶ Yinanç, Taşdemir, **a.g.e.**, s.107.

Avrupa Ortak Savunma Politikası'na terk etmesi ve BAB-AB bütünleşmesi ele alınmıştır.¹⁴⁷

İngiltere'nin politika değişimiyle birlikte Avrupa'da ortaya çıkan "NATO'dan bağımsız bir savunma stratejisi" düşüncesine özellikle Fransa ve Almanya katılım göstermiştir. Fransa, Almanya ve İngiltere tarafından başlatılan söz konusu girişim birbirini takip eden zirvelerin gerçekleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu zirvelerden en önemlisi Saint-Malo'da gerçekleştirilmiştir. İngiltere-Fransa Zirvesi olarak da adlandırılan ve 4 Aralık 1998 tarihinde Saint-Malo Bildirisi'nin imzalandığı zirve AB'nin savunma ve güvenlik boyutuna yeni bir halka eklemiştir. Bildiri'ye göre; NATO'nun öncü rolü kabul edilirken, ABD'nin katılmayı öngörmediği kriz yönetimi operasyonlarının, AB'nin siyasi kontrolünde yapılmasını ve bunun için yeni mekanizmalar geliştirilmesini öngörmüştür. Bildiri'de ayrıca:¹⁴⁸

- "Amsterdam Antlaşması'nda yer alan ODGP'nin süratle uygulamaya konulması,
- AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek ve müstakil hareket yapabilecek bir kapasiteye sahip olması ve yeterli bir askeri kuvvet ile desteklenmesi,
- Üyelerinin toplu savunmasının temelini oluşturan modernize edilmiş NATO'nun yaşamasına ve gelişmesine katkıda bulunulması,
- Avrupalıların, AB'nin yapısal çerçevesi içinde hareket icra etmeleri,

---

¹⁴⁷ Kavun, a.g.e., s. 95.

¹⁴⁸ Kavun, a.g.e., s. 97.

- Avrupa'nın yeni risklere süratle reaksiyon gösterebilecek güçlendirilmiş bir silahlı kuvvete ihtiyacı olduğu ve kuvvetin güçlü ve rekabetçi bir Avrupa savunma sanayi ile desteklenmesi vurgulanmıştır.”

2.6.2. AGSP'nin Askeri Yapısı

AB'nin Köln Zirvesi'nde herhangi bir kriz durumunda ne şekilde görev yapacağı hususuna ilişkin kararlar alınmıştır. AB, üstlendiği görevleri yerine getirebilmek için politik ve askeri yapıyı 7-9 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde oluşturmuştur. Bu yapı ;

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC)
- Avrupa Birliği Askeri Komitesi (EUMC)
- Avrupa Birliği Askeri Karargahı (EUMS) yer almaktadır.

Bu üç organının görevleri zirve sonucunda raporla açıklanmıştır.

1.Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC)

Siyasi ve Güvenlik Komitesi(PSC), AB Antlaşması'nın 25. maddesinde belirlenmiş olan görevleri yerine getirmekle sorumlu olup, bunun yanında ODGP alanındaki gelişmeleri yakından takip ederek Konsey'in isteği ile ya da kendi isteği ile bir konsept belirleyip politika üretme konusunda yardım etmekle görevlidir. Aynı zamanda, antlaşmanın 207. maddesi uyarınca kabul edilmiş olan politika uygulamalarının denetlenmesinden sorumlu olmaktadır. ODGP ile ilgili konular hakkında diğer Komiteler'e rehber olmanın yanı sıra Yüksek Temsilci/Genel Sekreter ile Özel Temsilciler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinden de sorumludur.

Herhangi bir kriz durumunda sivil kuruluşlardan gerekli bilgileri alıp rehberlik edecektir. Ayrıca hazırlayacağı raporda belirli bir ölçüde siyasi diyaloga liderlik edecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi, kriz durumu ile sorumlu olan AB'nin tek kurumsal organıdır. Komitenin hazırlık görevini COREPER yapmaktadır. COREPER, AB Atlaşması'nın 207. maddesinin ve Konsey kurallarının 19. maddesini incelemekle sorumludur. COREPER toplantılarına Siyasi ve Güvenlik Komitesi Başkanı önemli durumlarda katılmaktadır. COREPER'in temel görevi bütün ODGP müzakerelerine katılmak ve bu konu hakkındaki tartışmaları yönetmektir. Herhangi bir kriz durumunda, bu kriz ile ilgili olarak AB'nin düşüncelerini belirten raporu hazırlamak için Savunma ve Güvenlik Komitesi'nin teklifi gerekmektedir.¹⁴⁹

2. AB Askeri Komitesi(EUMC)

Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda AB'nin Askeri Komitesi üye ülkelerin Genelkurmay Başkanları'ndan oluşmaktadır. Komite, Siyasi ve Güvenlik Komitesi'ne askeri açıdan tavsiyelerde bulunmaktadır. AB Askeri Komitesi, Konsey içindeki en yüksek askeri organdır. Askeri Komite, AB çerçevesinde bütün askeri faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamaktadır. Bununla birlikte, operasyon ve tatbikatlar için finansman tahminlerinde bulunmaktadır. Askeri Komite, hazırlanmış olan stratejik askeri alternatifleri de değerlendirmektedir. Askeri Komite Başkanının görev süresi 3 yıldır. Başkan, otoritesini sorumlu olduğu AB Askeri Komitesi'nden almaktadır. AB Askeri Komite Başkanı, Genelkurmay Başkanları ve Askeri Temsilciler düzeyinde oturumları koordine etmekle görevli olmanın yanında, Komite'nin de sözcüsüdür. Komite başkanı ayrıca Yüksek Temsilci/ Genel Sekreter'e tüm askeri mevzularda Danışmanlık görevi yapmaktadır. Komite Başkanı, askeri operasyonlarda Operasyon Komutanı ile birinci derecede irtibat görevi yapmaktadır. Askeri Komite Başkanı kendi personeli tarafından

¹⁴⁹ Şükrü Gürkan Şalcı, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", **Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 132.

desteklenmektedir, bununla birlikte özellikle Konsey Genel Sekreterliği'nden yönetsel destek ve yardım almaktadır.¹⁵⁰

3. AB Askeri Karargahı (EUMS)

AB Askeri Karargahı'nın oluşturulmasına AB Helsinki Zirvesi'nde karar verilmiş ve Nice Zirvesi'nde kabul edilmiştir. AB Askeri Karargahının görevleri:

- AB'nin askeri uzman kaynağıdır,
- AB Askeri Komitesi ile AB'nin askeri kaynakları arasında ilişki kurar,
- Erken uyarı yeteneği sağlayarak kriz yönetimi konsepti açısından planlama ve değerlendirmeler yapar,
- Askeri komitenin kararlarını ve tavsiyelerini uygular,
- AB'nin kendi yetenek ve kabiliyetleri veya NATO'nun yeteneklerinin kullanılması dahilinde, Petersberg görevleri kapsamındaki bütün operasyonlarda Askeri Komite'yi destekler,
- Üye ülkelerin NATO Savunma Planlama Usulleri ile Barış İçin Ortaklık Planlama ve Gözden Geçirme Sürecine uygunluğunu sağlar,
- Eğitim, tatbikat ve ortak hareketlerde AB'ye üye ülkeler tarafından sağlanan kuvvetleri değerlendirme, denetleme ve önerilerde bulunmayı sağlamaktadır.¹⁵¹

¹⁵⁰ Çomak, a.g.e., s. 68-69.

¹⁵¹ Kavun, a.g.e., s. 104-105.

2.7. AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI/TEŞKİLATI SÜRECİ (AGİK/AGİT)

AGİK 1950’lerde Sovyetler’in Batı ile güvenlik ve işbirliği konularının tartışılması amacı ile bir konferans toplanması önerisi üzerine ortaya çıkmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği’nin çekincesi nedeni ile uzun süre toplanamayan ve nihayet 1970’lerin başlarında başlayabilen konferans 1975 Haziran’ında Helsinki’de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi’ni otuz beş katılımcı ülke hükümetinin (Arnavutluk dışındaki tüm Avrupa ülkeleri ile Kanada ve ABD) imzalaması ile sonuçlanmıştır.¹⁵²

1975 HELSİNKİ NİHAİ SENEDİ

1 Ağustos 1975 tarihinde imzalanan Helsinki Nihai Senedi, Doğu ve Batı Bloğu ülkelerinin beklentilerini bir ölçüde cevap veren bir belge olmuştur. Nihai Sened üç sepetten oluşmaktadır. Birinci sepet: Avrupa Güvenlik Sorunları ile ilgilidir ve katılımcı ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinde uymaları istenen 10 prensipten oluşmaktadır. Bu on prensip şunlardır:

- “1. Egemen eşitlik, egemenliğin özünde olan haklara saygı,
2. Kuvvet kullanma ve tehditte bulunmaktan kaçınılması,
3. Sınırların dokunulmazlığı,
4. Devletlerin toprak bütünlüğü,
5. Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi,
6. İçişlerine karışmamak,

---

¹⁵² Dinan, **Birinci Cilt**, s. 129.

7. Düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere insan haklarına ve temel özgürlükle saygı,

8. Halkların eşit haklara sahip olması ve kendi kaderlerini tayin hakkı,

9. Devletler arasında işbirliği,

10. Uluslararası hukukta yer alan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi.”

İkinci sepet ise; ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında işbirliğini içermektedir. Üçüncü sepet; insani konularda işbirliği ile ilgilidir. Bu çerçevede insan hakları ve kültürel işbirliği ile ilgilidir.¹⁵³

AGİK, Helsinki Nihai Senedi'nin ardından güven arttırıcı önlemler alma konusuna hız vermeye başlamıştır. 17 Ocak 1984 ile 19 Eylül 1986 yılları arasında Stockholm'de Avrupa'da Silahsızlanma ve Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler Konferansı düzenlenmiştir. AGİK sürecinde Helsinki'de üçüncü sepette yer alan insani boyut ile ilgili konular giderek önem kazanmış ve AGİK bu bağlamda önemli mesafeler almıştır.¹⁵⁴

1990 PARİS ŞARTI

Helsinki Nihai Senedi'nin ardından 21 Kasım 1990 tarihinde Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı imzalanmıştır. Böylece AGİK/AGİT'n kurumsallaşma süreci hız kazanmıştır. Şart'ta Nihai Senedin on ilkesinin

¹⁵³ “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Genelkurmay Başkanlığı, http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_4_Avrupa_Guvenlik_ve_Isbirligi_Teskilati/Avrupa_Guvenlik_ve_Isbirligi_Teskilati.htm (10.05.2008)

¹⁵⁴ Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu (Düz.), **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2006, s. 311

geride kalan 15 yılda daha iyi ilişkiler sağladığı belirtilmiştir. Şart'ın Güvenlik başlığı altında ise dostane ilişkilerin demokrasinin güçlendirilmesinden ve güvenliğin artırılmasından yarar sağlayacağına değinilmiş, ayrıca 22 devlet arasında silahlı kuvvetlerde indirime gidilmesini sağlayacak olan Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) imzalandığından bahsedilmiştir. Paris Şartı, Avrupa'da çatışma ve bölünme döneminin sona erdiğini ilan etmiş ve demokrasi, insan hakları, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı yeni bir dönemin doğuşunu belgelemiştir.¹⁵⁵

1994 BUDAPEŞTE ZİRVESİ

2 Aralık 1994 tarihinde yapılan Budapeşte Zirvesi ile AGİK kurumsallaşarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) haline gelmiştir. Bu Zirve'de, "Yeni Bir Dönemde Gerçek Bir Ortaklığa Doğru" adlı belge kabul edilmiştir. Bu belge, askeri, güvenlik, insani boyut ve ekonomik konularda birçok kararı kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Zirve Bildirisi'nde Avrupa Güvenlik Mimarisi'nden; "AGİT ile, onun değerlerini ve hedeflerini paylaşan Avrupa ve diğer bölgesel ve Atlantik ötesi kuruluşlar arasında daha sistematik ve pratik işbirliği" denerek dolaylı bir şekilde bahsedilmiştir(8.Paragraf). Budapeşte Zirvesi'nde askeri boyutla ilgili olarak Viyana Belgesi da dahil yedi belge kabul edilmiştir. Bu dokümanlar; Standart Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler, Yayılmamış Krizlerde İstikrar Önlemleri ve Norm Belirleyici üç metinden oluşan üç gruba ayrılmıştır. Zirve'nin en büyük eksikliği ise kararların çoğunun politik bağlayıcılığının dahi olmayışdır.¹⁵⁶

Paris Zirvesi'nden sonra 9-10 Temmuz 1992 tarihinde düzenlenen Helsinki Zirvesi ve bu zirvede kabul edilen Helsinki Belgesi Soğuk Savaş'ın

¹⁵⁵ "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, Yeni Bir Demokrasi, Barış ve Birlik Çağı", **TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu**, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/445-458.pdf> (11.05.2008)

¹⁵⁶ Bekar, a.g.e., ss. 77-79.

ardından ortaya çıkan belirsizlik ve yeni sorunlar karşısında AGİK'e değişimin idaresi görevini vermiştir. Zirve'de AGİK bölgesinde onlarca yıldır ilk defa savaşın kol gezdiği ve yeni silahlı çatışmaların baş gösterdiği belirtilerek II. Dünya Savaşı'ndan bu yana insan kaybı ve mültecilerin sayısının çokluğu bakımından en kötü dönemin yaşanmakta olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁷

1996 LİZBON ZİRVESİ

2-3 Aralık 1996'da yapılan Lizbon Zirvesi ile ortak Avrupa güvenliği ve AGİT'in alacağı rol, güvenliğin bölünmezliği, terörizm gibi konular başta olmak üzere beliren yeni tehdit ve riskler karşısında ortak mücadelenin gerekliliği ele alınmıştır.¹⁵⁸

Yüzyılın son zirvesi olarak adlandırılan AGİT İstanbul Zirvesi, AGİT'e üye 54 ülkenin Devlet veya Hükümet Başkanlarının katılımı ile 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Tüm üye ülkeler tarafından imzalanmış olan ve 21. yüzyıl Avrupası için bir güvenlik modeli oluşturan İstanbul Şartı (Avrupa Güvenlik Şartı), üye ülkeler arasında işbirliğinde dayanan ilişkilerin olmasını ve daha güvenli bir AGİT alanının yaratımı için de rehber niteliği taşımaktadır. Zirve'nin sonunda yayımlanan İstanbul Deklarasyonu'nda AGİT bölgesindeki çatışmaların önlenmesi ve çıkanların da barışçı yollarla çözümüne yönelik çabaların yoğunlaştırılması isteği yinelenmiştir. Zirve'nin 17 Ağustos depremi sonrasında Türkiye'de yapılmış olmasıyla doğal felaketlerin korkunç sonuçlarının bir kez daha farkına varıldığına göstergesi olmuş ve bu konuda uluslararası sivil toplum örgütleriyle işbirliği halinde hareket edilmesi gerekliliği belirtilmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Çalış ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 314.

¹⁵⁸ Çalış ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 316.

¹⁵⁹ "AGİT İstanbul Zirvesi", Belgenet, 2000, <http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html> (11.05.2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA
POLİTİKASI**

3.1. GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

3.1.1. Türk Dış Politikasını Etkileyen Temel Öğeler

Türk dış politikasını etkileyen öğeler ona bazen olumlu bazen de olumsuz fakat, kesinlikle karmaşık nitelikler kazandırmıştır. Bu öğeler şu başlıklar altında toplanabilir:

Kültürel Boyut: Türkiye, Asya, Orta Doğu/İslam ve Batı olarak sınıflandırılacak çok yönlü bağlantı ve kültürlerle sahip bulunmaktadır. Topraklarının %97'sinin bulunduğu kıta olan ve bunun etkisi ile yer yer ve zaman zaman feodal ve göçebe toplumun izlerini taşıması sınıflandırmanın Asya boyutunu yansıtırken, halkının neredeyse tamamının Müslüman olduğu ve bölgenin “her an her şey olabilir” özelliğini taşıması ile Orta Doğu/İslam boyutunu barındırmakta ve ülkede çok büyük bir etkisi olmakla beraber dış politikayı saptamada ve devlet yapısında hakim olan değerler açısından da Batı boyutunu sergilemektedir.¹⁶⁰

Tarihsel Boyut: Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmış ve onun coğrafyasında yerleşmiş olan bir devlettir. Bunun doğal sonucu olarak birçok özelliğini bu imparatorluktan devralmıştır. Türk diplomasisi de Osmanlı diplomasisinin bir uzantısıdır. Bu nedendir ki, yeni bir devlet kurulma aşamasında dış politika bugün kurulan yeni devletlerin yaşamakta olduğu sıkıntıyı ve acemiliği yaşamamıştır. Türkiye'nin dış politikasının tarihsel boyutunu yansıtan Osmanlı Devleti ile arasındaki en önemli fark ise; Osmanlı diplomasisine verilen görevin çok uluslu ve çok dinli-mezhepli bir imparatorluğun ayakta tutulması olmuş iken, Türk diplomasisine verilen görev ise ulus-devletin ayakta tutulmasıdır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Baskın Oran (Düz.), **Türk Dış Politikası, Cilt I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 20.

¹⁶¹ Oran, **a.g.e.**, s. 23-24.

Stratejik Boyut: Söz konusu boyut; jeostratejik konum, komşular, Türk Boğazları niteliklerini içeren Türkiye coğrafyası, Avrupa, Balkan, Akdeniz, Orta Doğu, Kafkas perspektiflerini içeren Türkiye'nin bölgesel güvenlik çemberleri ve ikilemleri ve Türkiye'den geçen dünya güç eksenleri olmak üzere üç temelden oluşmaktadır.¹⁶²

3.1.2. Türk Dış Politikası'nda Güvenlik Sorunları

Dış politikanın amacının ulusal çıkarı dışı karşı gerçekleştirmek diğer bir deyişle ülkenin bekasını sağlayacak ulusla güvenliğin dışı karşı en geniş biçimde gerçekleştirmek olması güvenlik ile dış politikanın iç içe geçmiş birer öge olduğunu göstermektedir. Ulusal güvenlik kavramı, askeri, ekonomik ve siyasal-toplumsal halka olmak üzere üç halkadan oluşmaktadır. Türk dış politikasının askeri halkası moral, dayanışma, komuta-kontrol, hazırlık düzeyi gibi öğelerin yanında esas olarak silah gücüne ve onu kullanan personelin durumuna dayanmaktadır. Ekonomik halka ise tarım nüfusunu halen kalkınmış bir devlet ekonomisi seviyesine getirememiş olan, çevre ülke olmaktan kurtulup yarı-çevre ülkeliğe terfi edememiş ve ekonomik alanda kronik sorunları ile mücadele eden Türkiye'nin ekonomik güç tarafından desteklenmeyen bir dış politikası olduğunu gösteren halkasıdır. Son halka olan siyasal-toplumsal halka ise bir ülkenin içerideki siyasal ve toplumsal düzeninin dış politika etkinliğine olumsuz bir etkide bulunmaması anlamını taşımaktadır. Oysa Türkiye, siyasal ve toplumsal yapının kırılabilirliği ve ülke içi dayanışması ve bütünlüğünün tam olmaması nedeni ile arkası zayıf bir dış politikaya sahip olduğu söylenebilir.¹⁶³

Türkiye'nin coğrafi konumu üç kıtanın kilidi ve anahtarı olarak kuzey-güney, doğu-batı yönlerini birbirine karşı hem açan hem de kapayan

¹⁶² Oran, a.g.e., s. 26-27.

¹⁶³ Oran, a.g.e., ss. 33-36.

bir yapıda olmasının neden olduğu duyarlılık ile başlı başına bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye toprakları dünyanın birçok gücünün niyet ve amaçlarının, sonuç olarak politikalarının yolunun üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu; Türkiye'nin beşeri değerleri –ekonomik, sosyal, politik, askeri, kültürel- ile coğrafi konumunun ortaklaşa oluşturduğu ulusal gücü tarafından şekillenmektedir. Bugünkü Türkiye'nin jeostratejik ufku yani stratejik ilgi alanı ağırlıklı olarak; Kuzey Kafkasya, Tuna kuzeyi, Basra Körfezi ve Süveyş Kanalı'ndan geçmektedir. Türkiye'nin jeopolitik ufku ise; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu'yu içermektedir.¹⁶⁴

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde hem ekonomik hem de jeopolitik açıdan bu sürece tarafsız kalamamıştır. Batı'ya yaklaşmanın sebebi liberalizme yaklaşma değil, Sovyet tehdidi nedeniyle olmuştur. Bu nedenle Türk dış politikasında ideolojik bir bölünme olmamıştır. O dönemde, Truman'ın, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'ı ele geçirme fikrinden şüphesi olmamış ve bu düşüncesini 3 Ocak 1946 tarihinde ABD dışişleri bakanı James F. Byrnes'e yazdığı mektubunda şu şekilde belirtmiştir: “Rusya'nın Türkiye'yi istila ederek boğazlar bölgesini ele geçirme isteğinden artık hiç bir şüphem kalmadı. Eğer bu gidişe demirden bir yumruk gösterip “dur” demezsek yeni bir savaş çıkacaktır”¹⁶⁵

Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde İngiltere ve ABD, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun güvenliği açısından Türkiye ile Yunanistan'ın savunulması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu fikir ABD'de daha çok benimsenmiş ve bu iki ülke için Mart 1947'de “Truman Doktrini” adında bir ekonomik yardım programı uygulamaya konmuştur. Truman Doktrini, Soğuk Savaş süresince Türkiye'nin güvenliği açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹⁶⁶ Bunun üzerine 1948 yılında ise Türkiye Marshall

¹⁶⁴ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 264-266.

¹⁶⁵ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev. Petek Demir, Mart Matbaası, İstanbul, 2003, s.13.

¹⁶⁶ Hale, a.g.e., s.116.

yardımı almaya başlamış, Nisan 1949'da Sovyetler'e karşı kurulan NATO'ya, 1952 yılında Türkiye'nin katılması Türk-Batı ittifakını meşrulaştırmıştır. Ancak, 1962 füze krizi ve daha sonrasında yaşanan Kıbrıs sorunu ile birlikte Türkiye ile Sovyetler arasındaki ilişkiler daha yumuşamış, ABD'ye karşı ise başta halkın tepkileri olmak üzere bir takım siyasi anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

Ancak, 1980'lerin ilk yarısından itibaren Türk dış politikası yeniden Batı'ya yaklaşma sürecine girmiştir. Türkiye-ABD ilişkileri olumlu yönde gelişirken, Sovyetler şüphesi yeniden gündeme gelmiştir. Soğuk Savaş'ın, Sovyetler'in yıkılması ile birlikte sona ermesiyle birlikte Sovyet tehdidini bertaraf etmiş olan Türkiye, bundan sonra tarafsızlığı değil Batı ile ilişkileri daha da ileriye taşıma hedefine yönelmiştir. Bunun başlıca sebepleri AT'ye katılımı sağlama ile NATO'nun bu süreçte köprü olması ve ekonomik açıdan liberal bir anlayışın dış politikada da tercih edilmesi olmuştur.

Mevcut dünya düzeninin yıkılıp yerine yenisine geçildiği kritik dönemde Türkiye'nin güvenlik ve savunma öncelikleri daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Türk politikacıları, bu belirsiz ve karmaşık süreçte birçok cephede ortaya çıkan baş döndürücü gelişmeleri aynı anda takip etmek durumunda kalmışlardır. Söz konusu cepheler Avrupa bütünleşmesinden Kafkasya ve Orta Asya'da Türk dilini konuşan bağımsız Cumhuriyetlerin ortaya çıkışına; Balkanlar'daki trajik gelişmelerden Orta Doğu ve Kafkasya'daki istikrarsızlık ve çatışmalara kadar uzanmaktadır.¹⁶⁷

Yeni düzenle beraber, eski Sovyetler Birliği ile sınırdaş olmasının yanında stratejik öncelikleri belirli bir şekilde güney bölgesinden kaynaklanan İran, Irak, Suriye ve Kürt teröristlerin gündeme getirdiği dış politika sorunlarına doğru kaymıştır. Kürt sorunu çerçevesinde toprak bütünlüğünün korunması en başta gelen mesele olur iken resmi makamların üzerinde yoğunlaştığı belli başlı potansiyel tehditler ve sorunlar ise; batı

---

¹⁶⁷ Nasuh Uslu, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, Anka Yayınları, İstanbul, 2006, s. 15.

karşıtlığını kışkırtan, batı karşıtı kültür oluşturma gayreti içinde olan ve daha çok dini kaynaklı radikalizm ve fundamentalizmin gücünün artması, farklı kaynaklardan beslenen terörizmin yaygınlaşması, etnik milliyetçiliğin alevlenmesi, bazı devletlerin bölgede hegamon güç olma sevdası ile diğer devletleri sindirmeye çalışmaları ve Orta Doğu petrolünün dünya pazarlarına dağıtımında farklı nedenlerle kesinti yaşanması ihtimalinin varlığı olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸

Bir cumhuriyet olarak Türkiye'nin izlediği dış politikanın hiç değişmeyen temel özelliği Batı'ya yönelik olmasıdır. Diğer bir deyişle, dış politikadaki bu süreklilik Batı bağdaşmasına sıkı sıkıya bağlılık anlamına da gelmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında bile Türkiye siyasi ve ekonomik bakımdan Avrupa uluslar topluluğunun üyesi durumuna gelmiştir. Bu temel yöneliş II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise hiç değişme göstermeden ve hatta güçlenerek sürmüştür.¹⁶⁹

Günümüzde Türkiye'nin dış politikasını açık bir şekilde anlayabilmek için cevap verilmesi gereken soru şu olmalıdır: Tüm Orta Doğu ve Asya-Afrika ülkeleri arasında Batı ülkeleri ile sürekli bir bağdaşma ilişkisi içinde bulunan yegane devlet neden Türkiye'dir? Bu soruyu cevaplama yolunda ışık tutacak olan olgu ise Türkiye'nin dış politikasındaki biricik özelliğin, yani sürekli Batı'ya yönelik oluşunun nedenini anlamaya yardımcı olacak üç etmenin geçerli olup olmadığını tartışmaktır. Söz konusu etmenler:¹⁷⁰

Atatürk'ün dış politikasının temellerine ilişkin mirası ve ulusal Kurtuluş Savaşı'nın çarpıcı özellikleri,

Türkiye'nin coğrafi konumu ile uluslararası sistemdeki konumu ve bu konumun yol açtığı güvensizlik duygusu,

¹⁶⁸ Erdoğan, a.g.e., s. 185-186

¹⁶⁹ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 71.

¹⁷⁰ Sander, a.g.e., s. 72.

İlk iki etmenin hazırlamış olduğu siyasal çerçeve doğrultusunda gerçekleşen bir ekonominin gerektirdiği tercihlerdir.

XX. yüzyılda özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye kendi çıkarları doğrultusunda Batı ile birlikteliği tercih etmiştir. Bunun bir nedeni de küreselleşme ile birlikte dünya güvenlik sistemini sağlamanın artık ulusların bireysel işlerinden çok insanlığın ortak menfaatleri doğrultusunda ortak hareket etmesi olmuştur.

Türkiye, stratejik öneminin devamlılığı için yani jeopolitiğinin değerinin sürmesi için çatışma ve gerginliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, Türk diplomasisinde militarizm üretmeyi yapısal bir unsura dönüştürmektedir.¹⁷¹

Türk dış politikasının güvenlik sorunlarının odağında Türkiye'nin konumu geri kalmış, gelişmemiş veya gelişmekte olan Orta Doğu ülkeleri ile gelişmiş Avrupa ülkelerinin arasında yerleşik bulunmasıdır.

Dış politikadaki bir diğer sorun ise din faktörüdür. Türkiye coğrafyası İslam ile Hıristiyanlık arasında süregelen mücadelede bu iki dinin yakınlaşma ekseninde bulunmaktadır. Örneğin, Körfez Savaşı Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkileri zorlaştırmıştır. Hıristiyanların düşüncesi, Müslümanların kendilerini büyük düşman olarak görmeleri iken, Müslümanlar ise Hıristiyanları “sömürgeci nüfus” olarak algılamışlardır.¹⁷²

Yukarıda değinilen sorunların çözümünde kolektif güvenlik ihtiyacının iki dünya savaşından alınan derslerle ortaya çıkmış olduğu bir

¹⁷¹ Haluk Gerger, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, Belge Yayınları, 1999, s. 193.

¹⁷² İlhan Oğuz Akdemir, Ayşe Çağlıyan ve Veysel Kuşçu, “Haritayı Tersten Okumak: Türkiye'nin Jeopolitiğine Negatif Bakış”, IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu 16-17 Ekim 2003, **Fırat Üniversitesi**, Elazığ, 2004, s. 29.

gerçekliktir. Türkiye'nin de bu yolda dış politikasının güvenlik sorunlarını 45 yılı aşkın bir devlet politikası olan AB ile bütünleşerek aşma fikri önem kazanmıştır. Bir sonraki bölümde dış politikanın AB ile birlikte incelemesi yapılırken, mevcut sorunların neler olduğu ve Türkiye'nin Avrupa güvenliğine olası etkileri değerlendirilecektir.

3.2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve AB

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası konjonktürün değişmesi, Türkiye'yi komşu ülkelerle ilişkisinde ve bölgesel gelişmelerde daha atak bir pozisyona iterek dış politika ve güvenlik politikasını oldukça değiştirmiştir. Yeni koşullar altında da Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası batılılaşma doğrultusunda şekillenmeye devam etmiştir. Kuruluşundan bu yana geçerliliğini koruyan Batı'ya yönelik, 21.yüzyılın başlangıcında Türk Dış Politikası'nın markası haline gelmiştir.¹⁷³

Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından Avrupa'da, Komünist tehlikenin geçmesi ile birlikte Türkiye'ye ihtiyacın azaldığı düşüncesi yer almıştır. Ancak, savaş sonrası dönem çok farklı gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin ABD ile yakınlaşması, enerji zengini olan Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerinin değişen politik tavırları ile yeni hesaplara itilen Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin AB üyeliğine alınmaması halinde hem Orta Doğu ile ticari ilişkilerde kopukluk yaratacağını hem de Orta Asya'dan petrol ve doğalgazın taşınmasının kendisi için bir problem olacağını kavramışlardır. Ayrıca, Savaş'ın Türkiye ile AB için yarattığı ortak sonuç ise AB üyeliğinin Türkiye için belki de Soğuk Savaş'ın yarattığı olumsuzlukları dengeleyebilecek bir durum ortaya koymuş olmasıdır. Çünkü AB'ye tam üye olacak bir Türkiye, geliştirilmekte olan Avrupa Savunma ve Güvenlik

¹⁷³ Heinz Kramer, *Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 143.

düzeni içerisinde kalacak, aynı zamanda AB'nin üyelerine sağladığı tüm imkanlardan da yararlanacaktır.¹⁷⁴

Sadece komşuları ile arasındaki problemlerin adlarını sıralamak bile –Yunanistan ile Kıbrıs, Ege, Batı Trakya; Bulgaristan ile Türk azınlık; Kafkasya ülkeleri ile petrol taşımacılığı, etnik gerginlikler, İran ile rejim sorunları, Irak ile etnik meseleler ve su, Suriye ile Hatay ve çember genişletildiğinde Balkanlar'daki etnik çatışmalar, Kafkaslar ve Orta Asya'da çıkar mücadeleleri, Orta Doğu'daki Arap-İsrail sorunu; daha da genişletildiğinde ise AB, ABD ve Rusya ile ilişkiler- Türkiye'nin dış politikadaki mücadelelerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁷⁵

Bu sorunların çözümünü özellikle adaylık statüsünün alındığı 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra reformlar ile AB bütünleşmesi ile paylaşan Türkiye'nin bu tarihten sonra Birlik ile ilişkilerinin günümüze değin ilerleyişi ise şu şekilde olmuştur:

Türkiye 1950'lerin ikinci yarısında, ekonomik ve siyasi şartları açısından bunalımlı bir dönem geçirdiği için Avrupa'da yükselmekte olan bütünleşme hareketi karşısında önceleri kayıtsız kaldı. Bunun sebebi Türkiye'nin geleceği belirsiz bu oluşuma temkinli yaklaşma düşüncesi olmuştur. Ancak, Türkiye'nin sorunları ve “Altılar” ın geleceğinin belirsizliğine rağmen tarihsel, ideolojik, ekonomik ve siyasal etkenler kaynaklı bir güdü ile 1959 yılından itibaren Avrupa Ekonomik Bütünleşmesinin temel örgütü olan AET ile daha yakın ilişkide bulunmanın yollarını aramaya başlamıştır.¹⁷⁶

Bu arayışın ilk neticesi olarak, 31 Temmuz 1959 tarihinde - Yunanistan'ın başvurusu sıcaklığını yitirmeden- yapılan üyelik

¹⁷⁴ Abdulkadir Baharçiçek, “Soğuk Savaş'ın Anlamı ve Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, Bal, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁷⁵ Mustafa Çufalı, “21.yüzyıla Girişte Türkiye'nin Bölgesel Sorunları ve Öneriler”, içinde, Bal, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁷⁶ Oran, **a.g.e.**, s. 813.

başvurusunun ardından 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da AET ile bir ortaklık antlaşması (Ankara Antlaşması) imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmaya göre Türkiye ile AET arasında hazırlık aşaması, geçiş aşaması ve son aşama olmak üzere üç aşamada gümrük birliğinin kurulması kararlaştırılmıştır. Ankara Antlaşması 22 yıl içinde gümrük birliği hedefine varma amacı ile alınacak tedbirlerin takvimini ortaya koyan ve 23 Kasım 1970’te imzalanarak 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile tamamlanmıştır. Böylece geçiş dönemi fiilen başlamıştır.¹⁷⁷

Ankara Antlaşması’nın hedeflerinden biri olan tarafların iktisadi politikalarının birbirine yakınlaştırılmasının yukarıda değinilen üç aşamada gerçekleştirilmesi şu şekilde öngörülmüştür:

Hazırlık aşaması: Bu dönemde Türkiye’nin herhangi bir yükümlülüğü söz konusu olmamıştır. AET ise bu dönemde Türkiye’nin ekonomisini güçlendirecek yardımlarda bulunmaya davet etmiştir.

Geçiş aşaması: Türkiye bu dönemde AET’nin yardımları ile ekonomisini Gümrük Birliği’ne hazırlama yükümlülüğü altına girmiştir.

Son aşama: Gümrük Birliği’nin tamamlanacağı ve ekonomik politikalarının uyumunun sağlanacağı aşama ise bu aşamadır.

Ankara Antlaşması’nın tüm bu süreçte Türkiye ile AET arasında bakanlar seviyesinde oluşturulacak Ortaklık Konseyi ile yürütüleceği öngörülmüştür.¹⁷⁸

Türkiye Katma Protokol ile başlayan geçiş aşamasını tamamlamadan 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa topluluklarına tam üye olmak hedefi ile Konsey’e “tam üyelik” müracaatında bulunmuştur. Türkiye tarafından

¹⁷⁷ Mehmet Özcan, “1990 Sonrası AB-Türkiye İlişkileri”, Bal, a.g.e., s. 133.

¹⁷⁸ Halil İbrahim Özsoy, Aydoğan Ataunal, **AB Yolunda**, 20 Mayıs Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayını:9, Ankara, 2001, s. 54.

ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak AET kurucu antlaşmasının 237. maddesinde benimsenen kural ve şartlar doğrultusunda gerçekleştirilen tam üyelik müracaatı Konsey tarafından değerlendirilerek incelenmek üzere 27 Nisan 1987 tarihinde Komisyon'a iletilmiştir. Komisyon, 19 Aralık 1989 tarihinde konu ile ilgili açıkladığı görüşünde Türkiye'nin Avrupa topluluklarına tam üye olmak için henüz hazır olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁹ Bu görüşün arkasında aynı zamanda AT'nin henüz bir önceki genişlemeyi hazmetme sürecinde olması, bu nedenle yeni bir genişlemeye hazır olmaması da yatmaktaydı.

6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Türkiye-AT ortaklık konseyi kararının 1996 yılının başında yürürlüğe girmesi ile birlikte taraflar arasında Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Gümrük Birliği ile AT çıkışlı sanayi ürünlerinde uygulamakta olduğu gümrük vergileri, eş etkili tedbirleri ve miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırılmış, aynı zamanda AT'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı gümrük tarifesini uygulamaya koymuştur. Gümrük Birliği ile beraber Türkiye-AB ilişkilerinde geçiş dönemi sona ermiş ve son döneme girilmiştir.¹⁸⁰

AB Komisyonu katılım öncesi stratejisi temel teşkil etmek üzere hazırladığı önerilerden oluşan "Gündem 2000" raporunun 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklamıştır. Türkiye tarafından hayal kırıklığı ile karşılanan raporda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve Güney Kıbrıs'ın 2000'li yıllarda iki dalga şeklinde AB'ye katılmaları öngörülmüştür. İlk dalgada tam üyelik koşullarını belirleyen Kopenhag Kriterleri'ne en fazla uyum gösterme niteliğine sahip altı ülke (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Güney Kıbrıs), ikinci dalgada ise kriterlere göre daha geride kalan beş ülke (Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya) sıralanmıştır. Belgede ayrı bir başlık altında ele alınan Türkiye için "Gümrük Birliği'ni başarılı bir şekilde yürütmekte ancak, ülkenin içinde bulunduğu makroekonomik istikrarsızlık henüz kırılmamıştır." ifadesi

¹⁷⁹ Özdal, Genç, a.g.e., s. 177.

¹⁸⁰ Özsoy, Ataünal, a.g.e., s. 57.

kullanılmıştır. Raporda kısaca, Türkiye'nin AB adaylığına ehil olduğu bir kez daha teyit edilmiş, ancak tam üyelikle ilgili bir perspektif verilmesinden kaçınılmıştır.¹⁸¹

Gündem 2000 raporu ile birlikte zaten inişli-çıkışlı bir seyre giren ilişkiler, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmemesi ile yeniden sıfır noktasına dönmüştür. Türkiye'nin yoğun tepkilerini alan bu tutumun ardından AB Türk tarafının tepkilerini yumuşatabilmek amacı ile "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" adlı bir belge kabul etse de Temmuz 1998'de Cardiff'te yapılan Zirve'nin sonucunda Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemiştir. Bu olumsuz gelişmelerin ardından 13 Ekim 1999 tarihinde Komisyon, Türkiye'nin aday ülke olmasını teklif etmiş ve nihayet 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye oy birliği ile aday ülke olarak kabul edilmiştir.¹⁸²

Adaylık statüsünün verilmesinden sonra, uyum paketleri ile süreci devam ettiren taraflar 2004 yılı sonunda ilişkilerini yeni bir boyuta taşımıştır. Aralık 2004'te Komisyon'un önerisi üzerine 3 Ekim 2005 tarihinde Brüksel Zirvesi'nin sonucunda Türkiye ile katılım müzakereleri başlatılmıştır.

3.3. TÜRKİYE ve AGSP

Türkiye'nin günümüzdeki AB ülkeleri ile olan ilişkileri, 19. yy'dan itibaren gelişen ilişkilerin bir uzantısı niteliğindedir. Avrupa'nın o dönemde egemen olan güçleri ile kurulan stratejik ve ekonomik bağlar, tarafların ilişkilerinin bağlayıcı unsurları haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonrasında ise Türkiye'nin Avrupa devletleri ile olan ilişkileri daha çok ABD ve SSCB eksenli politikalara göre belirlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, ABD ile Batı Avrupa devletleri arasında büyük oranda

¹⁸¹ Oran, **a.g.e.**, s. 345.

¹⁸² Özcan, **a.g.m.**, Bal, **a.g.e.**, s. 137-138.

örtüşen çıkarlar ile kendi çıkarlarını özdeş tutarak, Sovyet karşıtı ekonomik, siyasi ve askeri kuruluşların içerisinde yer almıştır.¹⁸³

1960'ların başında Avrupa Konseyi'ne ve NATO'ya üye olup, AET'ye tam üyelik için başvuran Türkiye kendini bir Avrupa devleti olarak tanımlamıştır. Yeni dünya düzeni ile birlikte oluşan uluslararası sistem içerisinde ortaya çıkan gelişmeler ise Türkiye'yi, güvenlik ve savunma açısından önceki olduğundan çok daha hassas bir durum ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda Türkiye, NATO ve BAB'ın kurumsal yapılanmalarını yakından takip etmiş ve bu örgütleri de göz önüne alarak stratejilerini belirlemiştir. Türkiye'nin söz konusu stratejilerini etkileyen bir diğer önemli unsur ise Maastricht Antlaşması ile AB'nin kurulması ve kurulan bu yeni Birlik bünyesinde devamı AGSP olan bir ODGP oluşturulmasıdır. Türkiye, kendi güvenlik ve savunma stratejileri bağlamında, AGSP'nin karar alma sürecinde yer almak istemektedir. Birlik ise bu durumun Türkiye'nin ancak üye olması ile gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. AGSP çerçevesinde Türkiye ile AB arasında mevcut olan sorun, AGSP'nin karar alma mekanizmasının yapısından kaynaklanmaktadır. NATO üyesi olan ve AB ile katılım müzakerelerini yürüten Türkiye'nin AGSP'nin karar alma mekanizmasından dışlanmayı kabul etmemesinin nedeni ise Soğuk Savaş sonrası oluşan sistemde AB'de AGSP ile gerçekleştirilmek istenen yeni düzenin, -kendisi içinde olmadan- Türkiye'nin güvenlik ve savunma çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecek olmasıdır.¹⁸⁴

Türkiye en başından beri AGSP'nin gelişimini desteklemiş ve AGSP'nin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak AB, bu desteklere aynı şekilde karşılık vermeyerek Türkiye'yi AGSP içinde üçüncü ülke statüsünde mütaala etmiştir. AB üyesi olmayan Türkiye'nin karar

¹⁸³ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye" **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, s.1, http://www.jeopolitik.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=31 (25.05.2008)

¹⁸⁴ Özdal, Genç, **a.g.e.**, s. 184.

mekanizmalarında yer almadığı olası bir savaşa askerlerini gönderme ihtimalini de kabul etmeyeceği göz önünde tutulduğunda AB'nin bu tutumunun mantıklı temellere dayanmadığı görülmektedir.¹⁸⁵

Türkiye'nin AGSP bağlamında beklentileri ise iki eksene dayanmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye, NATO imkanları ile yapılacak AB hareketlerinde veya AB'nin kendi imkanları ile gerçekleştireceği ve katılım yönünde niyet belirttiği operasyonların hareketına ilişkin olan karar mekanizmalarında yer almak istemesidir. İkincisi ise, Türkiye'nin kendi jeopolitiğinde güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmesi için, daha önce de değinildiği gibi AB'nin oluşturduğu AGSP'nin karar mekanizmalarında da bulunmasıdır. Eğer AB, kendi bütçesi kapsamında bir güvenlik gücü oluşturacaksa, Türkiye'nin bu konuya bir itiraz hakkı bulunmamakla beraber, NATO imkanları boyutunun dahil olması durumunda, bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin de konuya müdahalesi meşru bir görüş olmaktadır.¹⁸⁶

AB üyesi olmayan -şimdilik AB'ye aday bir ülke olarak- Türkiye, AGSP'nin geliştirilmesini desteklemiştir ve aday ülke olmasının bir gereği olarak desteklemeye devam edecektir. Bu bağlamda Türkiye, AGSP operasyonlarına sağlamış olduğu sivil ve askeri katkılarından dolayı bu konuda, AB üyesi olmayan ülke sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin AGSP'ye sağladığı bu katkılar:¹⁸⁷

“EUFOR-ALTHEA hareketına başından beri 370'e yakın personelle katkı sağlanmakta, anılan hareket kapsamında Entegre Polis Birimine(Integrated Police Unit) de 23 jandarma personeliyle katkıda

¹⁸⁵ Ömer Lütfi TAŞÇIOĞLU, “NATO'nun Değişen Rolü, NATO-AB Çekişmesi ve Türkiye'ye Etkileri”, **Jeopolitik**, Yıl:7, Sayı:52, s. 19.

¹⁸⁶ Mehmet Ziya Varol, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği”, **İkibinyirmüç**, Sayı:5, Eylül 2001, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html> (25.05.2008)

¹⁸⁷ “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, 2006, http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/31/agsp.pdf (15.05.2007)

bulunmaktadır. 2006 yılında da asker katkısının aynı kalması jandarma katkısının ise ikiye katlanarak 46'ya ulaşması planlanmıştır.

AGSP bağlamındaki ilk sivil kriz yönetimi operasyonu olan ve 1 Ocak 2003'te başlayan Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu'na (EUPM) Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 6, Jandarma Genel Komutanlığı'ndan da 6 olmak üzere toplam 12 personelle iştirak edilmiştir. 1 Ocak 2006 tarihinde başlayan ve daha dar katılımlı olan EUPM-II Misyonuna da 3 polis ve 6 jandarma ile katkıda bulunulması öngörülmektedir.

EUPOL Kinşasa Polis Misyonu'nda 31 Mart 2005 ile 13 Ekim 2005 tarihleri arasında bir polis memuru görev yapmış olup, yeni görevlendirilen polis memuru da 16 Aralık 2005 tarihi itibarıyla Misyona katılmıştır.

Ramallah'ta Filistin polisine destek için kurulan EUPOL COPPS misyonuna 1 polis memurunun görevlendirilmesi teklif edilmiş olup, AB makamlarının cevabı beklenmektedir.”

Devlet Bakanı Ali Babacan'ın 2008 mali yılına ilişkin TBMM'ye sunmuş olduğu Dış Politika'ya ilişkin raporda da belirtmiş olduğu gibi; Türkiye AGSP'ye yönelik her türlü desteği sağlamakta olan AB'ye aday bir ülkedir. Türkiye, AB tarafından kurulmakta olan Muharebe Gruplarına katkı sağlama kararı almıştır. Bu çerçevede, 2010 yılının ikinci yarısında İtalya'nın sınır ülke olacağı bir Muharebe Grubuna katılması öngörülmekte olup, bu konudaki Niyet Mektubu 2005 yılında imzalanmıştır. Ayrıca AB ülkelerinin savunmalarını geliştirmek amacıyla kurulan ve 2005 yılında faaliyete geçen Avrupa Savunma Ajansı ile Türkiye arasındaki ilişkiyi kurmak amacı ile üzerinde ortak karara varılan İdari Düzenlemeler Belgesi onay aşamasında 2005 Nisan ayında Güney Kıbrıs Rum Kesimi tarafından

siyasi mülahazalar ile engellenmiştir. Bu engele yönelik girişimler Türkiye tarafından ısrarla sürdürülmektedir.¹⁸⁸

AB savunma ve güvenlik konularında istekli olmakla beraber, bu sorumluluğun bir gereği olan mali kaynakları ortaya koymakta pek de istekli olduğu söylenemez. Bazı durumları örnek olarak gösterecek olursak:

Avrupa ülkeleri 1990'dan itibaren savunma harcamalarında kademeli bir indirimle gitmeye başlamışlardır. Yugoslavya'ya uygulanan hava harekatına ancak %15 dolaylarında katkıda bulunabilmiştir. Yine AB, Bosna'da 40 bin kişilik bir kuvveti ortaya çıkarmakta zorlanmış olmakla beraber günümüzde de hala Makedonya'da yaşanan olaylar için NATO gücüne ihtiyaç duymuştur. AB, ABD'nin kuvvet asker sayısından %50-70 daha fazla askere sahip olmasına rağmen savunmaya ayırdığı mali kaynak ABD'nin üçte biri kadardır. Bütün bu durumun sonucunda AB'nin, gerekli savunma ve güvenlik sorumluluğunu karşılamada güçlük çektiği görülmektedir. AB bu sorunu aşmada Türkiye faktörünü önemli ölçüde değerlendirebilir. Şöyle ki: Tüm dünya tarafından kabul edilmiş olan Türkiye'nin jeopolitik konumu AB için büyük bir avantaj sağlayabilir. Çünkü, Türkiye Balkanlar-Kafkasya-Orta Doğu üçgenini kontrol edebilmektedir. Bu üç coğrafyada ABD ile Türkiye'nin birlikte yaptıkları herkesçe bilinmektedir. Ayrıca, kuvvet kaydırma yeteneği, zırh ve ateş gücü, çeviklik gibi özellikler bakımından Türkiye'nin askeri gücü bölgesinde son zamanlarda dikkat çekici olmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu Orta Doğu ve Hazar bölgeleri enerji merkezleri ve bu merkezleri uluslararası pazarlara bağlayan boru hatlarının Türkiye'nin kontrolünde olması ile enerji kaynağı sahibi ve ihtiyacı olan ülkeler üzerinde söz sahibi olması, AB'nin Türkiye'yi bünyesine katması halinde ona da avantaj sağlayacaktır. Son olarak Rusya Federasyonu'nda Putin'in iktidarından itibaren Moskova'nın eski Sovyetler Birliği alanında kendini göstermeye başlaması Avrupa için bir Rus tehdidinin gündemdeki yerini alması

¹⁸⁸ Ali Babacan, 2008'e Girerken Dış Politikamız, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2008ButceTasarisi.pdf> (18.05.2008)

anlamına gelmektedir. Türkiye ise bu tehdidi dengeleme de önemli bir unsur olabilir.¹⁸⁹

Avrupa Gücü'nün, operasyon alanının yalnızca Avrupa değil Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu'ya kadar uzanması önümüzdeki yıllarda Avrupa'nın karşılaşacağı olası krizlerin Türkiye'nin civar bölgelerinde çıkma ihtimali bulunmaktadır. Bu durumun Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve askeri çıkarlarını etkileyecek olması bu konudaki endişelerini artırmaktadır. Bu endişenin yanı sıra Türkiye, müdahalelerin sadece operasyonel karar alma sürecine katılıp müdahalenin yapılıp yapılamayacağı ile ilgili karar alma sürecine AB üyesi olmadığı için katılamaması Türkiye'nin süreçten dışlanmış olduğunu göstermektedir. Böyle bir AB müdahalesi Türkiye'yi çok zor durumlarda bırakabilecektir. Örneğin, Balkanlar'da yapılacak müdahale Türk-Yunan gerginliklerini artıracak ve AB ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilecektir.¹⁹⁰

Türkiye'nin AGSP bağlamında talep ettiği, BAB'a ortak üye ancak AB üyesi olmayan üyelerin AB tarafından yürütülecek operasyonlara tam katılımının garanti edildiği Washington Zirvesi kararlarının uygulanması olmuştur. NATO'nun dünyada sorunlu bölge ve çatışma çıkması muhtemel bölge olarak tanımladığı 16 yerden 13'ü Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen endişeyi somut hale getiren bu verinin yanı sıra diğer bir hassasiyet ise Avrupa Ordusu'nun nerede girişimde bulunacağı konusudur.¹⁹¹

AGSP'nin karar alma mekanizmalarından dışlanan Türkiye bu konuda ABD'nin desteğini almaya çalışarak ABD ile gerçekleştirdiği temaslarda NATO içinde veto kartına başvurabileceğini belirtmiştir. ABD'nin arabulucu olarak devreye girmesi ile Aralık 2002'de işlerlik

¹⁸⁹ O. Metin Öztürk, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, <http://www.2023.gen.tr/eyul2001/avrupa.html> (03.05.2008)

¹⁹⁰ Erdoğan, a.g.e., s. 350.

¹⁹¹ Merve İrem Yapıcı, "Avrupa Ordusu Yoluna Atılan Adımlar ve Türkiye'nin Konumu", İrfan Alaycı(Düz.) **Avrupa Birliği Dersleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 204.

kazanan ABD, İngiltere ve Türkiye arasında Ankara Mutabakatı olarak adlandırılan bir uzlaşmaya varılmıştır. Buna göre, Avrupa Ordusu'nun Türkiye'ye yakın bir coğrafyaya herhangi bir operasyon düzenlemesi durumunda Türkiye'nin karar mekanizmalarında yer alacaktır ve NATO müttefiki iki taraf arasında ortaya çıkan sorunların Avrupa Ordusu'nun görev sahası dışında bırakılacaktır. Buna karşılık Türkiye, Avrupa Ordusu'nun tüm karar mekanizmalarında yer alma, veto hakkını kullanma ve NATO imkan ve yeteneklerinin her biri için NATO'da oylama talebinden vazgeçmiştir. ABD'nin bir arabulucu olarak yer aldığı AGSP konusunda, AB ile Türkiye arasında uzlaşmanın sağlanması Amerikan Politikası açısından uygun bir amaç olsa da, bu uzlaşma sonucu kazançlı Türk silah piyasasının bir kısmının Avrupa'ya kaptırılması da söz konusudur. Ayrıca AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasına daha sıkı bağlanmış bir Türkiye, İran ile İsrail-Filistin barış süreci konusunda Amerika'nın bazı politikalarına muhalefet edebilecektir.¹⁹²

---

¹⁹² Yapıcı, a.g.e., s. 205.

SONUÇ

40 yılı aşkın bir süre boyunca devam eden Soğuk Savaş ya da diğer bir deyişle silahlanma yarışı, Sosyalist bloğun çökmesi ile evrenselleşme sürecine girmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Sovyet bloğu varlığını devam ettirememiş ve dağılma sürecine girmiştir. Soğuk Savaş her ne kadar bir savaş durumu olarak adlandırılmış olsa da aslında birebir çatışmadan çok dünya üzerindeki iki süper gücün varlıklarını, diğerine karşı sahip olmaya çalıştığı silahlarla meşrulaştırma çabası olarak da adlandırılabilir. Ancak bu dönemde de sıcak savaşa girilmiştir. Döneme damgasını vuran olayların başında Kore Savaşı ve Küba Füze Krizi gelmektedir. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte dünyaya yeni bir düzen hakim olmaya başlamıştır. Amerikan başkanı Bush 1990'da yaptığı açıklama ile *Yeni Dünya Düzeni*'nin başlamış olduğunu ilan etmiştir. Yeni düzende dünyanın tek süper gücü Amerika olmuştur. Varşova Paketi'nin ortadan kalkması ve SSCB'nin dağılmasıyla beraber Orta Avrupa ülkeleri Batı ile birleşmeyi istemiştir. Bu yeni düzenle birlikte dünyadaki küreselleşme hareketlerinin de etkisiyle artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır, nitekim olmamıştır da. Çünkü, gelişen teknoloji, yeni aktörler, yeni antlaşmalar, ekonominin gidişatı, artan güvenlik sorunları (terör olayları) ve tabii yeni kararlar dünyadaki ülkeleri birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Yeni Dünya Düzeni'nde ülkeleri birbirine bağlayan artık sadece ekonomi değil güvenlidir de. Çünkü küreselleşme ile birlikte dünyamızdaki terör olayları yaygınlaşmış, bu durum pek çok alanı etkilemiştir. Bugün kendisini dünyanın süper gücü olarak ilan eden ABD bile 11 Eylül saldırılarının yaşanmasına engel olamamıştır ve terör konusunda en güçlü ülkelerin bile bazen hiçbir şey yapamadığının en iyi örneğidir.

Değişen bu yeni dünya ile birlikte Avrupa da kendi payına düşeni yapmaya ve kendi güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Avrupa'nın güvenliği birliktelikten doğmaktadır. Bu birliktelik II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Marshall yardımının etkin şekilde kullanılması için 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(OEEC) ile başlamış, daha sonra Almanya ve Fransa arasında oluşan ekonomik temele dayalı(Kömür-Çelik sorunu) 1951 Paris Antlaşması ile oluşturulmuş AKÇT ile devam etmiştir. Brüksel Antlaşması ile kurulan Batı Birliği,1954 yılında İtalya ve Almanya'yı da içine alarak BAB'ı meydana getirmiştir. BAB'ın amacı üye devletlerle ilişkileri geliştirmek ve ortak savunma ve dış politika açısından işbirliği oluşturmaktır. Ancak, BAB 1980'lere kadar rafa kaldırılmıştır. 1980 yılında AGSK'nın canlanmasıyla yeniden ortaya çıkmıştır. 1987'deki Lahey Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu'nda Avrupa'nın BAB kapsamında hem Atlantik İttifakı'nda hem de doğu-batı ilişkilerinde daha fazla söz sahibi olması istenmiştir. Bununla birlikte BAB'ın genişletileceğinden de bahsedilmiş ve 1990'da İspanya ve Portekiz de BAB'a katılmıştır. 1991 yılına gelindiğinde yapılan Maastricht Antlaşması ile Avrupa'nın güvenliği ele alınmış ve zirve sonunda Avrupa Birliği Antlaşması yayımlanmıştır. Maastricht Antlaşması'nda ODGP kurumsallaşmıştır. 1992'de yayımlanan Petersberg Bildirgesi ile BAB Planlama Hücreleri oluşturulmuştur. Bu bildiriden sonra BAB bünyesine yeni üyeler almaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda çeşitli Zirve'ler yapılmıştır bu zirvelerdeki ana konuyu ortak güvenlik, adalet ve insan hakları oluşturmuştur.

Aslında Avrupa Soğuk Savaş'ın bitmesinden itibaren hep güvenliğini sağlam zemine inşa etmeye çalışmış ve bu konuda yanında ona destek veren ABD'yi ve NATO'yu bulmuştur. Avrupa'nın asıl isteği NATO ve ABD olmadan kendi ayakları üzerinde durabilmektir. Bunun için 1950'de Fransa Başbakanının adını verdiği Pleven Planı'ndan itibaren Avrupa Ordusu oluşturma fikri her daim Avrupa'nın içinde varolmuştur. De Gaulle'ün iktidarda olduğu zamanlarda Avrupa Siyasi İşbirliği yeniden

gündeme alınmıştır ve Fransa öncülüğünde ABD'ye daha az bağımlı bir birlik oluşturulması 1961'deki Bonn Zirvesi sonucundaki Bonn Beyanatu ile desteklenmiştir. Bunun hemen ardından Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi Fouchet halkların birliğine yönelik siyasi bir antlaşma için I. ve II. Fouchet adında öneri planları hazırlamıştır. Ancak bu iki plan da kabul edilmemiştir. Bunun altında yatan sebep Avrupalı ülkelerin anlaşmazlıklarından çok belki de ABD'siz bir savunma fikrini kabul etmemeleri olmuştur. Çünkü bunu doğrular nitelikte olan 1970'teki Davignon Raporu ile ABD'siz savunma fikrinden vazgeçilmiştir. Stuttgart Bildirgesi'nin ardından 1987'de dış politikada Avrupa işbirliğini temel alan Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedi ile birlikte Avrupa sadece ekonomik alanda değil siyasi bir topluluk olarak da gelişme göstermeye başlamıştır. Maastricht ile siyasi bütünleşme somutlaşmış ve ABA'nın 2. Sütunu'nu oluşturan ODGP anlaşmaya eklenmiştir. Avrupa ODGP'yi geliştirmek için sırasıyla Amsterdam ve Nice Antlaşma'larını yapmıştır.

Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken, Avrupa kendi güvenliği için AGSK'yı ve AGSP'yi de geliştirmeye çalışmıştır. NATO AGSK'yı geliştirmeyi amaç edinmişken, AB ise ayrı bir AGSP oluşturulması için çaba göstermektedir. 1975 yılında Helsinki'de imzalanan AGİK Nihai Senedi'nde üç sepet oluşturulmuştur. İlki Avrupa'nın güvenlik sorunları, ikicisi ekonomik, bilim, teknik, çevre, son sepette ise insani konularda işbirliği yer almaktadır. AGİK'in kurumsallaşma süreci 1990 Paris Şartı ile hız kazanmış ve 1994'te Budapeşte Zirvesi ile AGİK kurumsallaşarak AGİT adını almıştır. AGİT Avrupa'nın güvenliği konularında önemli bir yere sahiptir.

Görüldüğü gibi, Avrupa'nın güvenliğini sağlama çabaları, ortak oluşumları kurulduğu günden bu yana devam etmektedir. Buna en fazla destek olan kurum ise NATO'dur. NATO, Brüksel Antlaşması'na taraf olan ülkelerle ABD ve Kanada'nın da katılımıyla 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kuran Washington Antlaşması ile oluşmuştur. NATO'nun

kuruluş amacı hem BM şartı ilkelerine uygun olmak hem de insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerine sahip çıkarak Avrupa'daki güvenliği sağlamaktır. Bugün dünya üzerinde NATO'ya üye toplam 26 ülke bulunmaktadır. NATO'nun savunmadaki gücünü gören ve ABD ile işbirliği içinde olan diğer ülkeler de zamanla NATO'ya dahil olmuşlardır. NATO genişlemesini üç temel sacayağına dayandırmıştır: Doğu'ya istikrar ulaştırma, Barış İçin Ortaklık ve NATO-Rusya ilişkilerini kontrol altında tutmak. NATO değişen dünya düzeniyle birlikte bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümde 1994 Brüksel Zirvesi ve 1999 Washington Zirvesi önemli yer tutmaktadır. Her iki Zirvede de NATO'nun yenilenmesi ve gelişimi yönünde kararlar alınmış, yeni üyelerin kabul edilmesi görüşülmüş, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme konusu masaya yatırılmış ve BİO başlatılmıştır.

Avrupa'nın güvenliğine yönelik bütün bu gelişmelerin yanında Türkiye de kuşkusuz kendi çıkarları doğrultusunda bu oluşumlardaki yerini almıştır. Türkiye'nin kuruluşundan bu yana amacı, varlığını Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda ve Atatürk'ün de belirttiği gibi dış politikada *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* ilkesi ile devam ettirmek olmuş ve bu doğrultuda küreselleşen dünyada çeşitli ülkelerle işbirliği içinde mevcudiyetini sağlamayı başarmıştır. Türkiye, jeopolitik konumu gereği Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan kritik bir noktada köprü vazifesini görmektedir. Sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikler ve kültürel mirası onu diğer ülkelerden bir hayli ayrıcalıklı kılmaktadır. Türkiye'nin dış politikadaki amacı kendi öz benliğini koruyarak Batı'ya dönük olmaktır. Bu doğrultudaki temel hedefi AB'ye üye ülke olmak ve hem kendi çıkarları hem de Avrupa'nın güvenliği açısından işbirliği içinde çalışmaktır. Türkiye'nin bu yöndeki çalışmaları, 1963'teki Ankara Antlaşması ile başlamıştır. Hemen ardından 1987 yılında Konsey'e tam üyelik müracaatında bulunan Türkiye, 1989'da Komisyon tarafından henüz Avrupa topluluklarına katılmak için hazır olmadığı cevabını almıştır. Ancak Türkiye, Avrupa Toplulukları'na katılma amacından hiç vazgeçmemiş ve

1996 yılında Gümrük Birliği hedefini gerçekleştirmiştir. Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesiyle artık Türkiye-AB ilişkilerinde geçiş dönemi terkedilmiş ve son aşamaya gelinmiştir. Bu dönemde Türkiye için hayal kırıklığı yaratan Gündem 2000 adlı rapor yayımlanmıştır. Bu raporla Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve Güney Kıbrıs'ın 2000'li yıllarda AB'ye katılmaları öngörülmüştür. Türkiye için ise, hala ekonomik istikrarsızlığın belirsizlik yaratmakta olduğu söylenmiştir. 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde, aday statüsü için AB'den vize alamayan Türkiye tekrardan başladığı noktaya dönmüştür. Bu olumsuz gelişmelerden sonra 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye nihayet AB için aday statüsü verilmiştir. 2000'li yıllarda Türkiye-AB ilişkileri daha da yoğunlaşmış ve 2005 yılında Brüksel Zirvesi'nin sonucunda Türkiye ile katılım müzakereleri başlatılmıştır.

Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile ilişkileri 19. yüzyıldan itibaren gelişme göstermiştir. Ancak Türkiye'nin AB ülkeleriyle olan ilişkileri genel çerçevede ABD ve SSCB eksenli politikalara göre belirlenmiş ve bu bağlamda Türkiye, ABD'nin ve batı devletlerin yanında yer alarak Sovyet karşıtı bir tutum içinde dış politikasını belirlemiştir. Zaten Türkiye'nin NATO içinde yer alması da bunun bir göstergesidir. Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda karar alma sürecinde yer almak istemektedir. Ancak burada Türkiye'nin karşısında çıkan sorun, NATO üyesi olup AB üyesi olmaması durumudur. Ancak geçmişten günümüze bakıldığında Türkiye AGSP'yi her daim desteklemiştir. Türkiye'nin AGSP hakkında temel iki isteği bulunmaktadır. Birincisi, NATO imkanları doğrultusunda yapılacak bir AB hareketinde NATO üyesi olan ve askerlerini yollayacak bir ülke olarak karar mekanizmasında yer almayı istemesi, ikincisi ise kendi jeopolitiğinde güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmek için AGSP'nin içinde yer almayı istemesidir. Her şeyden önce Türkiye, AB'ye üye olmayan bir ülke olarak AGSP operasyonlarına hem sivil hem askeri destek konusunda kendi alanında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'ye bundan sonra düşen görev, Balkanlar'dan Kafkaslar'a,

Ortadoğu'ya ve çevresindeki bölgeyle ilgili sahip olduğu tarihi, kültürel ve etnik bağlarını olumlu bir Şekilde kullanmaktır. Bu durum Türkiye için istisnai bir ayrıcalık yaratmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle krizleri nleme bunalım yönetimi alanlarında sivil katkılar sağlamalıdır. AB'ye düşen görev ise, Türkiye'nin geçmişten günümüze AB ile olan ilişkilerini ve AB topluluğuna katılma isteğini ve bu yönde sağlamış olduğu askeri ve sivil katkıları göz önünde bulundurarak Türkiye'ye AGSP konusunda karar mekanizması içine dahil etmektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

BAL, İdris (Düz.), **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001

BALDWIN, David A., Çev.Çiğdem Şahin, “**Güvenlik Kavramı**”, Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt No: 9 , No:2, Yaz 2003

BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Yayınevi, Ankara, 1999

BOZKURT, Enver, ÖZCAN, Mehmet, KÖKTAŞ, Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004

ÇALIŞ, Şaban H., AKGÜN, Birol, KUTLU, Önder, (Düz.), **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2006

ÇAYHAN, Esra, GÜNEY ATEŞOĞLU, Nurşin, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, AfaYayınları, İstanbul, 1996

ÇİMEN, Ali, **Tarihi Değiştiren Olaylar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007

ÇOMAK, Hasret, **Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2004

DİNAN, Desmond(Düz.), Çev.Hale Akay, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Birinci Cilt**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005

DİNAN, Desmond(Düz.), Çev.Hale Akay, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, İkinci Cilt**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005

ERDOĞDU, Hikmet, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi NATO İttifakı**, IQ Yayınları, İstanbul, 2004

GERGER, Haluk, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, Belge Yayınları, İstanbul, 1999

GÖNLÜBOL, Mehmet, ÜLMAN, A.Haluk, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 279, Ankara, 1969

GÜNUĞUR, Haluk, **Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)**, Avrupa Birliği El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1995

HALE, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev. Petek Demir, Mart Matbaası, İstanbul, 2003

HOLBROOKE, Richard, **America, A European Power**, Foreign Affairs, Vol.74, No.1 1995

İBA, Şaban, **Milli Güvenlik Devleti**, Çivi Yazıları, İstanbul, 1998

İLHAN, Suat, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999

KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Basım, İstanbul, 2005

KRAMER, Heinz, **Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye**, Çev.Ali Çimen, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001

MISSIROLİ, Antonio, **Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası-AGSP Nasıl İşler?**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005

ORAN, Baskın(Düz.), **Türk Dış Politikası, Cilt I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ORAN, Baskın(Düz.), **Türk Dış Politikası, Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ÖZDAL Barış, GENÇ, Mehmet, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005

ÖZSOY, Halil İbrahim, ATAÜNAL, Aydoğın, **AB Yolunda**, 20 Mayıs Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayını:9 , Ankara, 2001

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994

SANDER, Oral, **Türk Dış Politikası**, İmge Kitabevi, 2000

SANTIANO, Michael, **Europol And Police Cooperation in Europe**, The Edwin Melen Pres, New York , 2000

SMITH, Mark, **NATO Enlargement During The Cold War**, Palgrave Macmillan, New York, 2000

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996

ŞAHİN, Mustafa, **Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000

TOPUR, Tuncer, **Milli Güvenlik ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005

USLU, Nasuh, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, Anka Yayınları, İstanbul, 2006

YILDIZOĞLU, Ergin, **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996

YİNANÇ, Refet, TAŞDEMİR, Hakan(Düz.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002

-----, **Western European Union**, WEU Secretariat- General, Brussels, Belgium, 2000

-----,**NATO El Kitabı**, Office of Information and Press NATO, Belgium, 2001

-----,**International Conference on The Relationship Between Disarmament and Development**: Final Document, 24 August, September, United Nations, New York, 1987

-----, İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliğinin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKM Yayınları, İstanbul, 2002

MAKALELER

AKDEMİR, İlhan Oğuz, ÇAĞLIYAN, Ayşe ve KUŞÇU, Veysel, “Haritayı Tersten Okumak: Türkiye'nin Jeopolitiğine Negatif Bakış” , **IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu**, 16-17 Ekim 2003, **Fırat Üniversitesi**, Elazığ, 2004

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, “Soğuk Savaş'ın Anlamı ve Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri” , BAL, İdris (Düz.), **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001

BAKAN, Selahaddin, “Teoriler Işığında Politika”, BAL, İdris **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001

ÇUFALI, Mustafa, “21.yüzyıla Girişte Türkiye’nin Bölgesel Sorunları ve Öneriler”, BAL, İdris (Düz.), **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001

ERHAN, Çağrı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, YİNANÇ, Refet, TAŞDEMİR, Hakan(Düz.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

KÖKSAL Faruk, “Risk ve Tehdit Kavramında Yeni Paradigmalar ile Asimetrik Tehdit Analizi”, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, **Türkiye’ye Yönelik Dış Kaynaklı Risk ve Tehditler**, Sempozyum Bildirileri, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Nisan 2007

ÖZCAN, Mehmet, “1990 Sonrası AB-Türkiye İlişkileri” BAL, İdris (Düz.), **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001

YAPICI, Merve İrem, “Avrupa Ordusu Yoluna Atılan Adımlar ve Türkiye’nin Konumu”, İrfan Alaycı(Düz.) **Avrupa Birliği Dersleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006

DERGİLER

A. JOULWAN, George, “NATO’nun Barış İçin Ortaklığa Katkısı Kaydedilen İlerlemeler ve Sorunlar”, **NATO Dergisi**, No:1, Mart, 1995

ALSAN, Zeki Mesud, “Müşterek Emniyetin Tesisi Bakımından Atlantik Camiasının Rolü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, 2004

DEMİRAY, Muhittin, “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Stratejileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C.11, S.2, 2006

TAŞÇIOĞLU, Ömer Lütfi, “NATO’nun Değişen Rolü, NATO-AB Çekişmesi ve Türkiye’ye Etkileri”, **Jeopolitik**, Yıl:7, Sayı:52

TEZLER

AŞKIN, Kenan. “Turkey’s Foreign Policy in The Context of The Rift Between The EU And The USA”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü , 2006

BEKAR, Nurgül, “Avrupa Güvenlik Sistemi ve Bu Sistem İçinde Türkiye’nin Yeri”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997

DOĞAN, Gürkan, “Güvenlik ve Savunma Açısından NATO, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001

ERDEM, Filiz, “Batı Avrupa Birliği’nin Avrupa’nın Yeni Güvenlik Yapısındaki Rolü ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000

KAVUN, Abdalbaki, “Avrupa Birliği’nde Esnek Bütünleşme Modeli ve Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Boyutundan İncelenmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006

PEHLİVAN, Yavuz, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Yapılanması ve Türkiye”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001

PULAT, Mustafa, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Türkiye’nin Avrupa Savunmasındaki Geleceği”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2002

SOYOĞLU, İbrahim Kemal, “Avrupa’da Güvenlik ve Terörizm”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

ŞAHİN, Özey, “Soğuk Savaş Sonrasında Değişen Avrupa Güvenlik Mimarisinde NATO ve Kolektif Güvenlik”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2002

ŞAHİNOĞLU, Sinem, “Avrupa Birliği Güvenlik ve Terör”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü,2005

ŞALCI, Şükrü Gürkan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2007

İNTERNET

ATAMAN, Muhittin, “ Türkiye’nin Orta Doğu’daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, **Stradigma**, Sayı.11, Aralık 2003,

www.stradigma.com/turkce/aramak/2003/12_2003_09.pdf

BABACAN, Ali, “2008’e Girerken Dış Politikamız”, 2007,

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2008ButceTasarisi.pdf>

BOROMBAEVA, Elvira, “Maastricht Antlaşması, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve AGSK AB’nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci”,

<http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html>

BÜYÜKANIT, Yaşar, “Soğuk Savaş Yerini Karanlık Savaşlara mı Bırakmıştır?”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Temmuz 2007,

<http://www.tasam.org/index.php?altid=1807>

DEDEOĞLU, Beril, “Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye”, **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, http://www.jeopolitik.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=31

GORKA, L.v. Sebestyen, “5.Maddenin İşletilmesi”, NATO Dergisi, 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html>

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “Dış Politika Nedir? Türkiye’de Dünü ve Bugünü”, www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/35/1/16_omer_kurkcuoğlu.pdf

ÖZCAN, Mehmet, “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, 2004, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.fhp?id=18>

ÖZTÜRK, O.Metin, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **İkibinyirmiüç**, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/avrupa.html>

VAROL, Mehmet Ziya, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği”, **İkibinyirmiüç**, Sayı:5, 2001, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>

WALDNER, Benita Ferrero- EU/Central Asia: a Partnership on Security Issues, EU/Central Asia Security Forum, Paris, Eylül 2008, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/dcas20081104_05/dcas20081104_05en.pdf

WIDJOJO, Agus, “Democracy, National Security and Foreign Policy”, NDU/PACOM Symposium: Asia-Pacific Democracies: Advancing Prosperity and Security in Honolulu, Hawaii, June 2005, www.ndu.edu/inss/symposia/Pacific2005/widjojo.pdf

“Kuzey Atlantik Antlaşması”, Belge Net, 2004, <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html>

“Güvenlik kelimesi”, Türk Dil Kurumu, 2006,

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>

“Milli Güvenlik kelimesi”, Türk Dil Kurumu, 2006,

<http://www.tdk.gov.tr/TR/sozbul.ASPX?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA&Kelime=milli%20güvenlik&EskiSoz=güvenlik&GeriDon=2>

“AB Ülkeleri Eurojust’a Başvurmuyor”, AB Haber, 2004,

<http://www.abhaber.com/yazdir.php?id=1880>

“Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Genelkurmay Başkanlığı,

http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_4_Avrupa_Guvenlik_ve_Isbirligi_Teskilati/Avrupa_Guvenlik_ve_Isbirligi_Teskilati.htm

“Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, Yeni Bir Demokrasi, Barış ve Birlik Çağı”, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu,

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/445-458.pdf>

“AGİT İstanbul Zirvesi”, Belgenet, 2000,

<http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>

“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, 2006,

http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/31/agsp.pdf

BOZKURT, Enver, "NATO'nun Geleceği", **USAK Stratejik Gündem**, Cilt.3, Sayı.9, 2007

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJmXLMLqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf>

European Defence Agency official website, 2007,

<http://www.eda.europa.eu/Default.aspx>

European Union Institute for Security Studies (ISS) official website, 2007,
http://europa.eu/agencies/security_agencies/iss/index_en.htm

European Security and Defence College (ESDC) official website, 2006,
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/s05001.htm>

European Council, **A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy**, Brussels, Aralık 2003,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

Cathleen Kantner, Angela Liberatore, Raffella Del Sarto, “Security and Democracy in the European Union”, **Robert Schuman Centre**, Florence, Haziran 2005,
www.eui.eu/RSCAS/e-texts/200506-SecurityProgr.pdf.

Institute for Security Studies, EU Security and Defence Policy, Paris, 2004, www.iss-eu.org/books/5esdpen.pdf.

United Nations, International Conference on the Relationship between Disarmament and Development: Final Document, 24 August-11 September, New York, 1987,
<http://disarmament.un.org/CAB/docs/aconf13039.pdf>

Bart R. Kessler " Bush's New World ORder: The Meaning Behind the Words" **Air Command and Staff College Research Department**, 1997, s.1

<http://www.oldthinkernews.com/documents/Bush%27s%20New%20World%20Order%20-%20The%20Meaning%20Behind%20the%20Words.pdf>

DİZİN

- AGİK**, 11, 22, 23, 74, 76, 77
- AGİT**, 11, 2, 22, 23, 29, 35, 48, 74, 76, 77, 78, 79, 10
- AGSK**, 11, 16, 23, 24, 26, 46, 49, 56, 64, 66, 67, 68, 69, 9
- AGSP**, 1, 2, 3, 4, 14, 15, 16, 1, 2, 4, 35, 40, 41, 42, 50, 60, 64, 65, 66, 69, 71, 80, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 5
- AKÇT**, 11, 53, 56
- AKKA**, 11, 23, 24, 76
- Amsterdam**
Antlaşması, 49, 50, 59, 66, 70
- Ankara Antlaşması**, 87, 88
- Avrupa Siyasi İşbirliği**, 11, 46, 57, 59
- Avrupa Tek Senedi**, 12, 55, 56
- Batı Avrupa Birliği**, 6, 12, 11, 31, 45, 47, 7
- Barış İçin Ortaklık**, 12, 18, 26, 27, 28, 29, 30
- Brüksel Zirvesi**, 7, 26, 64, 90
- Budapeşte Zirvesi**, 77
- Eurojust**, 42, 44, 45, 51, 9
- Europol**, 42, 43, 44, 51, 6
- Gümrük Birliği**, 88, 89
- Helsinki Nihai Senedi**, 23, 57, 74, 76
- Helsinki Zirvesi**, 50, 69, 72, 73, 77, 86
- Kuzey Atlantik İşbirliği Konferansı**, 12, 24, 27
- Lizbon Zirvesi**, 78
- Londra Deklarasyonu**, 21, 25
- Lüksemburg Zirvesi**, 14, 90
- Maastricht**, 7, 9, 12, 13, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 57, 59, 96, 9
- NATO**, 6, 8, 12, 14, 15, 16, 1, 2, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 96, 97, 99, 101, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
- Nice Antlaşması**, 60
- ODGP**, 1, 2, 3, 4, 12, 1, 12, 25, 35, 41, 47, 50, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 70, 71, 96
- Paris Şartı**, 23, 57, 76, 77, 9
- Petersberg Bildirgesi**, 48, 49
- Pleven Planı**, 53
- Roma Zirvesi**, 13, 23, 24, 25
- Saint-Malo Bildirisi**, 70
- Soğuk Savaş**, 6, 7, 14, 16, 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 21, 32, 33, 42, 65, 77, 84, 96, 8
- Washington Zirvesi**, 25, 26, 27, 28, 68, 101
- Yeni Dünya Düzeni**, 6, 7, 1, 9

